อนุสรณ์

งานฌาปนกิจ

เชื้อ กิจมณี

นสถานวัดโบสถ์ ต.บ้านกระทุ่ม

อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

อนุสรณ์

งานฌาปนกิจ

นางเชื้อ กิจมณี

ณ ฌาปนสถาน วัดโบสถ์

ต. บ้านกระทุ่ม อ. เสนา

จ. พระนครศรีอยุธยา

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

พิมพ์ที่ อมรการพิมพ์ 900/15-16 ถนนเจริญรัถ คลองสาน กรุงเทพฯ
นายอมร เจียระสุพัฒน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2522 โทร. 4660089

กราบขอบพระคุณ

เนื่อง ในการที่คุณแม่ "นางเชื้อ กิจมณี" ได้ถึงแก่กรรม ได้มีญาติพี่น้อง, ท่านผู้มีเกียรติ ได้แสดงความเสียใจ, เป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมศพพร้อมทั้งกรุณาสละเวลาไปร่วมจัดงาน และไปร่วมเป็นเกียรติ ในพิธีฌาปนกิจในวันนี้เป็นจำนวนมาก คณะเจ้าภาพรู้สึกปลื้มปิติเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดบกพร่องในการต้อนรับท่านทั้งหลาย ขอได้โปรดประทาน อภัยด้วย

เจ้าภาพ

คำนำ

ในการจัดงานฌาปนกิจศพ นางเชื้อ กิจมณี เจ้าภาพได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง ซึ่งท่านกำลังถืออ่านอยู่นี้ เพื่อให้เป็นเกียรติและอนุสรณ์แก่ผู้วายชนม์ และเพื่อเป็นบรรณาการแก่ทุกท่านที่กรุณาให้เกียรติแก่งานนี้ หนังสือเล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความร่วมมือจากท่านผู้มีพระคุณหลายท่าน เช่น พระธรรมวโรดม กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๑ วัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร ได้กรุณามอบเรื่อง "กายนคร" ซึ่งพระคุณท่านได้รวบรวมมาจากหนังสือหลายเรื่องด้วยกันมาให้พร้อมทั้ง "คุณานุสรณ์" พระพุทธ สาโร ภิกขุ อาศรมเสม็ดแดง สวนโมกขพลาราม อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี ได้ส่งหนังสือธรรมะ เรื่องสถาบันผู้มีพระคุณ คือ รากฐานแห่งศีลธรรม ของ พุทธทาสภิกขุ บรรยาย ณ โค้งหินแห่งโมกขพลาราม อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ กับคำกลอนปริศนาธรรมในหนังสือเรื่อง "ศิลปะการดำเนินชีวิตของพุทธทาสภิกขุ" ตลอดถึงคุณผู้ใช้นาม "เสขะ", "ศิริชัย", "ส. ทองก้อน"

และ "ช. อิสรานนท์" และบางตอนจาก แว่วเสียงสวรรค์ โดย อาจารย์ พร รัตนสุวรรณ ซึ่งเจ้าภาพต้องขอขอบพระ-คุณทุกท่านที่กล่าวนามมาแล้วไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างยิ่ง หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะอำนวยประโยชน์ต่อท่านผู้รับบ้างตามสมควร

ขออำนาจกุศลบุญราศีที่ท่านทั้งหลายได้ร่วมกันทำบุญอุทิศให้ รวมทั้งกุศลในการพิมพ์หนังสือเล่มนี้แจกจ่ายเป็นธรรมทาน และวิทยาทาน จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ ของ นางเชื้อ กิจมณี จงไปสู่สุคติ เสวยทิพยสมบัติในสัมปรายภพเทอญ ฯ

เจ้าภาพ

กำหนดการฌาปนกิจ

นางเชื้อ กิจมณี

ณ วัดโบสถ์ ต. บ้านกระทุ่ม อ. เสนา จ. พระนครศรีอยุธยา

วันเสาร์ที่ 12 พฤษภาคม 2522 แรม 2 ค่ำ เดือน 6

เวลา 16.00 น. เจริญพระพุทธมนต์ (สวดเบิกศพ) ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 3 ต. บ้านกระทุ่ม

เวลา 19.00 น. สวดพระอภิธรรมที่บ้าน

วันอาทิตย์ที่ 13 พฤษภาคม 2522 แรม 3 ค่ำ เดือน 6

เวลา 07.00 น. ถวายภัตตาหารเช้า แด่พระภิกษุ ที่เจริญพระพุทธมนต์เย็น

เวลา 09.00 น. เคลื่อนศพจากบ้าน ไปวัดโบสถ์บ้านกระทุ่ม

เวลา 11.00 น. ถวายภัตตาหารเพล แล้วมาติกา บังสุกุล

เวลา 13.30 น. มีพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์

เวลา 15.30 น. ประชุมเพลิง

จึงขอประทานกราบเรียน และเรียนเชิญมาด้วยความเคารพ

ร้อยตรี พันธุ์ศักดิ์ (ลออ)-พยงค์ กิจมณี (บุตร)
นายแพทย์มนตรี กิจมณี (หลาน)
นายธีระ-พิณทิพย์พันธ์ กิจมณี (หลาน)
นายรังสรรค์ กิจมณี (หลาน)

เจ้าภาพ

นางเชื้อ กิจมณี

ชาตะ ๓ ตุลาคม ๒๔๓๗

มตะ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๒๑

ประวัติสังเขป

นางเชื้อ กิจมณี

นางเชื้อ กิจมณี เป็นบุตรีของนายชื่นและนางสมบุญ มงคลสังข์ เกิดเมื่อวันพุธที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๗ ปีมะเมีย ณ บ้านเลข ๒๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านกระทุ่ม อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นางเชื้อ กิจมณี มีน้องชายร่วมบิดามารดา ๒ คน คือ

๑. นายเทียบ มงคลสังข์ (ถึงแก่กรรม)

๒. ด.ช. ทิม มงคลสังข์ (ถึงแก่กรรม)

เมื่อเยาว์วัยได้ช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพทำนา เมื่อว่างจากฤดูทำนาได้ไปทำการค้าข้าว โดยใช้เรือมอร์เป็นพาหนะไปซื้อข้าวเปลือกจากจังหวัดใกล้เคียงแล้วนำไปขายเพื่อเพิ่มพูนรายได้อีกทางหนึ่ง

ครั้นถึงวัยอันสมควรได้ทำการสมรสกับ นายจวง กิจมณี (เปรียญ) มีบุตรธิดารวม ๖ คน ถึงแก่กรรมเมื่อวัยทารก ๔ คนเหลือ ๒ คน คือ

๑. นายทรง กิจมณี (ถึงแก่กรรม)

๒. ร.ต. พันธุ์ศักดิ์ (ลออ) กิจมณี

นางเชื้อ กิจมณี ได้ประกอบอาชีพทำนาและค้าขายเจริญรอยตามบิดามารดาตลอดมา จนกระทั่งมีอายุมาก ร่างกายไม่อำนวยจึงเลิกทำนาและค้าขาย อาศัยทุนรอนที่ได้สะสมไว้ในอดีตยังชีพต่อไป

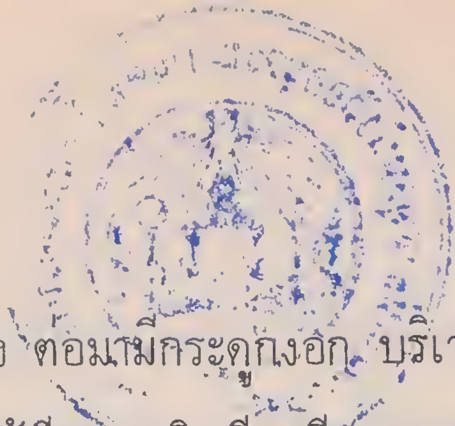
นางเชื้อ กิจมณี เป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม เป็นผู้มีจิตใจร่าเริง โอบอ้อมอารีมีเมตตาต่อบุตร หลานและบุคคลทั่วไป ใครตกทุกข์ได้ยากจะเข้าช่วยเหลือชุบเลี้ยงจนได้รับความสุขทั่วหน้ากัน มิได้ถือเขาถือเราและเป็นผู้ "ให้" อยู่เสมอเป็นเนืองนิตย์

ในการบำเพ็ญบุญกุศล นางเชื้อ กิจมณี ได้สร้างบุญกุศลไว้เป็นเอนกประการ ทางพุทธศาสนา เมื่อร่างกายยังแข็งแรงได้ไปวัดฟังธรรม รักษาอุโบสถศีลวันธรรมสวนะในเทศกาลเข้าพรรษาเป็นประจำ ตอนเย็นและก่อนนอนจะต้องกราบพระสวดมนต์กับเจริญภาวนา "พุทโธ" มิได้ขาดจนกระทั่งสิ้นอายุกาล ได้ถวายผ้าพระกฐินทานห้าครั้งกับได้ร่วมสมทบทุนอีกจำนวนมาก ได้ถวายบ้านหนึ่งหลังให้เป็นกุฏิสงฆ์ ได้สร้างพระพุทธรูปเท่าตัวจริงถวายไว้วัด

เมืองกาย อ. พนมสารคาม จ. ฉะเชิงเทรา ได้สร้างสะพานถวายวัด ได้สร้างแทงค์น้ำส่งไปถวายทางวัดภาคอิสาน ได้ร่วมสมทบทุนสร้างพระอุโบสถ, ศาลาการเปรียญ, ถังน้ำให้วัด, ร่วมสร้างเจดีย์และพระประธาน ฯ ได้บวชพระภิกษุสามเณรให้ลูกหลานและบุคคลทั่วไปที่มีจิตศรัทธาแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ฯลฯ จนกระทั่งบั้นปลายของชีวิต ได้ทอดผ้าป่า, ทำบุญต่อนามและถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ก่อนจะสิ้นชีวิตเพียง ๒ ชั่วโมง ด้วยสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์

ด้านสาธารณะประโยชน์ ได้เป็นหัวแรงสำคัญร่วมกับสามีสร้างโรงเรียนให้เยาวชนที่วัดหน้าบ้านจนสำเร็จ ร่วมสมทบทุนสร้างสุขศาลาอนามัย, โรงพยาบาลต่าง ๆ ร่วมสมทบทุนมูลนิธิทั่วไปและได้ร่วมสมทบทุนกับทางราชการเพื่อผลประโยชน์และความอยู่รอดของชาติเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้

ในด้านสุขภาพ นางเชื้อ กิจมณี มีโรคประจำตัวหลายโรค ทั้งที่ร่างกายดูสมบูรณ์ แต่เจ็บไข้ได้ป่วยบ่อย ๆ เคยป่วยด้วยโรคเหน็บชา, อัมพาต, ริดสีดวง, และความ

ดันโลหิตสูง ต่อมามีกระดูกงอก บริเวณต้นคอทับเส้นประ-สาท ทำให้มีอาการวิงเวียนศีรษะและมือเท้าชาตลอดเวลา แพทย์ลงความเห็นว่าไม่ควรผ่าตัดเพราะอายุมากแล้ว แพทย์ได้แนะนำให้ใช้ยารักษาตามอาการก็ทุเลาเป็นครั้งคราว เมื่อประมาณปลายเดือน สิงหาคม ๒๕๒๑ มีอาการแน่นหน้า-อกและหายใจไม่สะดวก ได้ตามแพทย์มาให้การรักษาเมื่ออาการทุเลาลง บุตรชายได้นำไปรับการตรวจและรักษากับแพทย์ที่ ร.พ. พระมงกุฏเกล้าฯ แพทย์วินิจฉัยว่าเป็นโรคหัวใจห้องข้างซ้ายโต รักษาอยู่ประมาณ ๓ เดือน อาการก็ดีขึ้นมาก แต่ทนคิดถึงบ้านต่างจังหวัดไม่ได้จึงขอแพทย์กลับบ้านต่างจังหวัด แพทย์ได้ให้คำแนะนำกับจัดยาให้รับประทานต่อ ไปอยู่บ้านต่างจังหวัดได้ ๒๐ วัน อาการของโรคกำเริบขึ้นอีก และได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันพุธที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๒๑ เวลา ๑๑.๒๐ น. ด้วยอาการสงบ นับรวมอายุ ๘๔ ปี

อาลัยแม่

"เมื่อล้มกลิ้งใครหนอรีบเข้ามาช่วย
แล้วปลอบด้วยนิทานกล่อมขวัญให้
จูบตรงที่เจ็บชมัดบั๊ดเป่าไป
ผู้นั้นไซร้ที่แท้แม่ฉันเอง"

คำกลอนที่ยกมาข้างบนนี้ ลูกฝังใจมาแต่อดีต ทำให้ลูกรู้ชีวิตของความเป็นแม่ว่ามีพระคุณต่อลูกเหลือคณนาได้ ตั้งแต่ไร้เดียงสาจนเติบใหญ่ ถ้าขาดความเมตตาของแม่จะไม่มีชีวิตอยู่ดูโลกถึงปัจจุบันนี้แน่นอน สองแขนแม่ปกป้องคุ้มครองลูกและป้อนข้าวน้ำ สองถันแม่มีไว้ให้ลูกดื่มกินยามหิวกระหาย แผ่นอกมีไว้ให้ลูกได้ซบศีรษะเมื่อหนีภัย ตักแม่มีไว้ให้ลูกได้หนุนนอนเมื่ออ่อนเพลีย เสียงของแม่ไพเราะจับจิตนักเมื่อเห่กล่อมให้ลูกหลับนอนไปในความฝันอันหวานชื่น และตื่นขึ้นมาด้วยความสุข เมื่อเห็นแม่เคียงข้างเปลลูก แม่ปฏิบัติเช่นนี้มิได้เบื่อหน่ายจนลูกได้เติบใหญ่คนแล้วคนเล่า

พระคุณแม่ปานฉะนี้ลูกจึงรู้ว่า แม่เป็นเทพเจ้าอันสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์สำหรับลูก แม่เป็นพระพรหมของลูกที่พร้อมด้วยคุณธรรม ๔ ประการ แม่เป็นบูรพาจารย์ของลูก

แม่เป็นผู้มีพระคุณต่อลูกที่ประเมินค่ามิได้ ลูกจึงตั้งปณิธานไว้ว่า ต้องสนองพระคุณแม่เมื่อมีโอกาส ลูกจะทำทุกอย่างเพื่อความสุขของแม่

เมื่อวันที่ร่มโพธิ์ทองของครอบครัวสิ้นไป....วันจากไปของพ่อยังความเศร้าสลดใจแก่แม่และลูก ๆ เป็นอย่างยิ่ง พ่อเป็นคู่ชีวิตที่ดีสำหรับแม่ เพราะพ่อปกครองครอบครัวโดยธรรม บ้านมีแต่ความสงบสุขตลอดมา เมื่อขาดพ่อเหมือนเรือที่ขาดหางเสือ แม่ตัดความอาลัยอาวรณ์ที่มีต่อพ่อไม่ได้ ประกอบกับวัยชราของแม่ แม่ต้องล้มป่วยด้วยโรคหัวใจ ประสาท เนื่องจากคิดมาก วันหยุดราชการและเสาร์–อาทิตย์ ถ้าไม่ติดราชการ ลูกต้องมาเยี่ยมแม่เป็นประจำ เพื่อบำรุงหัวใจแม่เพราะว้าเหว่ ถ้าอาการไม่ดีก็จะพาไปพบแพทย์ บางครั้งลูกมาเยี่ยมแม่ไม่ได้ แม่จะให้ญาติไปตาม เมื่ออาการป่วยกำเริบหรือต้องการปรึกษาภาระธุระทางบ้าน แม่มีความสุขมากเมื่อพบหน้าลูก ทุกอย่างที่เป็นภาระของแม่ ลูกดำเนินการให้เรียบร้อยเสมอมา การจากไปของพ่อทำให้ลูกสละแล้วซึ่งความสุขทุกอย่าง เพื่อบำรุงขวัญของแม่ แม่รู้ว่าลูกเหนื่อยต่อภาระหน้าที่ทางบ้าน แต่

ลูกยินดีเสมอ เพราะเป็นหน้าที่ของลูกที่จะต้องปฏิบัติ อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ลูกจัดหาไว้ให้พร้อม โดยมิให้แม่ต้องเดือดร้อน บางครั้งแม่อยากจะทำบุญ ลูกดำเนินการสิ่งนั้นให้แม่ได้ชื่นใจ และปีติในกุศลนั้นเป็นประจำ

"แม่รักลูกลูกก็รู้อยู่ว่ารัก
คนอื่นสักหมื่นแสนไม่แม้นเหมือน
จะกินนอนวอนว่าเมตตาเตือน
จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว"

แม่รู้จักแต่วันโกนวันพระข้างขึ้นข้างแรม ตั้งแต่ลูกจากไปรับราชการแม่จำ วันเสาร์–อาทิตย์ ได้เพิ่มอีกสองวันพอถึงวันนั้นแม่จะตั้งตาคอยลูก คอยดูว่าลูกชายของแม่จะมาหรือยัง ถ้าอาทิตย์ไหนลูกติดธุระมาไม่ได้ แม่จะเหงาหงอยไม่พูดคุยกับใคร แต่ถ้าหากลูกขึ้นมาเยี่ยมแม่ แม่จะมีความสุขและสดชื่น จะสนทนาเรื่องต่าง ๆ ในอดีตให้ลูกฟัง แม่อยากให้ลูกอยู่ใกล้แม่ ในระยะเวลาอันสั้นที่ลูกได้มีโอกาสมาเยี่ยม จนกระทั่งครั้งสุดท้ายของชีวิตแม่ ขณะ

ที่นอนป่วยอยู่ด้วยความอ่อนระโหย เมื่อแม่รู้ว่าลูกมาแล้ว แม่รีบพยุงกายขึ้นลุกนั่งรอรับลูก ที่กำลังเดินเข้ามาเพื่อจะกราบแทบเท้าแม่ ต่อแต่นี้ไป ลูกไม่มีโอกาสที่จะกราบแทบเท้าแม่ได้อีกแล้ว

"ลูกดีใจมากเมื่อเห็นแม่เดินตรงเข้ามากอดคอลูกแล้วหอมแก้มซ้าย-ขวา แต่อนิจจา....! เมื่อสะดุ้งตื่นจึงรู้ว่าลูกฝันไป"

ถึงแม่จะมีอายุ ๘๔ ปีแล้ว ลูกก็อยากให้แม่มีชีวิตยืนยาวต่อไปอีก เพราะลูกรู้ว่าได้กตัญญูกตเวทีแม่น้อยเกินไป เมื่อเทียบกับพระคุณของแม่ที่ได้เมตตาลูก แม่ยิ่งมีชีวิตอยู่นานวันนานปีลูกก็จะมีโอกาสสร้างบุญบารมีให้กับตัวลูกยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่แล้ว แม่ก็หนี "สามัญลักษณะ" อันมีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ไม่พ้น มีเกิดขึ้นเป็นเบื้องต้น และมีเสื่อมสลายไปในที่สุด

แม่หลับแล้ว ขอแม่จงหลับให้นิรันดร์กาลเพราะแม่เหนื่อยมามาก แม่ต่อสู้กับโลก และโรคมามากแล้ว องค์ธรรมข้อใดที่บุตรควรจะปฏิบัติต่อบิดามารดา ที่องค์พระ-

ศาสดาตรัสไว้ ลูกจะปฏิบัติธรรมนั้นเพื่อบูชาพระคุณแม่จนกว่าชีวิตวาย หากลูกยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏะ ขอให้ลูกจงได้เป็นลูกแม่สืบต่อไป

ขอกุศลบุญราศีที่ลูกได้บำเพ็ญไว้แล้ว ทั้งในอดีต - ปัจจุบัน จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณแม่สู่สุคติในสัมปรายภพเถิด.............แม่จ๋า !

ลูกออ

คุณานุสรณ์

ในงานศพคุณแม่เชื้อ ล้อมณี ณ วัดโปสัต
อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา ในวันที่ ๑๓ พ.ค.
๒๕๒๖ ร.ท.พันธ์ศักดิ์ (เลอวง) ล้อมณี ผู้
เป็นบุตร ขอเรื่องเพื่อพิมพ์แจกเป็นที่ระลึก
ในงานศพของคุณแม่

ข้าพเจ้าได้มอบเรื่อง "ตอพคร"
(เมืองตาย) ให้พิมพ์แจก (เรื่องนี้ข้าพเจ้า
รวบรวมจากหนังสือหลายเล่ม พิมพ์เรียบ
เรียงใหม่ ขาดตกบกพร่องอย่างไรต้อง
ขออภัยท่านผู้อ่านด้วย

ข้าพเจ้ารู้จักกับคุณมหาจวงและ
คุณแม่เชื้อ ล้อมณี ตั้งแต่สมัยที่ข้าพ
เจ้าอยู่วัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร
เพราะคุณมหาจวง พาบุตรไปฝากเป็น
ศิษย์อยู่วัดพระเชตุพน คณะเดียวกับ
ข้าพเจ้าอยู่ ท่านทั้งสองมีน้ำใจดีต่อ
ข้าพเจ้าเสมอมา เวลาข้าพเจ้าไปเยี่ยม
ที่บ้าน ท่านทั้งสองต้อนรับดีมาก และ
ยังพาไปชมวัดไปรู้จักกับผู้ที่ข้าพ
เจ้าควรรู้จักไว้ ยังระลึกถึงความดี
ของท่านทั้งสองอยู่

ข้าพเจ้าขอขอบคุณ ร.ท. พันธ์ศักดิ์ (ลออ) ศิริมณี ที่ขอเรื่องจากข้าพเจ้า เป็นตรีทิพย์โอนมาแก่ข้าพเจ้าสมัย ส่วนสนอง คุณของท่านทั้งสอง

ขอผลบุญที่คณะเจ้าภาพได้ ทำเพิ่มสร้อยคำว่า ชมพูทวีป จงสำเร็จผลแก่คุณแม่เชื่อ ศิริมณี ในสัมปรายภพเทอญ

พ. ธรรมวโรดม

วัดปทุมคงคา สัมพันธวงศ์
๖ เมษายน ๒๕๑๖

เมืองกาย (กายนคร)

มีเมืองหนึ่งชื่อว่า กายนคร (เมืองกาย) มีเนื้อที่ยาว ๑ วา หนา ๑ คืบ กว้าง ๑ ศอก ลักษณะผังของเมือง เหมือนเงาคนเวลานอน

มีกำแพง ๔ ชั้น ชั้นที่ ๑ (ชั้นนอก) ชื่อ โลมา (ขน) ชั้นที่ ๒ ชื่อ ตโจ (หนัง) ชั้นที่ ๓ ชื่อ มังสัง (เนื้อ) ชั้นที่ ๔ ชื่อ อัฏฐิ (กระดูก)

มีประตู ๙ แห่ง คือ จักษุทวาร (ตา) มี ๒ ประตู สำหรับเป็นทางเข้าของมหรสพต่าง ๆ โสตทวาร (หู) มี ๒ ประตู สำหรับเป็นทางเข้าของพวกดนตรีต่าง ๆ ฆานทวาร (จมูก) มี ๒ ประตู สำหรับเป็นทางระบายลมเข้าออก มุขทวาร (ปาก) มี ๑ ประตู สำหรับเป็นทางเข้าของเครื่องเสบียงอาหารต่าง ๆ วัจจทวาร (ทวารหนัก) มี ๑ ประตู สำหรับเป็นทางระบายของโสโครกต่าง ๆ ปัสสาวทวาร (ทวารเบา) มี ๑ ประตู สำหรับเป็นทางระบายน้ำโสโครกต่าง ๆ

มีประสาท ๕ หลังคือ ๑ จักษุประสาท (ตา) เป็นที่สำหรับพระราชาประทับทอดพระเนตรมหรสพต่าง ๆ ๒ โสตประสาท (หู) เป็นที่สำหรับประทับสดับฟังเครื่องดนตรีต่าง ๆ ๓ ฆานประสาท (จมูก) เป็นที่สำหรับประทับประดับประดาพระวรกาย ๔ ชิวหาประสาท (ลิ้น) เป็นที่สำหรับประทับเสวยพระกระยาหาร ๕ กายประสาท (กาย) เป็นที่สำหรับประทับบรรทมพักผ่อนพระวรกาย

ผู้สร้างกายนคร คือ พระเจ้าอวิชา กับ พระนางโมหาราชเทวี เมื่อทรงสร้างแล้วมิได้ทรงครองเอง ทรงมอบให้เจ้าชายจิตตราช พระราชโอรสเป็นผู้ครอง

พระเจ้าจิตตราช มีขุนนางผู้ใหญ่ในแผ่นดินอยู่ ๔ คนคือ ๑ ขุนโลโภ (ความอยากได้) ๒ ขุนราโค (ความกำหนัดยินดี) ๓ ขุนโทโส (ความประทุษร้าย) ๔ ขุนโมโห (ความหลงใหล)

มีขุนคลัง ชื่อ ขุนมัจฉริยะ (ความตระหนี่)

มีเจ้ากรมวัง ชื่อ ขุนพยาบาท (ความปองร้าย)

มีอำมาตย์ที่ปรึกษา ชื่อ ขุนทิฏฐิมานะ (ความดื้อรั้น)

มีอำมาตย์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมมาก ชื่อ มิจฉัตตะ (ความเห็นผิด)

วันหนึ่ง พระเจ้าจิตตราชทรงรำพึงว่า เรามีเมืองอยู่อย่างกว้างขวาง มีพระราชวังอยู่อย่างสวยงาม มีพระ-ราชทรัพย์สมบูรณ์ แต่ยังไม่มีพระมเหสี จึงทรงปรึกษากับมิจฉัตตะอำมาตย์ว่า จะทำอย่างไรจึงจะได้พระมเหสีที่สวยงามถูกใจ

มิจฉัตตะอำมาตย์กราบทูลว่า มีเมืองหนึ่งชื่อเมืองปัจจยาการนคร พระราชาผู้ครองนครทรงนามว่า พระเจ้าเวทนา มีพระราชธิดาทรงรูปโฉมงดงามยิ่งอยู่ ๓ องค์ คือ เจ้าหญิงตัณหา เจ้าหญิงราคา เจ้าหญิงอรดี ถ้าจะทรงปรึกษากับพระบิดา พระมารดา ให้ทรงขอเจ้าหญิงทั้ง ๓ มาเป็นพระมเหสี ถ้าพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วยก็จะพลาดหวัง ควรเสด็จไปหาด้วยพระองค์เอง โดยไม่ต้องทูลลาพระบิดาพระมารดา ถ้าทูลลาพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วย ก็จะทรงขัดขวางไม่ให้เสด็จไป ข้าพเจ้าก็จะตามเสด็จไปเป็นเพื่อนด้วย

เป็นอันว่า พระเจ้าจิตตราชกับมิจฉัตตะอำมาตย์ ก็หนีออกจากกายนครไป โดยพระเจ้าจิตตราชทรงม้าพระ-

ที่นั่งชื่อว่า อิริยาบถ (อาการเคลื่อนไหว) มิจฉัตตะก็ขี่ม้าอีกตัวหนึ่ง ไปจนลุล่วงถึงป่าใหญ่แห่งหนึ่ง ชื่อวัฏฏะ (การเวียนว่ายตายเกิด)

ก่อนที่จะเข้าถึงป่าวัฏฏะ ก็พบศิลาจารึกความว่า พระเจ้าเวทนาครองเมืองปัจจยาการนคร มีพระธิดางาม ๓ คนชื่อ เจ้าหญิงตัณหา เจ้าหญิงราคา เจ้าหญิงอรดี ถ้าชายใดมีสติปัญญาสามารถตอบปัญหา ๕ ข้อ ของเจ้าหญิงทั้ง ๓ ได้ จะยกเจ้าหญิงทั้ง ๓ ให้เป็นภรรยา และจะให้ครองเมืองปัจจยาการนครด้วย แต่ถ้าตอบไม่ได้ จะต้องตกเป็นทาสรับใช้เจ้าหญิงทั้ง ๓ พระเจ้าจิตตราชกับมิจฉัตตะอำมาตย์ก็ดีใจว่าสมใจที่คิดไว้ จะได้ไปตอบปัญหาของเจ้าหญิงทั้ง ๓ เพื่อนำมาเป็นพระมเหสี

ในป่าวัฏฏะมีนางยักษ์ตนหนึ่ง ชื่อ วัฏฏทุกขี (ทุกข์ในวัฏฏะ) เป็นผู้รักษาอยู่ เมื่อนางยักษ์เห็นพระเจ้าจิตตราชกับมิจฉัตตะอำมาตย์ ล่วงล้ำเข้ามาในป่าที่ตนรักษาอยู่ จึงออกวิ่งไล่จับเพื่อจะเอามาเป็นอาหาร ฝ่ายมิจฉัตตะอำมาตย์เมื่อเห็นมีอันตรายเกิดขึ้น จึงรีบขี่ม้าหนีไปได้ก่อน

ไม่ยอมอยู่เป็นเพื่อนช่วยเหลือ ปล่อยให้พระเจ้าจิตตราช ผจญกับอันตรายแต่องค์เดียว

นางยักษ์วัฏฏทุกขีก็ตรงเข้าขวางพระเจ้าจิตตราช ไว้ และบอกว่าจะต้องตกเป็นอาหารของนางในวันนี้ พระเจ้า-จิตตราชจึงตรัสตอบว่า ท่านไม่อาจจะจับเรากินเป็นอาหารได้ เพราะเรามีฤทธิ์มีอานุภาพมาก (**มหิทฺธานุภาวํ**) ล่องหนหายตัวได้ (**อสรีรํ**) มีกำลังไปทางไหนได้รวดเร็วทันใจ (**ลหุกํ**) ไปทางบกทางน้ำทางอากาศไกลใกล้สักเท่าไรก็ไปได้ (**ทูรงฺคมํ**) ใคร ๆ ยากที่จะเห็นตัวเราได้ (**สุทุทฺทสํ**)

นางยักษ์วัฏฏทุกขีจึงตอบว่า ท่านจะมีฤทธิ์มีอานุภาพอย่างไร ก็ไม่พ้นมือของข้าพเจ้าไปได้ อย่าว่าแต่ท่านผู้เป็นมนุษย์เลย แม้นาค ครุฑ เทวดา อินทร์ พรหม ไม่ว่าใครทั้งนั้น เมื่อหลงเข้ามาในป่าวัฏฏะแล้ว ก็ต้องตกอยู่ในอำนาจของข้าพเจ้า ผู้ที่สร้างทุกข์ให้แก่ทุกคนที่เข้ามาอยู่ในป่าวัฏฏะทั้งหมด

ในขณะที่พระเจ้าจิตตราชกำลังจะเสียที ถูกนางยักษ์วัฏฏะทุกขีจับกินเป็นอาหาร ก็มีพระฤาษีองค์หนึ่งรีบมาช่วยไว้

พระฤาษีองค์นี้ชื่อว่า พระฤาษีไตรลักษณญาณ **(อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา)** อยู่ที่ภูเขาจิตตบรรพต (ภูเขาใจ) เจริญพรหมวิหาร **(เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา)** เป็นปกติ ทราบได้ด้วยญาณว่า นางยักษ์วัฏฏทุกขีกำลังจะจับพระเจ้าจิตตราชเป็นอาหาร จึงรีบเหาะมาแล้วตวาดนางยักษ์วัฏฏทุกขี พอนางยักษ์เห็นพระฤาษีไตรลักษณญาณก็ตกใจกลัว เพราะเคยปราบปรามกันมา จึงรีบหนีหายไป

พระฤาษีจึงถามเรื่องราวว่าไปยังไงมายังไง จึงพลัดเข้ามาในป่าวัฏฏะเช่นนี้ พระเจ้าจิตตราชจึงตรัสบอกพระประวัติและบอกความประสงค์ว่า จะไปตอบปัญหาของเจ้าหญิงตัณหา เจ้าหญิงราคา เจ้าหญิงอรดี พระธิดาของพระเจ้าเวทนาที่เมืองปัจจยาการนครเพื่อจะได้นำมาเป็นพระมเหสี

พระฤาษีจึงทูลว่า เจ้าหญิงทั้ง ๓ ท่านรู้จักดี เป็นคนสวยจริง แต่นิสัยไม่ดีทุกคน คือ

เจ้าหญิงตัณหา เป็นคนมีนิสัยอยากได้ไม่รู้จักเพียงพอ ยิ่งได้มากเท่าไรยิ่งชอบไม่ว่าจะได้มาอย่างไร จะได้มาในทางดีหรือทางชั่ว เอาทั้งนั้น

เจ้าหญิงราคา เป็นคนมีนิสัยรักง่ายหน่ายเร็ว ไม่มีความแน่นอน เดี๋ยวรักคนนั้น เดี๋ยวรักคนนี้ เปลี่ยนความรักอยู่เรื่อยไป

เจ้าหญิงอรดี เป็นคนมีนิสัยริษยา ไม่อยากให้ใครได้ดี เห็นใครได้ดีก็พยายามเข้าขัดขวาง ทำให้แตกสามัคคีกัน

เมื่อพระเจ้าจิตตราชได้ฟังพระฤาษีไตรลักษณญาณชี้แจงถึงนิสัยที่ไม่ดีของเจ้าหญิงทั้ง ๓ ก็เกิดความเบื่อหน่ายในเจ้าหญิงทั้ง ๓ จึงขออยู่ในสำนักของพระฤาษีเพื่อศึกษาวิชา พระฤาษีจึงนำไปสู่ภูเขาจิตตบรรพรต แล้วสอนให้เจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ และเจริญพระไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนมีความชำนาญ

ฝ่ายมิจฉัตตะอำมาตย์เมื่อหลบหนีนางยักษ์วัฏฏทุกขีก็มิได้ไปห่างไกล คอยสังเกตการณ์ความเป็นไประหว่างนางยักษ์วัฏฏทุกขีกับพระเจ้าจิตตราชอยู่ เมื่อเห็นพระฤาษี

ไตรลักษณญาณมาตวาดนางยักษ์วัฏฏทุกขีให้หนีไป แล้วพาพระเจ้าจิตตราชไปสู่ภูเขาจิตตบรรพรต ก็ตามไปห่าง ๆ ไม่ให้พระฤๅษีและพระเจ้าจิตตราชเห็น เมื่อเห็นว่าพระเจ้าจิตตราชเปลี่ยนความคิดจะอยู่กับพระฤๅษี จะไม่ไปแก้ปัญหาของเจ้าหญิงทั้ง ๓ ที่เมืองปัจจยาการนคร ก็ร้อนใจ คิดว่าจะต้องไปชวนพระเจ้าจิตตราชให้ไปแก้ปัญหาของเจ้าหญิงทั้ง ๓ ที่เมืองปัจจยาการนครให้จงได้

ในคืนวันหนึ่งเป็นเวลาดึกเงียบสงัด พระฤๅษีนอนหลับแล้ว มิจฉัตตะอำมาตย์จึงลอบเข้าไปพบพระเจ้าจิตตราช ๆ เห็นอำมาตย์ก็ดีพระทัย เพราะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดสนิทสนมและไว้วางใจมานาน มิจฉัตตะอำมาตย์แกล้งทูลว่าเมื่อเห็นนางยักษ์วัฏฏทุกขีมันมาขวางหน้า ก็นึกว่าเราทั้ง ๒ เป็นแต่เพียงมนุษย์ คงไม่อาจจะต่อสู้นางยักษ์วัฏฏทุกขีได้ จึงได้รีบไปบอกให้ฤๅษีมาช่วยไว้ แล้วก็คอยสังเกตการณ์อยู่ เมื่อเห็นพระองค์หลงเชื่อพระฤๅษีจะอยู่ที่นี่เรื่อยไป พระองค์ก็จะต้องแก่ตายเปล่าอยู่ที่ภูเขาในป่านี้เป็นแน่ พระองค์ควรจะลาพระฤๅษีไปเมืองปัจจยาการนครเพื่อแก้ปัญหา

เอาเจ้าหญิงทั้ง ๓ มาเป็นพระมเหสีให้จงได้ แต่อย่าบอกพระฤาษีโดยตรง เพราะจะต้องถูกพระฤาษีห้ามไม่ให้ไป ต้องหลอกว่าจะกลับไปเมืองกายนคร เพื่อพบพระบิดาพระ-มารดาเพราะจากมานานแล้ว พระเจ้าจิตตราชก็เชื่อมิจฉัตตะอำมาตย์ ตกลงพระทัยว่าจะต้องไปเมืองปัจจยาการนครให้จงได้

ในวันรุ่งขึ้นพระเจ้าจิตตราชจึงเข้าไปทูลลาพระฤาษีว่าจะกลับไปกายนครเพื่อพบกับพระบิดาพระมารดา เพราะจากพระองค์มานานแล้ว พระฤาษีก็ทราบด้วยญาณจึงพูดว่า เจ้าไม่ต้องโกหก เรารู้ว่าเจ้าจะไปแก้ปัญหาของเจ้า-หญิงทั้ง ๓ ที่เมืองปัจจยาการนคร พระเจ้าจิตตราชก็รับว่าเป็นความจริงจึงขออภัยพระฤาษีที่ได้ตรัสโกหกท่าน

พระฤาษีจึงทูลว่า เมื่อพระองค์ตั้งใจจะไปจริงก็ไม่อาจจะห้ามได้ แต่จะมอบแว่นวิเศษชื่อว่าแว่น "*วิชามัย*" (**ความรู้**) ไป แว่นนี้เมื่อถึงคราวอับจนไม่อาจจะแก้ปัญหาได้ ให้เอาแว่นส่อง ก็จะสามารถรู้วิธีแก้ปัญหาได้ แต่อย่าบอกใครเป็นอันขาดว่ามีแว่นวิชามัย ถ้าขืนบอกไปจะมีอันตราย

พระเจ้าจิตตราชขอบใจฤาษี แล้วก็กราบลาพระฤาษี ๒ คนกับมิจฉัตตะอำมาตย์ ขี่ม้าอิริยาบถไปจนถึงเมืองปัจจยาการนคร ก็เข้าไปพักอาศัยอยู่ที่กระท่อมของยายมายาวี (เจ้าเล่ห์) ผู้เฝ้าสวนหลวงของเมืองปัจจยาการนคร ถามยายมายาวีว่า เขาแก้ปัญหาของเจ้าหญิงทั้ง ๓ ที่ไหน ยายมายาวีไม่รู้จักพระเจ้าจิตตราช คิดว่าเป็นคนธรรมดาจึงบอกว่า เขาแก้กันที่โรงมณฑป (โรงพิธี) ที่ท้องสนามหลวง

รุ่งขึ้น พระเจ้าจิตตราชกับมิจฉัตตะอำมาตย์ก็พากันไปรออยู่ที่ท้องสนามหลวง พระเจ้าเวทนาจึงทรงพาเจ้าหญิงทั้ง ๓ ไปสู่มณฑปที่ท้องสนามหลวง เมื่อเจ้าหญิงทั้ง ๓ ขึ้นประทับนั่งบนบัลลังก์เพื่อจะถามปัญหา พระเจ้าจิตตราชเข้าไปกราบทูลพระเจ้าเวทนาขออาสาตอบปัญหาของเจ้าหญิงทั้ง ๓ พระเจ้าเวทนาจึงทรงรับสั่งว่า จะต้องทำสัญญาว่าถ้าแก้ปัญหา ๕ ข้อไม่ได้ แม้แต่ข้อใดข้อหนึ่ง ต้องยอมเป็นทาสรับใช้เจ้าหญิงทั้ง ๓ จนตลอดชีวิต แต่ถ้าสามารถตอบปัญหาได้ทั้ง ๕ ข้อ ก็จะได้เจ้าหญิงทั้ง ๓ เป็นภรรยาและได้ครองเมืองปัจจยาการนครด้วย พระเจ้าจิตตราชก็

ทรงรับสั่งว่าจะปฏิบัติตามสัญญาทุกประการ พระเจ้าเวทนาจึงรับสั่งให้เจ้าหญิงทั้ง ๓ เริ่มถามปัญหาได้

วาระที่ ๑ เจ้าหญิงตัณหาตรัสถามปัญหาว่า ทำไมคนตายแล้วเขาจึงผูกตราสัง ๓ เปลาะ คือ ที่คอ ๑ ที่มือทั้งสอง ๑ ที่เท้าทั้งสอง ๑ แล้วจึงนำลงหีบ และไปเก็บไปฝังหรือไปเผา

พระเจ้าจิตตราชตอบไม่ได้ จึงแอบส่องแว่นวิชามัยจึงรู้และตอบได้ว่า เขาทำเป็นปฤษณาธรรมสอนคนเป็นให้ได้ความรู้ว่า

๑. ห่วงที่ผูกคอ หมายถึงบุตรเป็นห่วงผูกคอ
๒. ห่วงที่ผูกมือ หมายถึงคู่ครองเป็นห่วงผูกมือ
๓. ห่วงที่ผูกเท้า หม่ายถึงทรัพย์สมบัติเป็นห่วงผูกเท้า

ดังคำโคลงสุภาษิตโลกนิติว่า

ปุตฺโต คีเว มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี้ยว พันคอ

ธนํ ปาเท ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้
ภริยา หตฺเถ ภรรยา (สามี) เยี่ยงอย่างปอ รัดรึง มือนา
สามบ่วงใครพ้นได้ จึ่งพ้นสงสาร

เป็นอันว่าพระเจ้าจิตตราชตอบถูก แต่ว่าปัญหาทุกข้อพระเจ้าจิตตราชตอบด้วยตนเองไม่ได้เลย ต้องแอบส่องแว่นวิชามัยจึงตอบได้ทุกครั้งไป

วาระที่ ๒ เจ้าหญิงราคาตรัสถามปัญหาว่า อะไรเป็นไฟร้อนที่สุดในโลกนี้

จิตตราชตอบว่า ไฟ ๓ กอง คือ ราคัคคิ ไฟคือราคะ (ความกำหนัดยินดี) โทสัคคิ ไฟคือโทสะ (ความประทุษร้าย) โมหัคคิ ไฟคือโมหะ (ความหลงใหล) เป็นไฟร้อนที่สุดในโลก

วาระที่ ๓ เจ้าหญิงอรดีตรัสถามปัญหาว่า อะไรเป็นของเที่ยงที่สุดในโลกนี้

จิตตราชตอบว่า ความตายเป็นของเที่ยงที่สุดในโลกนี้ (ธุวํ มรณํ ความตายเป็นของเที่ยง)

วาระที่ ๔ เจ้าหญิงตัณหาตรัสถามปัญหาว่า ในโลกนี้อะไรเป็นของหนักที่สุด

จิตตราชตอบว่า ขันธ์ ๕ เป็นของหนักที่สุดในโลก **(ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ขันธ์ ๕ เป็นภาระที่หนักแท้)**

ในระหว่างที่พระเจ้าจิตตราชทรงตอบปัญหาถูกแต่ละข้อนั้น พระเจ้าเวทนาไม่สบายพระทัยตลอดเวลา เมื่อการตอบปัญหาข้อที่ ๔ เสร็จ จึงทรงรับสั่งว่าเวลานี้ก็เย็นแล้ว ให้หยุดการถามการตอบปัญหาไว้ก่อน พรุ่งนี้จึงค่อยมาถามและตอบกันใหม่

พระเจ้าจิตตราชก็ต้องยอม เพราะเป็นพระราชบัญชาของพระเจ้าเวทนาแต่ในใจอยากจะตอบปัญญาข้อที่ ๕ เสียให้เสร็จสิ้นในวันนี้ จะได้มีโอกาสเชยชมเจ้าหญิงทั้ง ๓ ให้สมใจ จึงจำใจต้องกลับไปพักที่กระท่อมของยายมายาวี

เมื่อพระเจ้าเวทนากลับสู่พระราชวังแล้ว จึงรับสั่งเรียกพระราชธิดาทั้ง ๓ มาพบและตรัสบอกว่า พระเจ้าอวิชากับพระนางโมหาราชเทวี เมืองกายนคร ได้มีพระราชสาส์นมาถึงพ่อ ขอเจ้าทั้ง ๓ ให้เป็นมเหสีของพระเจ้าจิตตราชพระราชโอรสผู้ครองกายนคร พ่อเห็นว่าเป็นวงศ์ที่สมควรกันจึงยกให้ แต่ได้ขอผลัดไว้ให้หมดเวลาตอบ

ปัญหาเสียก่อน ถ้าจะประกาศเลิกการตอบปัญหาก็จะเสียเกียรติที่พูดกันว่า "เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คืนคำ" ฉะนั้นพ่อจึงไม่สบายใจตลอดเวลาที่เจ้ามาณพแปลกหน้า ตอบปัญหาของเจ้าได้ถูกต้องทุกข้อ เกรงว่าถ้าเขาตอบข้อที่ ๕ ได้ถูกอีก เจ้าจะต้องตกเป็นภรรยาของคนที่เราไม่รู้จักว่าเป็นใคร และพ่อจะเอาลูกสาวที่ไหนไปแต่งให้กับพระเจ้า-จิตตราช พ่อจึงให้หยุดตอบปัญหาข้อที่ ๕ ไว้ก่อน เพื่อหาทางแก้ไข เจ้าทั้ง ๓ จะมีวิธีแก้ไขอย่างไร

เจ้าหญิงทั้ง ๓ จึงทูลตอบว่า หม่อมฉันจะแก้ไขไม่ให้ต้องตกเป็นภรรยาของคนแปลกหน้าให้จงได้ ขอเสด็จพ่ออย่าได้หนักพระทัยเลย

เจ้าหญิงทั้ง ๓ ให้คนสนิทสืบดู ก็รู้ว่าพระเจ้าจิตตราชพักอยู่ที่กระท่อมกับยายมายาวีผู้เฝ้าสวนหลวง จึงรับสั่งเรียกยายมายาวีมาเฝ้า และตรัสบอกเป็นความลับว่า มาณพแปลกหน้าทำไมจึงสามารถตอบปัญหาได้ทุกข้อ เพราะมีดีอะไรหรือ ให้ยายมายาวีไปสืบมาให้แล้วรีบนำมาบอก

ยายมายาวีก็ไปถามพระเจ้าจิตตราชว่ามีดีอะไร จึงตอบปัญหาได้ทุกข้อ พระเจ้าจิตตราชก็ไม่ยอมบอก แม้

ยายมายาวีจะอ้อนวอนเท่าไร เพราะถ้าบอกไปจะเป็นอัน-ตราย พระฤๅษีไตรลักษณญาณสั่งไว้ไม่ให้บอกใครว่ามีแว่น

ยายมายาวีจึงได้แอบไปถามมิจฉัตตะอำมาตย์ ๆ เป็นคนใกล้ชิดสนิทสนมจึงรู้เรื่องแว่นวิชามัย จึงบอกยายมายาวีว่าพระเจ้าจิตตราชมีแว่นวิชามัย จึงตอบปัญหาได้ทุกข้อไม่ว่าจะเป็นปัญหาอะไร เมื่อส่องแว่นวิชามัยแล้วเป็นต้องตอบได้ทั้งหมด ถ้าไม่มีแว่นวิชามัยแล้ว เพียงปัญหาข้อเดียวก็จะตอบไม่ได้

ยายมายาวีจึงรีบนำความไปบอกเจ้าหญิงทั้ง ๓ ให้ทรงทราบความลับของพระเจ้าจิตตราช

ในคืนวันนั้น เจ้าหญิงทั้ง ๓ จึงทรงแต่งองค์อย่างงดงามไปหาพระเจ้าจิตตราช และบอกว่าที่ตัดความอายมาหาพระเจ้าจิตตราชถึงที่อยู่ ก็เพราะความรักนำมารักตั้งแต่แรกเห็นจนไม่อาจทนอยู่ได้ พระเจ้าจิตตราชก็บอกว่าพระ-องค์ก็รักเจ้าหญิงทั้ง ๓ เช่นเดียวกัน เจ้าหญิงทั้ง ๓ จึงตรัสว่า ถ้ารักจริงอยากจะขอของเป็นที่ระลึกสักอย่างพระเจ้า-จิตตราชตรัสว่า ของที่ขอถ้ามีอยู่ในตัวแล้วยินดียกให้ เจ้า-

หญิงทั้ง ๓ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นอยากจะขอแว่นวิชามัย ไว้เป็นที่ระลึก พระเจ้าจิตตราชตกพระทัย จึงตรัสบอกความจริงว่า การที่ตอบปัญหาได้ทุกข้อก็เพราะอาศัยส่องแว่นวิชามัย ถ้าไม่มีแว่นแล้วก็ไม่อาจจะตอบได้ การแก้ปัญหายังอยู่อีกข้อหนึ่ง ขอเก็บแว่นเอาไว้เพื่อตอบปัญหาข้อที่ ๕ ก่อน เมื่อตอบปัญหาเสร็จแล้วจะมอบให้ทันที เจ้าหญิงทั้ง ๓ จึงลวงว่าพรุ่งนี้ก็จะถามปัญหาเหมือนอย่างที่ถามมาแล้ว จะไม่ถามเรื่องอื่น ทั้งนี้ก็เพราะความรัก พระเจ้าจิตตราชเชื่อว่าเป็นความจริง จึงมอบแว่นวิชามัยให้เจ้าหญิงทั้ง ๓ ไป

รุ่งขึ้น พอถึงเวลาถามปัญหาข้อที่ ๕ ซึ่งเป็นวาระของเจ้าหญิงราคา เจ้าหญิงราคาจึงตรัสถามว่า คนที่เกิดมาต้องตกอยู่ในกองทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น คือ เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ล้วนแต่เป็นความทุกข์ และยังมีทุกข์อื่นอีกมากจะทำอย่างไรจึงจะพ้นจากความทุกข์

พระเจ้าจิตตราชตอบไม่ได้ เพราะไม่มีแว่นวิชามัยสำหรับส่อง ก็ต้องตกเป็นทาสรับใช้พระนางตัณหา พระนางราคา พระนางอรดี ทั้ง ๓ องค์

กล่าวถึงพระเจ้าวิชาและพระนางโมหาราชเทวี เมื่อได้สู่ขอเจ้าหญิงทั้ง ๓ ให้เป็นมเหสีของพระเจ้าจิตตราชแล้ว ก็มิได้บอกให้พระเจ้าจิตตราชทราบ ทรงคิดว่าจวนครบกำหนดวันนัดหมายที่พระเจ้าเวทนากำหนดไว้ให้ จึงจะตรัสบอกพระเจ้าจิตตราชให้ทรงทราบ แต่เมื่อพระเจ้าจิตตราชกับมิจฉัตตะอำมาตย์หนีหายไป ก็ตกพระทัยให้คนเที่ยวตามหาเท่าไรก็ไม่พบ ครั้นถึงกำหนดวันนัดจึงได้ยกขบวนไปพบพระเจ้าเวทนา ณ เมืองปัจจยาการนคร แล้วตรัสเล่าเรื่องที่พระเจ้าจิตตราชหนีหายไปตามไม่พบ ให้พระเจ้าเวทนาทรงทราบ และทรงปรารภว่า หรือพระเจ้าจิตตราชจะหลบหนีมาตอบปัญหาของเจ้าหญิงทั้ง ๓ บ้าง ก็อาจจะเป็นได้

พระเจ้าเวทนาจึงรับสั่งให้เบิกนักโทษทาสของเจ้าหญิงทั้ง ๓ ออกมาให้เดินเข้าแถว เพื่อให้พระเจ้าวิชากับพระนางโมหาราชเทวีทอดพระเนตรว่า จะมีพระเจ้าจิตตราชตกเป็นนักโทษทาสบ้างหรือไม่

พระเจ้าวิชากับพระนางโมหาราชเทวี ทอดพระเนตรเห็นพระเจ้าจิตตราช กำลังเดินอยู่ในหมู่นักโทษทาส ก็ทรงจำได้ จึงได้ตรัสบอกแก่พระเจ้าเวทนาให้ทรงทราบ

พระเจ้าเวทนาจึงรับสั่งให้ไปนำพระเจ้าจิตตราชมาเฝ้า แล้วทรงขอโทษเพราะไม่ทรงรู้จัก และได้จัดพิธีอภิเศกสมรสพระเจ้าจิตตราชกับเจ้าหญิงทั้ง ๓ ที่เมืองปัจจยาการ-นคร

พระเจ้าอวิชากับพระนางโมหาราชเทวี ก็ทรงนำพระเจ้าจิตตราชกับ พระนางตัณหา พระนางราคา พระนางอรดี กลับมาครองเมืองกายนครต่อไป

กล่าวถึงพระยามัจจุราชครองเมืองมรณานคร มีนายทหารใหญ่อยู่ ๓ คนคือ หลวงชาติ (ความเกิด) หลวงชรา (ความแก่) หลวงพยาธิ (ความเจ็บไข้) เมื่อทรงทราบว่าพระเจ้าจิตตราชครองเมืองกายนคร รุ่งเรืองด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญ มีสมบัติบริวารมาก ต้องการจะโจมตีเอาเป็นเมืองขึ้นให้อยู่ในอำนาจ จึงได้ส่งกองทัพทั้ง ๓ ซึ่งมี หลวงชาติ หลวงชรา หลวงพยาธิ เป็นแม่ทัพ ไปโจมตีกายนครเอาเป็นเมืองขึ้นให้จงได้ เมื่อกองทัพทั้ง ๓ ไปถึง ก็ตั้งล้อมกายนครอยู่โดยรอบ ไม่ให้ผู้ใดเล็ดลอดหลบหนีออกจากนครไปได้

พระเจ้าจิตตราชเมื่อเห็นข้าศึกยกกองทัพมาล้อมกาย-นครเช่นนั้น จึงส่งข่าวไปถึงพระสหาย ผู้มีชื่อว่า พระยาโอสถ (ยา) ครองเมืองเภสัช (เครื่องยา) ถือเฉลว (ไม้ปักปากหม้อยา) เป็นอาวุธ

เมื่อพระยาโอสถทรงทราบข่าวว่า มีข้าศึกยกกองทัพมาล้อมกายนครเมืองของพระสหาย ก็รีบยกกองทัพเภสัช (เครื่องยา) มากมาย มาโจมตีกองทัพทั้ง ๓ ของพระยา-มัจจุราชแตกพ่ายไป

พระยามัจจุราชทรงพิโรธ จึงยกกองทัพมาโจมตีกายนครด้วยตนเอง พระยาโอสถก็ไม่อาจจะช่วยป้องกันได้ กายนครก็ถูกกองทัพพระยามัจจุราชตีแตกพ่ายไป

พระเจ้าจิตตราชจึงพาพระนางตัณหา พระนางราคา พระนางอรดี และพระเจ้าอวิชา และพระนางโมหาราชเทวีหนีออกจากกายนครไปได้ แล้วก็ไปสร้างเมืองใหม่ชื่อกายนครเช่นเดียวกัน

พระยามัจจุราชทรงทราบว่า พระเจ้าจิตตราชไปสร้างเมืองกายนครใหม่ ก็ยกกองทัพไปตีแตกอีก พระเจ้าจิตตราช

ก็หนีไปสร้างเมืองกายนครอีก พระยามัจจุราชก็ยกกองทัพไปตีแตกอีก เป็นอยู่เช่นนี้หลายครั้งหลายหน

พระเจ้าจิตตราชสร้างกายนครอีก ก็ทรงระลึกขึ้นได้ว่าพระฤาษีไตรลักษณญาณผู้อยู่ที่ภูเขาจิตตบรรพรต เมื่อจะลงจากท่านมา ท่านได้สั่งไว้ว่า ถ้ามีทุกข์ร้อนอะไร ให้ระลึกถึงท่าน ท่านจะมาช่วยแก้ไข

พระเจ้าจิตตราชจึงทรงระลึกถึงพระฤาษีไตรลักษณญาณให้มาช่วยป้องกันพระยามัจจุราชด้วย

พระฤาษีไตรลักษณญาณทราบได้ด้วยญาณว่า พระเจ้าจิตตราชต้องการให้ช่วยป้องกันพระยามัจจุราช จึงได้ไปเฝ้าพระเจ้าจิตตราชแล้วทูลว่า การที่พระองค์สร้างกายนครแล้วจะป้องกันพระยามัจจุราชนั้น ไม่มีทางจะป้องกันได้ พระองค์จะต้องไปสร้างเมืองใหม่ชื่อว่า "*อมตมหานครนฤพาน*" จึงจะสามารถป้องกันพระยามัจจุราชได้เพราะพระยามัจจุราชไม่รู้ว่า อมตมหานครนฤพานตั้งอยู่ที่ไหน จึงไม่อาจจะยกกองทัพไปโจมตีได้

แต่ว่าการที่จะไปสร้างอมตมหานครนฤพานนั้น จะต้องดำเนินการดังนี้ จึงจะไปสร้างได้สำเร็จคือ

๑ ต้องสร้างอาวุธขึ้น ๓ เล่ม คือ

เล่มที่ ๑ ชื่อสุตาวุธ (การฟังธรรม)

เล่มที่ ๒ ชื่อวิเวกาวุธ (ความสงบกายสงบใจ)

เล่มที่ ๓ ชื่อปัญญาวุธ (ความรอบรู้ในกองสังขาร)

๒ ต้องสร้างรถขึ้น ๑ คัน ชื่อว่า '*รถอริยมรรค*'' (ทางประเสริฐ ๘ ประการ)

๓ ต้องตัดใจละทิ้งพระนางตัณหา พระนางราคา พระนางอรดี และพระเจ้าอวิชา พระนางโมหาราชเทวี เพราะถ้ายังพาเจ้าหญิงทั้ง ๓ กับพระบิดาพระมารดาไปด้วย ก็ไม่สามารถจะข้ามแม่น้ำสำคัญคือแม่น้ำ "*สงสารสาคร*" ได้ เพราะรถอริยมรรคที่สามารถจะขับขี่ข้ามแม่น้ำสงสารสาครได้นั้น จะต้องขับขี่ไปเฉพาะคน ๆ คนอื่นจะไปด้วยไม่ได้ ถ้าขืนพาเจ้าหญิงทั้ง ๓ และพระบิดาพระมารดาไปด้วย ก็จะต้องล่มจมอยู่ในแม่น้ำสงสารสาคร ไม่อาจจะข้ามไปสร้างอมตมหานครนฤพานได้

พระเจ้าจิตตราชก็ทรงรับคำว่า จะปฏิบัติตามคำแนะนำของพระฤาษีทุกประการ

พระฤาษีไตรลักษณญาณจึงสร้างอาวุธ ๓ เล่ม สร้างรถอริยมรรคให้พระเจ้าจิตตราชฝึกหัดขับขี่ให้คล่องแคล่ว และฝึกหัดใช้อาวุธทั้ง ๓ ให้คล่องแคล่ว

พระยามัจจุราชทรงทราบว่า พระเจ้าจิตตราชทรงสร้างกายนครอีก จึงยกกองทัพไปล้อมเมืองไว้ เพื่อโจมตีกายนครให้แตกพ่ายเหมือนกาลก่อน

พระเจ้าจิตตราชก็ถืออาวุธ ๓ เล่ม ขึ้นรถอริยมรรคแล่นออกจากนครไปถึงแม่น้ำสงสารสาคร ก็ขับขี่รถอริยมรรคข้ามแม่น้ำพ้นไปได้

พระเจ้าอวิชา พระนางโมหาราชเทวี พระนางตัณหา พระนางราคา พระนางอรดี รู้ว่าพระเจ้าจิตตราชหนีออกจากนครไป ก็รีบติดตามไป พอไปถึงแม่น้ำสงสารสาครก็ไม่อาจจะข้ามได้ จึงช่วยกันร้องเรียกให้พระเจ้าจิตตราชข้ามมารับไปด้วย

พระเจ้าจิตตราชจึงตรัสตอบว่า ไม่อาจจะกลับมารับ

ได้อีกแล้ว ต้องขอลาไปก่อน แล้วก็ไปสร้างอมตมหานคร-นฤพานขึ้น

พระยามัจจุราชไม่รู้ว่าพระเจ้าจิตตราชไปสร้างเมืองอยู่ที่ไหน จึงไม่อาจจะยกกองทัพทั้ง ๔ คือ กองทัพชาติ กองทัพชรา กองทัพพยาธิ กองทัพมรณะ ไปโจมตีอมต-มหานครนฤพานได้

พระเจ้าจิตตราชจึงทรงเสวยบรมสุขอยู่ในอมตมหา-นครนฤพาน อย่างที่จะหาสุขใด ๆ ในโลกเปรียบเทียบได้

เมืองกาย (กายนคร) จบ

ถอดความภายนคร โดยย่อ

จิตของปุถุชน แม้จะใช้ศีลธรรมหรือความรู้ แก้ปัญหาชีวิตซึ่งถูกกิเลสมีตัณหาเป็นต้น พาไป ได้เป็นคราวๆ แล้วก็ตาม หนักเข้ามักถูกความคิดผิดเข้าครอบงำ แล้วไม่ใช้ศีลธรรมและความรู้ต่อไป จึงต้องตกเป็นทาสของตัณหาเป็นต้น บังคับและชักนำให้เป็นความชั่วยิ่งขึ้น จนเอาตัวไม่รอด

ถ้ากล่าวอย่างสูง การที่พวกเราต้องมารวมกันอยู่ในโลกเหมือนอยู่เป็นทาสรับใช้ปากและท้องนี้ ก็เพราะแก้ปัญหาของตัวตัณหาเป็นต้นไม่ได้ ไม่เหมือนกับพระอรหันต์ที่ท่านแก้ปัญหาของตัวตัณหาเป็นต้นได้ ท่านจึงไม่ต้องเป็นทาสอะไรต่อไป

ครั้นแล้ว เมื่อจิตประสบความทุกข์ต่าง ๆ มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น บ่อย ๆ เข้า ก็รู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย คิดถึงหลักพ้นทุกข์ของพระศาสนา เช่น ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้ว มีความเชื่อและปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา จนละกิเลสได้ในที่สุด ไม่ต้องมาเกิดให้ความตายย่ำยีอีกต่อไป.

คำกลอนปริศนาธรรม จากหนังสือ "ศิลปะการดำเนินชีวิต" ของ พุทธทาสภิกขุ

แสงเทียนส่อง– พันปี ที่พ่อจุด
จะสิ้นสุด สูญแสง แล้วพ่อหนา
ลูกเอ๋ย! หาก สูเจ้า เขลาปัญญา
อีกไม่ช้า เทียนจักดับ ทับคัมภีร์

แสงธรรมส่องใจ

แสงเทียนส่อง สว่าง กระจ่างใจ
เหมือนแสงธรรม ส่องใจ ให้สุขสันต์
อยู่กับธรรม ฉ่ำชื่น ทุกคืนวัน
ไม่ยึดมั่น สิ่งใด ไม่ไหวติง
ถ้าใครทิ้ง ธรรมะ จะไร้สุข
มีแต่ทุกข์ ฤดี คล้ายผีสิง
พุทธรูป อ่านธรรม น่าขำจริง
ส่วนชายหญิง กลับไม่ สนใจกัน

"เสขะ"

อย่าถอยจนก้าวเดียว

ชีวิตคน ทนสู้ สู้ชีวิต
อย่าด่วนคิด คิดถอย ถอยหลังกลับ
ขอให้มั่น มั่นใจ ในพลัง
ชีวียัง รังสรรค์ ลั่นความดี
อย่าท้อแท้ แพ้พ่าย หน่ายชีวิต
ค่อยอ่านคิด คิดครวญ ครวญศักดิ์ศรี
จงใช้ธรรม นำทาง หว่างชีวี
น้อมจิตพลี พลีแก่ กระแสธรรม

“ศิริชัย”

ถ้ามืดนอก บอกให้ ใช้เทียนส่อง
ช่วยให้มอง เห็นแน่ ไม่แปรผัน
ถ้ามืดใน ใจอย่า มัวช้ากัน
ใช้ธรรมนั้น ส่องเถิด ประเสริฐจริง

ส. ทองก้อน

อยู่เรือนพัง ยังดี ไม่มีทุกข์
ดีกว่าคุก หลายเท่า ไม่เศร้าหมอง
จนยังดี มีธรรม ค้ำประคอง
ดีกว่าปอง ทุจริต คิดร่ำรวย

ช. อิสรานนท์

หนังสือธรรมะ

สถาบันผู้มีพระคุณ

คือ

รากฐานแห่งศีลธรรม

ของ พุทธทาสภิกขุ

บรรยาย ณ โค้งหินแห่งโมกขพลาราม

อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

สถาบันผู้มีพระคุณ
คือ รากฐานของศีลธรรม

ท่านสาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย

การบรรยายเรื่องศีลธรรมนี้ มีความมุ่งหมายดังที่ขอร้องแล้วขอร้องอีกว่า เพื่อ ช่วยกันทำความเข้าใจจนกระทั่งคำว่า "ศีลธรรม" กลับมาใหม่, มาสู่คำพูดของมนุษย์เป็นประจำวัน. ขอให้สังเกตดูว่า เดี๋ยวนี้ คำว่า "ศีลธรรม" เหินห่างไปจากการพูดจา. แม้ในเอกสารกฎบัตรที่สำคัญต่าง ๆ ในโลกเวลานี้ ก็แทบว่าจะหาคำว่า "ศีลธรรม" ไม่พบ; แม้ในรัฐธรรมนูญบางฉบับ แม้ในนโยบายของรัฐบาลบางคณะมีตั้งหลายข้อ ; แต่ก็หาคำว่า "ศีลธรรม" คำเดียวไม่พบอย่างนี้ก็มี.

ขอให้สังเกตดูเถอะว่า มนุษย์เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเช่นไรจากสิ่งที่เรียกว่า "ศีลธรรม" ซึ่งเคยเป็นสิ่งที่สนใจเอาใจใส่ด้วยความระมัดระวัง ด้วยความไม่ประมาทหวาดกลัวอยู่เป็นประจำ โลกในสมัยปัจจุบันนี้กำลังมีปัญหามากขึ้น, เป็นไปในทางเลวร้าย: ทุกคนก็ยอมรับในส่วน

ที่ว่า มันมีปัญหามากขึ้น; แต่ไม่มีใครสนใจว่า มูลเหตุอันแท้จริงนั้นมันมาจากอะไร. มูลเหตุอันแท้จริงอาจจะสรุปได้เป็นถ้อยคำสั้น ๆ ว่ามาจากการที่โลกนี้กำลังไร้สิ่งที่เรียกว่า **"ศีลธรรม"** ในความหมาย ๓ ประการ; (ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่ ๑ ที่ ๒ ของชุดนี้ ขอให้ทบทวนดู)

ทีนี้ คนผู้ได้รับความเดือดร้อนก็ขวนขวายที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้; แต่ก็ยังเป็นที่มองเห็นกันได้อยู่ว่า ยิ่งแก้ไขยิ่งมีปัญหาเพิ่ม, ยิ่งแก้ไขอาชญากรรม ยิ่งมีอาชญากรรมเพิ่ม อย่างนี้เป็นต้น: ซึ่งมันจะต้องถือว่าเป็นการแก้ไขที่ไม่ได้ผล, หรือเท่ากับไม่ได้รับการแก้ไข; มันมีอะไรอย่างหนึ่งมาปิดบัง ทำให้มองไม่เห็นต้นเหตุอันแท้จริง, ตามที่เราได้ศึกษา ได้ถือกันมาเป็นหลักในทางฝ่ายศีลธรรม.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึงมูลเหตุชั้นรากฐานของความผิดพลาดของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป สรุปใจความสำคัญได้ว่ามันอยู่ที่สิ่งที่ท่านพูดกันมากในครั้งพุทธกาลโน้น. ได้แก่สิ่งที่เรียกว่า **"อโยนิโสมนสิการ" คือการทำไว้ในใจไม่**

ถูกต้อง ไม่แยบคาย เต็มไปด้วยความประมาทหรือปราศจากสติ ; หรือจะสรุปให้สั้นกว่านั้น ก็ว่ามันกำลังจมอยู่ในอวิชชา คือภาวะที่ปราศจากความรู้.

อโยนิโสมนสิการ : การกระทำในใจไว้อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดความผิดพลาดในทางจิตในทางวิญญาณสืบต่อ ๆ กันมาเป็นสาย : เช่น ให้เกิดอกุศลวิตก ๓ ประการนั้นแล้ว มันก็มีการทำผิดโดยไตรทวาร คือทั้งทางกาย วาจา ใจ. อกุศลวิตกสายหนึ่งเป็นไปในทางกามารมณ์; อกุศลวิตกอีกสายหนึ่งเป็นไปในทางอาฆาตมาดร้ายไม่รู้จักอภัย ; อกุศลวิตกอีกสายหนึ่งเป็นไปในทางโง่เขลา สร้างความลำบากให้แก่ตัวเองและผู้อื่นโดยไม่เจตนา ; นี้รวมเรียกว่า กามวิตก พ์ยาปาทวิตก วิหิงสาวิตก. ดังที่ได้กล่าวแล้วโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งที่แล้วมานั้น.

เมื่อไม่มีการกระทำในใจไว้อย่างถูกต้อง สิ่งที่เรียกว่าอกุศลวิตก ก็เกิดง่ายดาย เกิดมาก เกิดบ่อย และเกิดกว้างออกไป. เมื่อไม่รู้เท่าทันสิ่งนี้ มันก็ไม่สามารถจะ

แก้ปัญหาที่เกิดมาจากสิ่งนี้โดยตรงได้ ; แต่หลับตางมงาย แก้ไขกันแต่ปลายเหตุในสิ่งซึ่งคนในโลกสมัยนี้ชอบพูดถึงกันนัก.

เรื่องที่ควรยกมากล่าวก่อนเรื่องอื่น ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมือง เรื่องกำลังทหาร เป็นต้น. ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องไม่ได้เป็นไปในทางที่จะแก้ต้นเหตุ ที่น่าสงสารมากกว่านั้น ก็คือว่า กลับไปทำในทำนองที่จะเพิ่มกำลังให้แก่ต้นเหตุที่เลวทรามที่ทำความยุ่งยากให้มนุษย์เพิ่มขึ้นไปอีก; ในที่สุดคนเราก็พูดกันไม่รู้เรื่อง คือพูดสวนทางกันอยู่เสมอ. ตัวอย่างเช่นพวกหนึ่งจะพูดว่า เพราะเศรษฐกิจไม่ดี ศีลธรรมก็เสื่อม ; แต่อีกพวกหนึ่งพูดว่า เพราะศีลธรรมมันเสื่อม เศรษฐกิจมันจึงไม่ดี ; ข้อนี้อันไหนจะถูกต้อง ขอให้พิจารณาดูเอง. แต่พวกที่ถือหลักทางศีลธรรมแล้ว ก็จะถือว่า มูลเหตุแห่งวิกฤตกาลทั้งหลาย กี่อย่าง กี่สิบอย่าง กี่ร้อยอย่างก็ตาม มันมาจากภาวะที่ไร้ศีลธรรม.

ตัวอย่างเช่นว่า มันไร้ศีลธรรม ก็ทำให้ขี้เกียจแล้วก็ยากจน. นี่เป็นการชี้ให้เห็นว่า ความไร้ศีลธรรม

ทำให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ; ฉะนั้น ถ้าใครขี้เกียจ ก็ต้องให้รับรู้ไว้เสียด้วยว่า เป็นคนไม่มีศีลธรรม. หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า จะชวนกันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจในยุคปัจจุบันนี้ ถ้าไม่มีศีลธรรม ก็ไม่มีทางจะสำเร็จ, เพราะว่า คนเหล่านั้นไม่ยอมอดกลั้นอดทนในการที่จะไม่แสวงหาสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องมี ต้องกิน ต้องใช้ อย่างนี้เป็นต้น.

สรุปความว่า ภาวะไร้ศีลธรรมนี้ มันเป็นปัญหาของทุกอย่างที่กำลังเป็นปัญหาแก่มนุษย์ ; ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะขอร้องให้สนใจเป็นพิเศษ, และได้ลงทุนมาพูดจากันที่นี่ พิจารณากันที่นี่ ซึ่งได้กำหนดไว้ว่าจะพูดเรื่องเดียวนี้จนตลอดภาคมาฆบูชาสามเดือน ; ซึ่งจะเป็นการบรรยาย ๑๒ ครั้ง เป็นอย่างน้อย ตั้งใจว่าจะพูดกันแต่เรื่องศีลธรรม.

สำหรับในวันนี้ ก็จะพูดโดยหัวข้อว่า **"สถาบันผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของศีลธรรม"** หรือว่าตั้งอยู่ใน**ฐานะเป็นรากฐานของศีลธรรม.** ข้อนี้หมายความว่า ถ้าสถาบันของผู้มีพระคุณยังอยู่โลกนี้ยังมีศีลธรรม, ยังมีพระ-ธรรม, ยังช่วยห้ามกันไม่ให้เกิดความไร้ศีลธรรม ; นับตั้งแต่ว่าไม่ให้เกิดอโยนิโสมนสิการ, ไม่ให้เกิดอกุศลวิตก, ไม่

ให้เกิดทุจริตสาม. แต่ในภาวะปัจจุบันนี้ ทุกคนจะมองเห็นได้ว่า เรากำลังไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณยิ่งขึ้นทุกที. อาตมามองเห็นอย่างนี้ ใครจะหาว่าเป็นการมองด้านเดียว มองข้างเดียว มองด้วยความคิดของตนเองคนเดียวก็สุดแท้; แต่ว่าอาตมาขอร้องให้ทุกคนหยิบขึ้นมาพิจารณาดูว่า เรากำลังไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณยิ่งขึ้น ๆ ในโลกนี้ ในประเทศนี้ กระทั่งในบ้านเมืองนี้ เพราะไม่มีสถาบันของผู้มีพระคุณเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครองอยู่ โลกนี้ก็ **เจริญด้วยความผิดพลาดอาชญากรรม**; เพราะว่าคนมันใจบาปหยาบช้ามากขึ้น ซึ่งเห็นว่าควรพิจารณากันเสียใหม่ในเรื่องนี้, ซึ่งให้ชื่อว่า "สถาบันของผู้มีพระคุณ" พิจารณากันใหม่ และพิจารณาเป็นพิเศษ.

คำว่า "สถาบันของผู้มีพระคุณ" นี้ คนสมัยใหม่ก็คงร้องขึ้นมาว่าเป็นคำบ้า ๆ บอ ๆ ครึคระล้าสมัย ไม่อยากจะฟัง; แต่อาตมาก็ยังยืนยันว่า เพราะสิ่งที่เขาเห็นว่าครึคระล้าสมัยไม่อยากจะฟังนั่นแหละ โลกมันรอดมาได้; แล้วมันกำลังวินาศ ก็เพราะว่าสถาบันอันนี้ มันหายไปๆ: ขอให้สนใจพิจารณา.

คำว่า "สถาบัน" ในที่นี้ ก็หมายถึง **สิ่งที่ทุกคนยอมรับด้วยความสมัครใจ** ; จะเป็นการจัดการกระทำอย่างไรก็ได้, ถ้าคนยอมรับกันเป็นส่วนมาก หรือแทบทั้งหมดหรือทั้งหมดก็ตาม ; ก็เรียกว่าเป็นสถาบันอันหนึ่งคือเป็น **สิ่งที่มันตั้งขึ้นบนหัวใจของคนเหล่านั้น** ตามความหมายของคำว่า "สถาบัน".

สถาบัน แปลว่า "ตั้งขึ้นอย่างมั่นคง." เมื่อสิ่งใดตั้งขึ้นอย่างมั่นคงในจิตใจของมนุษย์ ก็เรียกว่า สถาบันได้. ถ้าเป็นของคนพาล มันก็เป็นสถาบันพาล, มันก็ยอมรับกันอย่างสำหรับคนพาล ; ถ้าเป็นของบัณฑิต ; มันก็เป็นที่ยอมรับกันสำหรับบัณฑิต ; คำนี้จึงเป็นคำกลาง ๆ แล้วแต่จะเอาไปใช้อย่างไร.

ทีนี้ เมื่อพูดถึงว่า "สถาบันของผู้มีพระคุณ" ก็หมายความว่ายอมรับว่ามีบุคคลประเภทหนึ่ง เป็นผู้มีพระ-คุณอย่างที่จะไม่เป็นอย่างอื่นได้ ; ยอมรับกันมาคงจะหลายพันปีแล้ว, ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีวัฒนธรรม มีความคิดนึกในทางธรรม หมายความว่ารู้จักกตัญญูเคารพนับถือบิดามารดาครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ว่าเป็นผู้มีพระคุณกันเรื่อยๆ

มา. **ถ้าเอาสมัยพุทธกาลเป็นหลัก มันก็เข้าพันปีที่ ๓ แล้ว** ซึ่งยอมรับคุณธรรมข้อนี้ ว่าประเสริฐที่สุด. ร่องรอยในประเทศจีน ในประเทศอียิปต์ที่เป็นประเทศเก่าแก่ ก็ยังมีพบความนิยมในบุคคลผู้มีพระคุณ จนเป็นสถาบันในจิตใจของคนเหล่านั้นได้. จนกระทั่งว่ามันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีไป ในการที่จะ **รับนับถือพระคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ สูงสุดจนถึงพระศาสดาแห่งศาสนานั้น ๆ;** เหล่านี้ถือกันว่าผู้มีพระคุณ.

บางทีก็มีการจัดไว้อย่างน่าสนใจว่า มารดามีคุณเท่านั้น, บิดามีคุณเท่านี้, ครูบาอาจารย์มีคุณเท่าโน้น ; พระพุทธเจ้ามีคุณเท่านู้น ; อาตมาก็เคยได้ยินแต่ลืมเสียแล้วสำหรับตัวเลข. คนแก่ ๆ เขาเคยพูดให้ฟังแล้วก็ท่องจำกันไว้แม่นยำสำหรับสมัยนั้น, ครั้นมาถึงสมัยนี้ ไม่สนใจกันก็ลืม ; แม้อาตมาเองก็ลืมตัวเลขเหล่านั้น. แต่แม้ว่าจะลืมตัวเลขเหล่านั้น ความที่ไม่ลืมก็มีอยู่ที่ยอมรับว่า นั่นเป็นเรื่องจริง, คือ **ถือว่าบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ กระทั่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีพระคุณ.**

ที่ไกลไปกว่านั้นอีก ที่เขาต้องการให้เกิดความมั่นคงขึ้นในความคิดเรื่องนี้ก็มีคำพูดเลยไปถึงว่า **พระอาทิตย์ก็มีคุณ พระจันทร์ก็มีคุณ ฝนฟ้าก็มีคุณ ทะเลลำธารก็มีคุณ** ; มีคุณแก่มนุษย์ เป็นสิ่งที่มีบุญคุณแก่มนุษย์ จึงต้องบูชา. ที่ยังเหลือเป็นร่องรอยอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ก็เช่นว่ามีพิธีบูชาแม่โพสพ ; หมายถึงข้าวที่ทำนาแล้วเอามากินก็ยังถือว่ามีพระคุณ. อะไร ๆ ก็เป็นสิ่งมีพระคุณไปเสียทั้งนั้น จนกล่าวได้ว่าใน *หัวใจของ* **บุคคลเหล่านั้น มันเต็มไปด้วยความรู้สึกขอบพระคุณ** หรือรู้สึกคุณในสิ่งนั้น ๆ. แต่อย่างไรก็ดี ก็ยอมรับว่าบิดามารดา ครูบาอาจารย์กระทั่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้เป็น **สิ่งที่มีคุณออกหน้ากว่าสิ่งใดหมด**

สำหรับในวันนี้ อาตมาจะขอร้องให้พิจารณากันเป็นพิเศษ เฉพาะที่เราเรียกกันว่าบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ซึ่งรวมขึ้นไปถึงพระพุทธเจ้าด้วยเท่านั้นเอง. แล้วก็อยากจะแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ตามคำพูดที่กำลังพูดอยู่นี้แหละว่า บิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณ ระดับ

ที่หนึ่ง, ครูบาอาจารย์ **ระดับที่สอง**, พระเจ้าพระสงฆ์ สมณะพระศาสดาทั้งหลายนี้เป็น **ระดับที่สาม**.

เรียกให้สั้นให้สะดวกสำหรับการพูดจาต่อไป ก็จะเรียกว่าบิดามารดา, ครูบาอาจารย์, สมณะศาสดาจารย์, มีอยู่เป็น ๓ ระดับแล้วก็เกี่ยวข้องกัน คือส่งต่อกันไปเป็นชั้น ๆ และจัดสิ่งทั้ง ๓ นี้ว่าเป็น "สถาบันแห่งผู้มีพระคุณ" พูดกันโดยภาษาไทยตามแบบไทย ๆ บ้านนอกคอกนาก็ได้ ว่าบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ เป็น ๓ ชั้นอยู่.

ผู้มีอายุ ๕๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปี นี้คงจะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ได้ ว่า เด็ก ๆ สมัยนี้มีความรู้สึกบุญคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ หรือพระ-เจ้าพระสงฆ์ **น้อยกว่าสมัยที่เรายังเป็นเด็ก.** แล้วยังมองเห็นล่วงหน้าไปอีกด้วยว่าในอนาคตจะยิ่งเลวร้ายไปกว่านี้, เพราะว่าเราได้เห็นวัฒนธรรมใหม่ สมัยใหม่เข้าครอบงำจิตใจของเด็ก ๆ ให้เหไปทางวัตถุ นิยมวัตถุ, สำหรับความรู้สึกทางธรรม หรือทางนามธรรมนี้น้อยไป ๆ ต้อง

เอามาพูดกันใหม่ เพื่อว่าคนแก่จะได้สอนเด็ก ๆ กันเสียใหม่, หรือว่าเด็ก ๆ ได้ยินแล้วก็จะเอาไปคิดไปนึก และปรับปรุงความเข้าใจในเรื่องนี้กันเสียใหม่.

สถาบันแห่งผู้มีพระคุณกำลังลับเลือนไป ควรจะดึงกลับมาใหม่ให้ชัดเจน ให้แจ่มแจ้ง, แต่แล้วก็ก็คงจะหัวเราะกันตรงที่ว่า มาชี้ลงไปที่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ซึ่งเด็ก ๆ เขาเบื่อกันเต็มทีแล้ว: เขาถือว่ามีคนเหล่านี้ไว้สำหรับให้ช่วยเหลือเขาให้ความสะดวกแก่เขาเท่านั้น, แล้วพาลหาเรื่องว่าเพราะบิดามารดาเกิดเขามาก็ต้องช่วยเขาสิ ; ไม่มีบุญคุณอะไร.

ทีนี้ เราจะพูดกันโดย หลักทางศีลธรรม ว่า ถ้าความรู้สึกชนิดที่ว่าบิดามารดาเป็นต้น ไม่มีบุญคุณเข้ามาครอบงำคนในโลกแล้ว โลกนี้ก็เปลี่ยนเป็นโลกอะไรไปก็ไม่รู้. มันจะเหมือนโลกสัตว์เดรัจฉานหรือจะยิ่งไปกว่าโลกของสัตว์เดรัจฉานก็ได้ ; เพราะว่าสัตว์เดรัจฉานมันยังเฉย ๆ แม้จะไม่ถือว่าบิดามารดามีบุญคุณแต่ก็คงจะไม่ปรับเอาพ่อแม่ว่าเพราะเกิดเรามานี่ ก็ต้องเลี้ยงดูเอาอกเอาใจช่วยเหลือเราสิ. แต่เอาละ เป็นอันว่าเลิก

ความคิดชนิดนั้นกันเสียที : มาพูดกันใหม่ในลักษณะที่จะเป็นการส่งเสริมศีลธรรมต่อไปดีกว่า.

สถาบันผู้มีพระคุณอันดับแรกคือ ; **บิดามารดา**, นี้ **เป็นผู้ให้ชีวิต** สถาบันที่สอง **ครูบาอาจารย์ เป็นผู้ให้ความรอดในทางร่างกาย** สถาบันที่สาม **พระเจ้าพระสงฆ์ เป็น ผู้ให้ความรอดในทางจิต ทางวิญญาณ.** นี่โดยตรงก็มุ่งหมายแยกกันอย่างนี้ ; แต่มันมีโดยอ้อม คือคาบเกี่ยวกัน ไม่อาจจะแยกกันได้เด็ดขาด.

ระดับที่ ๑ บิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิด คือให้มีชีวิตขึ้นมา, ปราศจากบิดามารดาแล้วก็ไม่มีการเกิดมาก็ไม่มีชีวิต, นี้ถือว่ามีพระคุณจนไม่รู้จะพูดกันว่าอย่างไร เพราะได้ให้สิ่งที่เรียกกันว่าชีวิต ; ฉะนั้นถ้าชีวิตมีค่าเท่าไร บิดามารดา ก็มีค่าเท่านั้น แล้วก็มีพระคุณเท่านั้น ; เขียนเป็นตัวเลขไม่ได้ รู้เอาเองก็แล้วกัน ; โดยจัดให้เป็น ผู้ให้ชีวิต แล้วเป็น ผู้มีพระคุณเท่ากับค่าของชีวิต.

ระดับที่ ๒ : ครูบาอาจารย์ เป็นผู้ให้ความรอดในทางฝ่ายร่างกาย. นี้อย่าลืมว่า แม้บิดามารดา ก็ตั้งอยู่ในฐานะเป็นครูบาอาจารย์ด้วยเหมือนกัน ในระดับแรก ๆ,

แต่แล้วเราก็เอาคำว่า "ครูบาอาจารย์" นี้ไปใช้กับคนกลุ่มหนึ่ง ที่มีความรู้ความสามารถในหน้าที่ของครูบาอาจารย์โดยเฉพาะวิชา ; เพราะได้ฝึกไว้เพื่อการนั้นโดยเฉพาะ จึงมีความสามารถกว่า. แต่ถึงอย่างไรก็ดี, **บิดามารดาก็ยังเป็นครูบาอาจารย์รุ่นแรกที่สุด,** สอนทุกอย่างให้เด็กทารกนั้นรู้ขึ้นมาตามลำดับ กระทั่งให้รู้จักรักษาตัวให้รอดชีวิต. นี้ถือว่าครูบาอาจารย์นี้สอนให้รู้ความรอดในทางกายเป็นส่วนใหญ่ ; ให้รอดชีวิตยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกก็หมายความว่าให้มีอาชีพ ให้เป็นอยู่สะดวกสบาย ไม่ต้องเดือดร้อนในทางกาย.

เดี๋ยวนี้เราก็เห็นอยู่แล้วว่า การศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน ในวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มันไม่พ้นไปจากเรื่องของอาชีพ, และเป็นเรื่องทางวัตถุ ทางกาย ; แม้จะเก่งกล้าสามารถอย่างไร วัตถุประสงค์ ก็วนเวียนอยู่ที่ความรอดในทางกาย ; ฉะนั้น จึงถือว่ายังไม่สูงสุดต้องมีความรอดชั้นสูงสุดอีกทีหนึ่ง.

ระดับที่ ๓ : พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้ให้ความรอดทางจิตหรือทางวิญญาณ, ซึ่งเรียกกันง่าย ๆ ว่า "พระเจ้าพระสงฆ์" **ตามความหมายที่ถูกต้อง.**

ทำไมจึงต้องพูดว่า "ตามความหมายที่ถูกต้อง": ก็เพราะว่าเดี๋ยวนี้ มันมีความหมายเลอะเทอะเหลวไหลเหลวแหลกอะไรเข้ามาปนเป. ถ้าเอาตามความหมายที่ถูกต้องของคำว่าพระเจ้า; **"พระ"** นี้แปลว่า **"ประเสริฐ";** **"เจ้า"** ก็แปลว่า **"สูงสุด"**; จะเล็งถึงพระเจ้าในศาสนาอื่นก็ได้เหมือนกัน.

ในภาษาไทยเรา คำว่า "พระเจ้าพระสงฆ์" ก็หมายถึงพระพุทธเจ้า แล้วก็กินความลงมาถึงสาวกของท่านแล้วก็ลงมาถึงผู้ที่สืบอายุพระศาสดาโดยถูกต้องแท้จริง มาจนถึงพวกเราสมัยนี้, ทำให้มีการบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนสืบ ๆ กันมาจริง; นี้เรียกว่า พระเจ้าพระสงฆ์. ฉะนั้น หน้าที่ที่ท่านทำ ก็คือสอนให้เกิดความรอดในทางวิญญาณ ซึ่งสูงไปกว่าความรอดในทางร่างกาย ความรอดในทางร่างกายนั้น เงินทองก็พอช่วยได้ เพื่อนฝูงก็พอจะช่วยกันได้; **แต่ความรอดในทางวิญญาณนั้นเป็นเรื่องช่วยตนเองล้วน** จึงต้องมีความรู้ ความฉลาดที่ยิ่งไปกว่า; นี้แหละทำให้ต้องมีอีกส่วนหนึ่ง สำหรับให้เกิดความรอดในทางวิญญาณขึ้นมา

รวมทั้งสามชั้นนี้เรียกว่า "สถาบันของผู้มีพระคุณ": **บิดามารดาให้ชีวิต, นี้หมายถึงรอดชีวิตมา. ครูบาอาจารย์** ให้วิชาความรู้, สำหรับเอาตัวรอดในทางวัตถุหรือทางกาย. **พระเจ้าพระสงฆ์** ให้ความรอดในทางจิต ทางวิญญาณ โดยการสืบพระศาสนามาจนบัดนี้: เราจงทำให้เหมือนกับว่าพระพุทธเจ้าท่านยังทรงอยู่, อย่าให้พระพุทธเจ้าสูญสิ้นไป; เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **ธรรมะนั้น คือองค์ท่าน ที่จะยังอยู่ตลอดกาล.**

ถ้าจะดูให้ดี ก็จะเห็นได้ละเอียดปลีกย่อยออกไปอีกว่า บิดามารดานั้นให้กำเนิด; ครูบาอาจารย์รวมทั้งบิดามารดาด้วยในระยะหนึ่ง ก็เรียกว่าได้เลี้ยงดูให้ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยอาชีพ; ครั้นขึ้นมาถึงพระเจ้าพระสงฆ์ ก็เป็นสถาบันที่ชักจูงวิญญาณให้เดินไปตามทางของพระธรรม ราวกะว่าพระพุทธเจ้าท่านเสด็จมาทรงควบคุมอยู่ด้วยพระองค์เอง.

ถ้าจะดูให้เข้าใจง่ายอีกทีหนึ่ง ก็จะพูดกันได้สั้น ๆ ว่า **บิดามารดามีพระคุณ ด้วยการให้กรรมพันธุ์ที่ดี** เพราะว่าบิดามารดาอุตส่าห์ประพฤติดีอย่างเคร่งครัด แล้วก็ให้เกิดบุตรออกมา ให้สืบกรรมพันธุ์ที่ดี บิดามารดาจึง

เป็นผู้ให้กรรมพันธ์ที่ดี. ครูบาอาจารย์ก็ให้มโนธรรมในระดับต้นแก่บุตรที่เกิดมาดีแล้ว: พระเจ้าพระสงฆ์ก็ให้มโนธรรมในระดับสูงสุด แก่บุคคลที่ได้ผ่านมโนธรรมระดับต้นมาแล้ว.

อีกทางหนึ่งอาจจะพูดว่าบิดามารดานี้ มีพระคุณตรงที่ ให้ร่างกายที่ดี มีสมรรถภาพมาโดยกำเนิด. ครูบาอาจารย์ก็เริ่มปั้นดวงวิญญาณ ของเด็กที่เกิดมานั้นให้มันเป็นรูปเป็นร่าง สำหรับจะเป็นมนุษย์. พระเจ้าพระสงฆ์ ก็ช่วยสร้างวิญญาณที่สมบูรณ์ ให้แก่คนที่เกิดมาแล้ว. นี้เรียกว่า พ่อแม่ให้ร่างกายที่ดี: ครูบาอาจารย์ปั้นดวงวิญญาณให้มันเป็นรูปเป็นโครงขึ้นมาสำหรับจะก้าวหน้า ; พระเจ้าพระสงฆ์ที่ดี ก็ทำให้วิญญาณนั้นสมบูรณ์ได้โดยง่าย.

ถ้าจะดูอีกทีหนึ่ง เราจะเห็นความแตกต่างกันได้อย่างชัดเจนว่า พ่อแม่ เป็นที่ตั้งแห่งความรัก, ครูบาอาจารย์ เป็นที่ตั้งแห่งความกลัวเกรง, พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพนับถือ ; นี้มันก็ไม่เหมือนกันอยู่แล้ว. นี้ระบุเฉพาะที่เป็นใจความสำคัญแยกจากกันออกไป ก็พอจะแยกได้อย่างนี้ ทั้งที่โดยที่แท้แล้วมันก็เจือ

กันจนจะแยกกันไม่ออก, แต่ถ้าจะเอาความมุ่งหมายให้เป็นหลัก สำหรับที่จะมองดูกันง่าย ๆ แล้ว ก็ถือเอาความว่า บิดามารดา เป็นที่ตั้งแห่งความรัก. บิดามารดารักบุตรยิ่งกว่าใคร, บุตรก็รักบิดามารดายิ่งกว่าใคร ถ้าเลี้ยงดูกันมาโดยถูกวัฒนธรรมของมนุษย์. พอมาถึงครูบาอาจารย์ ก็เป็นระดับที่มีความกลัวเกรง, ถึงแม้ว่าศิษย์จะรักครูบาอาจารย์บ้าง ก็ไม่ได้รักอย่างบุตรรักพ่อแม่ เพราะมันมีความกลัวหรือความเกรงนี้มาแทน. ครั้นมาถึงระดับพระเจ้าพระสงฆ์ มันก็กลายเป็นความเคารพความนับถือ เข้ามาแทน.

อนึ่ง ขออย่าลืมสังเกตว่า สิ่งทั้งสามอย่างนี้ ยังรวมกันได้อีกเสมอไป ; คือให้มีทั้งความรักความเกรงกลัวความเคารพนับถือ ในบิดามารดาก็ได้, ในครูบาอาจารย์ก็ได้, ในพระเจ้าพระสงฆ์ก็ได้ ; แม้ว่าเรื่องราวได้ดำเนินมาในทางที่จะชี้ให้เห็นได้ว่า มันมุ่งหมายกันคนละอย่าง ในส่วนลึก.

ทีนี้ ขอให้ดูต่อไปอีกว่า ถ้าเด็ก ๆ ของเรามีความรู้สึกอย่างนี้ รู้จักผู้มีพระคุณเก่านในลักษณะอย่างนี้ ; เขาจะ

เป็นอย่างไร ?. ถ้าสถาบันของผู้มีพระคุณ ยังไม่ล้มละลาย ยังตั้งอยู่อย่างมั่นคงแล้ว เด็กของเราจะเป็นอย่างไร ?

เด็ก ๆ จะยังปฏิบัติชอบ เพราะว่า **เมื่อเขาเชื่อฟังบิดามารดา ครูบาอาจารย์เขาก็ต้องเป็นคนมีสติปัญญา;** แล้วความรักบิดามารดา **ทำให้เขากตัญญู. พระเจ้าพระสงฆ์ ทำให้เขามีหิริโอตตัปปะ คือความกลัวบาปเกลียดบาป.** นี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อสถาบันของผู้มีพระคุณ ได้มีอำนาจเหนือจิตใจของเด็ก ๆ ครบทั้งสามอย่างแล้ว เด็ก ๆ ก็จะเป็นอย่างนี้. เมื่อเด็กมีจิตใจเป็นอย่างนี้. สภาพที่ไร้ศีลธรรม ก็จักไม่เกิด หรือเกิดขึ้นไม่ได้, จะไม่เกิดอาชญากรรม ที่ทำอันตรายแก่ตัวเอง หรือทำอันตรายแก่ผู้อื่น ขึ้นมาได้เลย.

เด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ที่ประกอบอาชญากรรมอยู่ในทุกวันนี้ก็เพราะมันขาดสิ่งเหล่านี้ ; อย่างน้อยก็ในระยะที่มันกำลังจะประกอบอาชญากรรมนั่นเอง : มันลืมพ่อแม่ ลืมครูบาอาจารย์ ลืมพระเจ้าพระสงฆ์ ลืมศาสนา มันจึงทำอาชญากรรมลงไป. เด็กบางคนหรือบางพวกนั้นไม่เคยรู้เรื่องนี้เลย เพราะว่าเกิดมาไม่เคยรู้จักบุญคุณพ่อแม่ ครูบา

อาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ หรือศาสนาเลย เป็นอันธพาล โดยกำเนิด: อย่างนี้ก็ทำอาชญากรรมได้ทุกอย่างหรือทุกระดับ. แต่ถ้าเขาเป็นผู้ที่มีความรู้สึกในผู้มีพระคุณอย่างที่ว่ามาแล้ว จะเป็นโดยการ **ได้รับการสั่งสอนโดยตรงก็ตาม โดยอ้อมก็ตาม** หรือว่า **ทำสืบ ๆ กันมาตามขนบธรรมเนียมประเพณีก็ตาม** ใช้ได้ทั้งนั้น ; ไม่รู้หนังสือก็ได้ ; ขนาดไม่เคยเรียนหนังสือเลย ก็ยังมีคุณธรรมเหล่านี้ได้ : รู้บุญคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ตั้งตนประพฤติดี ไม่ประกอบกรรมชั่ว กรรมเลวก็ได้ โดยไม่ต้องรู้หนังสือเลย.

เดี๋ยวนี้กลายเป็นว่า รู้หนังสือเสียอีก ยิ่งรู้มากไปเสียอีก ยิ่งทำให้เสื่อมศีลธรรม ; ไม่เคารพบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เพราะว่าเขาเรียนไปในทางตรงกันข้าม. เขาเรียนหนังสือเพื่อหาโอกาสกอบโกยประโยชน์มาใส่ตน เป็นความสุขสนานทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง ; อย่างนี้ยิ่งเรียนมาก ก็ยิ่งไร้ศีลธรรม ยิ่งไม่รู้จักบุญคุณของบิดามารดา ครูบาอาจารย์.

เราต้องนึกถึงวัตถุพยานที่มีอยู่: อย่างสมัยพุทธกาลนั้นเขาไม่ได้เรียนหนังสือกัน, ไม่มีหนังสือใช้ด้วยซ้ำไป ถ้าจะใช้บ้างก็เป็นส่วนน้อยที่สุด. หรือว่าก่อนหน้านั้นไปอีก คนก็มีศาสนา มีศีลธรรม โดยที่ไม่ต้องรู้หนังสือ: ใช้ถ่ายทอดกันด้วยสิ่งที่วิเศษที่สุด คือการปฏิบัติให้ดู ไม่ต้องสอนด้วยปากกันกี่มากน้อย! แต่ว่าปฏิบัติให้ดู เป็นตัวอย่างให้ดูอยู่ ตั้งแต่อ้อนแต่ออก; มันก็เป็นคนมีธรรมะได้ โดยที่ไม่ต้องรู้หนังสือ.

เดี๋ยวนี้ มันก็ยิ่งรู้หนังสือสำหรับเป็นเครื่องมือของกิเลส; กิเลสก็แก่กล้าเท่ากับที่มันรู้หนังสือมาก; ถ้าเป็นอย่างนี้ ยิ่งรู้หนังสือก็ยิ่งไร้ศีลธรรม. ขอให้มองดูให้ถึงข้อเท็จจริงอย่างนี้. ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่าธรรมนี้มันถ่ายทอดกันมาได้ โดยไม่ต้องใช้หนังสือก็ได้. บิดามารดาประพฤติธรรมอยู่ในบ้านเรือน เด็กคลอดออกมาก็ได้เห็นมาตั้งแต่แรก ก็ทำตามทุกอย่าง ก็พลอยมีธรรมะไปด้วย เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี.

ทีนี้ ดูกันอีกทางหนึ่งก็จะเห็นว่า โลกมันกว้างขวาง มันก็มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่ค่อยเหมือนกัน. ดังนั้น

อาจจะมีบางส่วนของโลก ที่มีขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม ยกย่องสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ.

เท่าที่อาตมาได้อ่านได้ฟังได้สังเกตอะไรมา ก็เห็นด้วยตามที่เขากล่าวกันว่า โลกฝ่ายตะวันออกนี้หนาแน่นไปด้วยสถาบันของผู้มีพระคุณคือ : เคารพนับถือ กตัญญูกตเวที ต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์อย่างสูงสุด ไม่เหมือนกับโลกฝ่ายตะวันตก. ทางฝ่ายฝรั่งพวกโน้นไม่ยกย่อง ไม่ยึดถือ ไม่หนักแน่นมั่นคง ในความรู้สึกต่อสถาบันผู้มีพระคุณ คือบิดามารดา ครูบาอาจารย์ โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่กตัญญูต่อพ่อแม่นี้

เดี๋ยวนี้ มีวัตถุพยานประจักษ์ชัดเหลืออยู่ ว่าฝ่ายตะวันออกนี้เคยดีกว่าฝ่ายตะวันตก ; แต่แล้วก็มาถึงรอบที่ว่ามันจะเสื่อมทรามไป. เพราะว่า มันไปตามก้นตะวันตก นิยมยกย่องบูชาการศึกษาแบบตะวันตก จนลืมวัฒนธรรมตะวันออก ; ในที่สุดก็จะสูญสิ้นไปสำหรับสิ่งที่เคยมีอยู่อย่างดี ๆ

ถึงพวกฝรั่งเอง เขาก็ออกปากว่าฝรั่งเขาไม่มีสิ่งที่ตะวันออกมี ; หรือตะวันออกก็มีสิ่งที่เขายังไม่มี ; นี้ก็หมาย

ถึงเรื่องวัฒนธรรมอย่างนี้ทั้งนั้น, บัดนี้ เรากำลังลืมตัวชนิดที่ทำให้สถาบันของผู้มีพระคุณนี้ค่อย ๆ สลายละลายไป จนไม่เคารพนับถือบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ กระทั่งถึงศาสนา. ฉะนั้น จึงเห็นว่าควรจะเอามาพูดกัน, รื้อฟื้นขึ้นมารักษาไว้; วันนี้ก็ขอเอามาทำความเข้าใจกัน ในส่วนนี้เท่าที่เวลาจะอำนวย.

อาตมาได้เคยกล่าวมาแล้วในครั้งก่อน ๆ ว่า การบรรยายชุดนี้อาศัยหลักพระพุทธภาษิต หรือคัมภีร์พระไตรปิฎกเรื่อย ๆ มา: วันนี้ก็อย่างเดียวกันอีก.

เมื่อพูดถึงสถาบันผู้มีพระคุณ คือบิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ก็มีพระพุทธภาษิตที่กล่าวถึงเรื่องนี้. *"มาตริ ปิตริ วาปิ อโถ เชฏฺฐมฺหิ ภาตริ อาจริเย จตุตฺถมฺหิ เตสุ อสฺส สคารโว* : อย่าเป็นคนถือตัวกระด้างด้วยมานะต่อมารดา ต่อบิดา ต่อพี่ผู้เจริญกว่า และต่อครูบาอาจารย์; จงเป็นผู้มีความเคารพในบุคคลเหล่านั้น. *ตยสฺส อปจิตา อสฺสุ* : เป็นผู้นอบน้อมต่อบุคคลเหล่านั้น (คือทำบุคคลเหล่านั้นให้เป็นผู้ได้รับการนอบน้อม). *เต จ สุ สาธุ ปูชิตา* : จงทำบุคคลเหล่านั้นให้

ได้รับการบูชา. *อรหนฺเต สีติ ภูเต กตกิจฺเจ อนาสเว นิหจฺจมานํ อถทฺโท มานุสฺสเย อนุตฺตเร* : อย่าทำตนให้เป็นคนกระด้างด้วยทิฏฐิมานะต่อพระอรหันต์ผู้มีความสงบเย็นแล้ว มีกิจควรทำ ทำเสร็จแล้ว ไม่มีอาสวะ ไม่มีอนุสัย เป็นบุคคลที่ไม่มีบุคคลอื่นยิ่งกว่า."

นี้ขอให้สรุปเอาใจความของพระพุทธภาษิตนี้ อันมีอยู่ว่ามารดาบิดา ครูบาอาจารย์ กระทั่งผู้ที่เจริญกว่าเช่นพี่ หรือผู้ที่เจริญกว่าด้วยเหตุอย่างใดก็ตาม ให้เคารพ ให้นอบน้อม ให้บูชา, ไม่มีความกระด้างต่อพระอรหันต์ทั้งหลาย

คำว่า "พระอรหันต์" นี้ คือ พระเจ้าพระสงฆ์ ในระดับสูงสุด ซึ่งรวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วย.

เดี๋ยวนี้เรามีความกระด้างในบิดา ในมารดา ในพี่หรือในครูบาอาจารย์ กระทั่งในพระเจ้าพระสงฆ์. มันตรงกันข้ามจากพระพุทธภาษิตนี้ ซึ่งได้ทรงสั่งสอนไว้อย่างนี้. สรุปสั้น ๆ ก็ว่า มีมานะกระด้างต่อสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ อย่างที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง. ก็เป็นอันว่าได้ทำผิดคำสั่งคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้. ผลเกิดขึ้นอย่างไรก็ดูเอาเอง ! มันก็อย่างที่กล่าวมาแล้ว อย่างที่กำลังลำบาก

กันอยู่ทั่วทุกหัวระแหงในโลกนี้. แม้ในหมู่ชนที่เขาไม่ถือธรรมะข้อนี้ ไม่นับถือพ่อแม่อย่างพวกเรา ก็ได้รับความเดือดร้อนเหมือนกันกับพวกเรา, ที่เคยนับถือแล้วก็สลัดความนับถืออันนั้นออกไป คือไปตามก้นพวกที่เจริญในทางวัตถุโดยไม่ต้องเหลียวแลสถาบันผู้มีพระคุณ คือ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์.

ข้อสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **"อย่ากระด้างด้วยมานะต่อพระอรหันต์"** นี้ สมัยนี้ก็คงหัวเราะหลายอย่างและหลายแง่ : คือว่าพระอรหันต์จะอยู่อย่างไร ? จะเป็นอย่างไรก็ไม่มีใครรู้ หรือไม่มีใครยอมรับ หรือไม่มีใครสนใจ. บางคนจะคิดว่าเป็นเรื่องพ้นสมัย ไม่จำเป็นสำหรับคนเราอีกแล้ว, แล้วก็จะหาว่าพระพุทธเจ้าตรัสสิ่งที่พ้นสมัยแล้วไม่ต้องสนใจ. แต่ถ้าถือตามพระพุทธภาษิตนี้ หรือตามหลักที่จะเห็นได้ทั่ว ๆ ไป อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **"ถ้ามีการปฏิบัติชอบอยู่ไซร้ โลกนี้ก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์"** ดังนี้แล้ว ก็จะเห็นได้ว่า ขอให้มีการปฏิบัติชอบยิ่ง ๆ ขึ้นไปก็แล้วกัน โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ แม้เดี๋ยวนี้

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จักพระอรหันต์ ก็เหยียบย่ำข่มขี่ท่านแม้แต่ชื่อ แม้แต่คำ ๆ นั้น. แล้วที่เห็นกันอยู่ต่ำตา หรือตาดำ ๆ เช่น **พ่อแม่ มันยังไม่เคารพนับถือ, ครูบาอาจารย์ มันก็ไม่เคารพนับถือ; แล้วจะไปเคารพนับถือพระอรหันต์ที่ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหนได้อย่างไร; ขอให้ไปช่วยกันคิดดูด้วย;** พระพุทธภาษิตนี้ได้กล่าวถึงสถาบันผู้มีพระคุณครบทั้งสี่, เนื่องกันไป.

ทีนี้ ก็จะได้เอาพระพุทธภาษิตอื่นๆ ที่กล่าวถึงสถาบันแต่ละอย่าง ๆ มาพูดกันต่อไป.

สถาบันแรกก็คือ บิดามารดา ดังที่กล่าวมาแล้วกล่าวแล้วกล่าวเล่า. สำหรับบิดามารดา พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้มาก มากจนเหลือกำลังที่จะเอามาพูดกันให้หมดในวันนี้ได้ จะเลือกเอามาแต่ที่เห็นว่ามันจำเป็นก่อน. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "*พฺรหฺมาติ ภิกฺขเว มาตาปิตุนฺนํ เอตํ อธิวจนํ :* **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คำว่า "พรหม" เป็นคำแทนชื่อเรียกบิดามารดาทั้งหลาย.** *ปุพฺพา จริยาติ ภิกฺขเว มาตาปิตุนฺนํ เอตํ อธิวจนํ :* **คำว่า "อาจารย์คน**

แรก" นี้ เป็นชื่อเรียกแทนมารดาบิดาทั้งหลาย. *ปุพฺพ-เทวาติ ภิกฺขเว มาตาปิตุนฺนํ เอตํ อธิวจนํ:* ดูก่อน ภิกษุทั้งหลายคำว่า "เทวดาองค์แรก" นี้ เป็นชื่อเรียกแทนบิดามารดาทั้งหลาย. *อาหุเนยฺยาติ ภิกฺขเว มาตาปิตุนฺนํ เอตํ อธิวจนํ:* **คำว่า "อาหุเนยนะ"** นี้เป็นชื่อเรียกแทนบิดามารดาทั้งหลาย.

สรุปความว่า คำว่า **พรหม** ก็ดี คำว่า **อาจารย์คนแรก** ก็ดี คำว่า **เทวดาองค์แรก** ก็ดี คำว่า **อาหุเนยบุคคล** ซึ่งเป็นชื่อของพระอรหันต์ก็ดี ; นี้เป็นชื่อสำหรับเรียกบิดามารดา.

บิดามารดาเป็นพรหม เพราะว่าไม่มีใครจะมีเมตตากรุณาต่อลูกยิ่งไปกว่าบิดามารดา ความหมายของพระพรหมมันอยู่ที่นั่น.

ปุพพาจริยา อาจารย์คนแรก ก็คือบิดามารดานับตั้งแต่ลืมตาขึ้นมา บิดามารดาจะเป็นผู้สอนให้ดู ให้เป็นหน้าให้ยิ้ม ให้รู้กินอาหาร ให้รู้กินนม ให้รู้อะไรเป็นลำดับมาแล้วก็สอนทุกอย่าง จนกว่ามันจะไปโรงเรียนได้.

ปุพพเทวา หมายถึงเทวดาองค์แรก คือผู้คุ้มครองทำความปลอดภัยให้อย่างกะว่าเป็นเทพเจ้า ; บิดามารดาเป็นผู้คุ้มครองอย่างนี้ จึงได้เรียกว่า เทพเจ้าองค์แรกและเป็นมาตั้งแต่ในท้อง.

อาหุเนยยา คือ ผู้ที่ควรสักการบูชาสูงสุด เป็น**พระอรหันต์แก่ลูก เป็นพระอรหันต์ของลูก** เพราะว่าได้ให้ชีวิตหรือได้ให้ทุกอย่างที่ให้ได้, เป็นผู้ที่บุตรควรจะเคารพบูชาตอบแทนอย่างยิ่ง.

เมื่อถามว่าเป็นเพราะเหตุไร ? ก็ได้ตรัสไว้ว่า **บิดามารดาเป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นผู้อุ้มชูเลี้ยงดู เป็นผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร,** คำว่า *อิมสฺส โลกสฺส ทสฺ เสตาโร* แปลว่า **ผู้แสดงโลกนี้แก่บุตร,** มีความหมายกว้างขวางมาก. ถ้าว่าบิดามารดาไม่ได้คลอดมา บุตรนั้ก็ไม่มีทางที่จะมาเห็นโลกนี้, คือพอคลอดมาแล้วก็แสดงโลกนี้แก่บุตร : หมายความว่าให้บุตรมันเอาชนะโลกนี้ให้ได้โดยประการต่าง ๆ ให้รู้จักเอาตัวรอดในโลกนี้ได้.

ทีนี้ ก็ได้ตรัสต่อเนื่องกันไปว่า **ในตระกูลใด หรือบ้านเรือนใด ที่มารดาบิดาได้รับการเคารพนับถือบูชาในบ้านเรือนนั้น ตระกูลนั้น ชื่อว่ามีพระพรหม มีอาจารย์คนแรก มีเทวดาองค์แรก มีอาหุเนยยบุคคล.** ถ้าเราเชื่อและทำตามพระพุทธเจ้าในข้อนี้ ก็ไม่ต้องไปหาอะไรที่ไหนอีก: ในบ้านเรือนนั้นมีพระอรหันต์ มีเทพเจ้า มีอาจารย์ มีพระพรหม, ไม่ต้องไปบูชาให้เขาหัวเราะเยาะที่ไหนอีก; คือบูชาต่อบิดามารดาที่มีอยู่ในบ้านในเรือนนั้นเอง. นี่แหละขอให้คิดดูเถิดว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสถึงบิดามารดาไว้ในลักษณะอย่างไร สูงต่ำเพียงไหน.

ในบาลีแห่งอื่นได้ตรัสว่า **มารดาบิดาเป็นอาหุเนยยอัคคิ** คือ เป็นไฟอย่างหนึ่งในบรรดาไฟ ๓ อย่าง, ไฟอย่างที่หนึ่ง ก็คือบิดามารดา เรียกว่า **อาหุเนยยอัคคิ.** ไฟอย่างที่สอง คือบุตรภรรยา คนใช้ หรือเรียกว่า **คหปตัคคิ;** พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นไฟอีกหนึ่งเรียกว่า **ทักขิเนยยอัคคิ.**

คำว่า "ไฟ" นี้ มีความประหลาดอยู่ คือว่าถ้าสรุปเอาแต่ใจความสั้น ๆ ก็ว่า **"สิ่งที่ต้องระวัง"** : ไฟนั้นคือ

สิ่งที่ต้องระวัง ต้องเอาใจใส่ ต้องไม่ประมาท. ถ้าทำผิดต่อไฟ ก็ได้รับอันตรายถึงที่สุด; ถ้าทำถูกต่อไฟก็ได้รับประโยชน์ถึงที่สุด; นี่แหละ คือสิ่งที่เราเรียกว่าไฟ.

มารดาบิดา เรียกว่า "อาหุเนยอัคคิ" เพราะให้กำเนิดมา มีบุญคุณสูงสุด. ถ้านับถือเชื่อฟังบิดามารดา ก็จะได้รับประโยชน์สูงสุด. ถ้าไม่เชื่อถือเป็นอันธพาลเสียแล้วก็จะได้รับความเสื่อมเสียที่สุด นี่แหละ ความที่บิดามารดาเป็นไฟ ชื่อ อาหุเนยยอัคคิ.

บุตรภรรยาคนใช้เป็นคหปตัคคิ นั้น หมายความว่า มันสร้างความเป็นคหบดีให้แก่บุคคลนั้น เขาก็มีทรัพย์สมบัติมีบ่าวไพร่กรรมกรอะไรต่าง ๆ จึงเรียกว่าเป็นคนร่ำรวยเป็นคหบดี เป็นเศรษฐีขึ้นมา. คนนั้นเองจะต้องรู้จักจัดรู้จักกระทำต่อบุตรภรรยา คนใช้กรรมกรทั้งหลายเหล่านี้ให้ถูกต้อง.

สมณพราหมณ์นั้น เป็นทักขิเณยยอัคคิ: ไฟคือทักขิเนยยบุคคล เพราะว่าท่านทั้งหลายเหล่านั้นเป็นผู้มีตนอันเอก เพราะถึงนิพพาน; คือสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์ควรจะ

ถึงนั้น ท่านเหล่านั้นได้ถึงแล้ว จึงได้ชื่อว่ามีตนอันเอก มีตัวตนที่เป็นชั้นเอก, นี้พูดอย่างมีตัวตน. คนทั้งหลายอย่าไปทำเล่นกับบุคคลเหล่านั้นเข้าจะวินาศ จะฉิบหาย ; นี้หมายความว่า คนนั้นมันไม่รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว.

บิดามารดาเป็นไฟ ชื่อว่า อาหุเนยยอัคคิ, ในฐานะเป็น **ไฟที่บุตรจะต้องสักการบูชาภายในเหย้าเรือน,** นี้อย่างหนึ่ง. อีกอย่างหนึ่งได้ตรัสว่า "*มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร:* **มารดาเป็นมิตรในเรือน** หรือประจำเรือน เป็นเทวดาผู้หวังดีประจำเรือน. ใครเคยคิดว่าแม่เป็นเทวดาบ้าง ? ถ้าคิดก็คงไม่มีใครตวาดแม่.

ทีนี้ พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้อย่างนี้ว่า **เป็นเทวดาคือเป็นผู้หวังดี** คือเป็นมิตรที่หวังดีที่สุดยิ่งกว่าใคร ๆ : นี่แหละ มีอยู่ในบ้านเรือนนั้นแล้ว ; แต่อาจจะเป็นเพราะว่ามันเคยชินกันเกินไป จึงไม่มีใครมองเห็นอย่างนี้, คือไม่มองเห็นว่าแม่เป็นเทวดา.

ทีนี้ ในที่อื่นได้ตรัสไว้ถึงบิดามารดา ในฐานะที่ว่าเป็น **ที่ตั้งแห่งวัตรปฏิบัติเพื่อจะทำบุคคลให้เป็น**

สัตบุรุษ, หรือในที่บางแห่งว่า จะทำให้เป็นพระอินทร์. คนโดยมากชอบความเป็นพระอินทร์ครองเทวโลก. วัตร ปฏิบัติเพื่อให้เป็นสัตบุรุษ หรือเป็นพระอินทร์นั้น มันคล้ายกันอยู่ ดังที่ได้ตรัสว่า "*มาตา เปติภรํ ชนฺตุํ* : เป็นผู้เลี้ยงบิดาและมารดา, *กุเลเชฏฺฐาปจายินํ:* นอบน้อมต่อผู้ที่เจริญกว่าในสกุลนั้น, *สณฺหํ สขิลสมฺภาสํ:* พูดจาไพเราะอ่อนโยน, *เปสุเณยฺยปฺปหายินํ :* เว้นจากวาจาที่ยุงให้แตกสามัคคีกัน, *เมจฺเฉรวินเย ยุตฺตํ :* ประกอบอยู่ด้วยการละเสียซึ่งความตระหนี่, *สจฺจํ :* เป็นผู้มีความสัจจ์ *โกธาภิภุํ :* เป็นผู้ครอบงำความโกรธเสียได้, *ตํ เว เทวา ตาวตึสา อาหุ สปฺปุริโส อิติ :* พวกเทวดาในชั้นดาวดึงส์เรียกคนคนนี้ว่า เป็นสัตบุรุษ.

อธิบายว่า มีธรรมะอยู่ ๗ ประการสำหรับทำบุคคลให้เป็นคนดี. ใน ๗ ประการนั้น มีการเลี้ยงมารดาบิดารวมอยู่ด้วย. นี่ไปคำนวณเอาเองว่า มีความสำคัญอย่างไรซึ่งคนปฏิบัติครบทั้ง ๗ ประการนี้แล้วเป็นสัตบุรุษ

หรือในที่บางแห่งว่าเป็นจอมเทวดา คือเป็นพระอินทร์อย่างนี้ก็มี ; ฉะนั้นอย่ามองข้ามบิดามารดา ซึ่งมีความสำคัญอยู่ในที่ทุกหนแห่งสำหรับการประพฤติธรรม.

ยังมีหลักธรรมะ ที่ควรจะนึกถึงอีกอย่างหนึ่งคือสัมมาทิฏฐิ. คนเป็นสัมมาทิฐิ เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริง ก็คือเห็นว่าสิ่งนั้นได้มีอยู่จริง. ในหลักสัมมาทิฏฐิได้ตรัสไว้ว่า บิดามี, มารดามี พระเจ้าพระสงฆ์มี ฯลฯ; นี้เคยพูดกันมากแล้วจะไม่พูดอีก ; แต่จะชี้ระบุลงไปในข้อที่ว่า **ถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิ จะต้องมีความรู้สึกว่า บิดามารดามี พระเจ้าพระสงฆ์มี โลกนี้มี โลกอื่นมี ทำนองนี้;** แล้วจะเห็นได้ว่าเริ่มด้วยบิดามารดาก่อน ; หมายความว่า ถ้าคนในโลกนี้ จะเป็นใครก็ตาม เขาไม่มีความรู้สึกนับถือในความเป็นบิดามารดาของตน. นั่นแหละคือ คนที่ไม่รู้สึกว่าบิดามารดามีในโลกนี้. **แม้มันจะเรียกพ่อเรียกแม่อยู่ทุกวันก็ตามใจ มันไม่ได้รับนับถือสถาบันผู้มีพระคุณอันนี้ มันก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่รู้สึกว่า บิดามารดามีโดยแท้จริง** เพราะว่าแต่ปาก นี้เป็นองค์อันหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งสัมมาทิฏฐิ. ขอให้สนใจให้ดี.

ในที่แห่งอื่นอีก ได้ตรัสว่ามารดาบิดาเป็นที่ตั้งแห่งมงคลอย่างหนึ่งในบรรดามงคล ๓๘ ประการ. มีพระบาลีว่า "*มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ :* การอุปฐากมารดาและบิดา; *เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ :* **นั่นเป็นมงคลอันสูงสุด** พวกที่ถือมงคลก็อย่ามองข้ามอันนี้ ; ควรจะถือเอาเป็นสิ่งแรก หรืออันแรก เพราะเกี่ยวข้องกันมาตั้งแต่อ้อนแต่ออก.

ทีนี้ ในที่แห่งอื่นอีก, **ได้ตรัสถึงบิดามารดาไว้ในฐานะเป็นที่ฝังขุมทรัพย์.** เขามีขนบธรรมเนียมประเพณีพูดกันถึงเรื่องฝังขุมทรัพย์ไว้ เพื่อประโยชน์ตลอดกาลนาน. ที่ฝังขุมทรัพย์นั้นก็มีตั้ง ๙ อย่าง. ใน ๙ อย่างนั้น มีมารดาบิดารวมอยู่ด้วย; **การบำเพ็ญทาน ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์, การรักษาศีล ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์, การสำรวมกายวาจา ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์, การบังคับตนเองก็เป็นการฝังขุมทรัพย์, การเคารพในเจดีย์ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์, เคารพในพระสงฆ์ ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์, การเอื้อเฟื้อในแขกเหรื่อนี่แหละ ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์ การประพฤติถูกในมารดาบิดา ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์, แม้ในผู้เจริญกว่า เช่นพี่เป็นต้น ก็เป็นการฝังขุมทรัพย์.**

ภาษาที่พระพุทธเจ้าท่านใช้ตรัสนั้นเป็นภาษาธรรม. ฝังขุมทรัพย์นั้นภาษาโลก หมายถึงเอาอะไรลงไปฝังลงในดิน, เช่นซ่อนเงินซ่อนทองอะไรไว้ เวลาขัดสนจะได้ใช้ เขาเรียกว่า "ฝังขุมทรัพย์" แต่เดี๋ยวนี้ ท่านไม่แนะการฝังขุมทรัพย์อย่างนั้น แต่มาแนะให้ฝังลงไปในสิ่งทั้ง ๙ นี้. และมีบิดามารดารวมอยู่อย่างหนึ่งด้วย, คือให้บุตรประพฤติชอบต่อบิดามารดา จะเป็นการฝังขุมทรัพย์อันถาวรไว้. ทรงแสดงอานิสงส์ของขุมทรัพย์ชนิดนี้ว่า '*เอโส นิธิ สุนิหิโต อเชยฺโย อนุคามิโก:* ขุมทรัพย์ที่ฝังกันอย่างนี้นั้นไม่มีใครมาแย่งชิงได้ แล้วก็จะติดตามตนไปในที่ทุกหนทุกแห่ง. *ปหาย คมนียสุ เอตํ อาทาย คจฺฉติ:* เมื่อตนจะต้องละที่นี้ ไปสู่ที่ที่ควรไปใดๆทั้งหลายแล้ว ก็ยังถือเอาทรัพย์นี้ไปด้วยได้. อธิบายว่าขุมทรัพย์ที่ฝังลงไปในบิดามารดา เป็นต้นนี้ จะพาไปได้ในทุกหนทุกแห่ง. ถ้าฝังดินไว้ก็อยู่ในดิน, ถ้าฝากไว้ที่ธนาคารก็อยู่ที่ธนาคารเป็นต้น. แต่ถ้าฝังไว้ในบิดามารดากลับอยู่ที่ตัวคนนั้นไปเสียในที่ทุกหนทุกแห่ง.

ทีนี้ ที่อื่นต่อไปอีก ก็ตรัสบิดามารดาไว้ในฐานะเป็นเครื่องให้สำเร็จประโยชน์ คือว่าเป็นสัปปุริบัญญัติ. เกี่ยวกับข้อนี้ตรัสไว้ ๓ อย่าง คือการให้ทาน เป็นสิ่งที่บัณฑิตหรือสัตบุรุษได้บัญญัติไว้, การถือบวช ก็เป็นสิ่งที่สัตบุรุษหรือบัณฑิตได้บัญญัติไว้. การอุปัฏฐากมารดาบิดาก็เป็นสิ่งที่สัตบุรุษหรือบัณฑิตได้บัญญัติไว้

สัตบุรุษ หรือบัณฑิต คือผู้รู้ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ท่านบัญญัติอะไรไว้ก็ควรที่จะเป็นสิ่งที่น่าสนใจ. ท่านบัญญัติไว้ ๓ อย่างเท่านั้น แล้วกลายเป็นมีการอุปัฏฐากบิดามารดาไว้อย่างหนึ่งด้วย. ทานคือการให้ปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นี้ก็มองเห็นได้. บัพพัชชาคือถือบวช นี้ก็ต้องเข้าใจให้ดีว่า ให้ถือศีลถือวัตรปฏิบัติในทางศาสนาตามคราวตามโอกาสที่จะถือได้นี้เรียกว่าถือบวช; จะถืออย่างต่ำ อย่างกลาง อย่างสูง เท่าไร เมื่อไร ก็เรียกว่าบัพพัชชา หรือถือบวช ในกรณีนี้ได้; แต่ยังได้ยกเอาการอุปัฏฐากมารดาบิดาขึ้นมาไว้ในระดับเดียวกันกับการให้ทานและการถือบวช; ฉะนั้น มารดาบิดาต้องมีความหมายไม่น้อยเลย, พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ตรัสไว้อย่างนี้.

ทีนี้ ได้ตรัสไว้อย่างประณีตละเอียดที่สุดในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งความสุข; คือตรัสว่า "*สุขา มตฺเตยฺยตา โลเก อโถ เปตฺเตยฺยตา สุขา:* การเอื้อเฟื้อเกื้อกูลปฏิบัติถูกต่อมารดานั้น เป็นความสุขในโลก, และการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลปฏิบัติถูกต่อบิดา ก็เป็นความสุขในโลกเหมือนกัน.

ข้อนี้ จะรู้สึกได้อย่างนี้ ก็เฉพาะคนที่มีจิตใจสูงเท่านั้น. ถ้าจิตใจต่ำ มันทำไม่ได้; คือไม่รู้สึกเป็นสุขในเมื่อได้บำรุงมารดาบิดา, โดยเฉพาะบิดามารดาเจ็บป่วย แก่ชราด้วยแล้ว มันยิ่งไม่รู้สึกเป็นสุข เพราะว่าสกปรกบ้าง รำคาญบ้าง อะไรบ้าง; ต้องเป็นคนมีจิตใจสูงจึงจะรู้สึกเป็นสุข เมื่อได้อุปัฏฐากมารดาบิดาแม้ที่แก่ชรา และกำลังเจ็บป่วย. นี้คงจะดีเกินไปสำหรับคนธรรมดา; ยิ่งเด็ก ๆ ที่ได้รับการอบรมอย่างสมัยใหม่นี้แล้ว มันจะส่ายหน้า จะสั่นหัว จะหลีกไปนอนเสียดีกว่าที่จะมานั่งเฝ้าบิดามารดาที่กำลังเจ็บป่วยเพราะว่าจิตใจของมันกระด้างต่อสถาบันผู้มีพระคุณ.

ที่ว่าปฏิบัติอุปัฏฐากมารดาบิดาเป็นสุขนี้ ยังมีคู่ระดับเดียวกันอีก คือ *สุขา สามญฺญตา โลเก:* **ปฏิบัติถูกหรือบำรุงสมณะก็เป็นสุขในโลก.** *อโถ พฺรหฺมญฺญตา สุขา:* **ปฏิบัติถูก บำรุงถูกต้องในพราหมณ์ ก็เป็นสุข.** นี่คือทั้งในสมณะและในพราหมณ์เมื่อปฏิบัติถูกต้องในบุคคลเหล่านั้นแล้วก็จะเป็นสุข.

สมณะ ก็หมายถึงผู้บวช, พราหมณ์ ก็หมายถึงผู้อยู่บ้านเรือน; แต่เป็นผู้สั่งสอนอย่างเดียวกัน. แต่ถือเอาความหมายอื่นก็ยังได้อีกอย่างว่า **พราหมณ์ คือผู้ที่หมดบาปแล้ว,** ในกรณีอย่างนี้หมายถึงพระอรหันต์. พระพุทธเจ้าท่านตรัสพระอรหันต์ว่าเป็นพราหมณ์ คือผู้หมดบาปแล้ว. คำว่าสมณะนี้ ใช้ทั่ว ๆ ไปหมายถึงนักบวชก็แล้วกัน.

ขอให้คิดดูว่า ใครบ้างจะได้รับความรู้สึกที่เป็นสุขเพียงสักว่า ปฏิบัติ บำรุงบิดามารดาอย่างถูกต้องนั้น.

ในที่อื่นได้ตรัสว่า **บิดามารดาเป็นทิศทิศหนึ่ง ที่ต้องระมัดระวังให้ดี;** คือ เป็นทิศเบื้องหน้า. ข้อนี้ไปศึกษาดูเรื่องทิศ ๖ ที่เคยบรรยายไว้อย่างละเอียดลออแล้ว,

แต่ให้สังเกตข้อสำคัญสักข้อหนึ่งว่า จัดไว้เป็นทิศเบื้องหน้า คือบิดามาดา, ทิศเบื้องหลังคือบุตรภรรยา. ทิศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย ทิศเบื้องขวาครูบาอาจารย์, ทิศเบื้องบนคือสมณพราหมณ์, ทิศเบื้องล่างคือคนใช้ ทาสกรรมกร: มีอยู่ ๖ ทิศ เอามารดาบิดามาไว้เป็นทิศเบื้องหน้า **คือต้องดูก่อน ต้องถึงก่อน.**

ทีนี้ก็มีพระพุทธภาษิต ที่ตรัสไว้เข้ากันทีเดียวว่า **บิดามารดาเป็นผู้ที่บุตรต้องนึกถึงก่อน**: ในเมื่อจะนึกถึงการทำประโยชน์อะไรก็ตาม จะต้องนึกถึงพ่อแม่ก่อน. หมายความว่า ถ้าจะนึกถึงคนอื่น ต้องไม่นึกถึงคนอื่นก่อน, จะนึกถึงแต่พ่อแม่ก่อน; แล้วจึงจะนึกถึงคนอื่น เช่นญาติมิตร พระราชา หรือเทวดาในสวรรค์. ข้อนี้ตรัสว่า "*พหุนํ วต อตฺถาย สปญฺโญ ฆรมาวสํ มาตรํ ปิตรํ ปุพฺเพ รตฺตินฺทิวมตนฺทิโต*: กุลบุตรที่มีปัญญาเกิดขึ้นมาครองเรือน เป็นฆราวาสเพื่อประโยชน์แก่คนเป็นอันมากนั้น **จะต้องนึกถึงมารดาก่อน** เป็นผู้ไม่เกียจคร้านในการปฏิบัติต่อบิดามารดา ทั้งกลางวันและกลางคืน. *ปูเชติ*

สหธมฺเมน ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ : บูชาบิดามารดาอย่างเป็นธรรมถูกต้องตามธรรมในใจระลึกนึกอยู่ซึ่งพระคุณของมารดาบิดาที่ได้กระทำมาแล้วในกาลก่อน. ข้อนี้ เพราะบิดามารดาได้มีบุญคุณแก่ลูกก่อนใครทั้งหมด ฉะนั้น เมื่อลูกจะนึกเพื่อทำบุญคุณอะไรแก่ใคร ต้องนึกถึงบิดามารดาก่อน. ข้อนี้ได้ตรัสไว้อย่างนี้.

ทีนี้ ก็เลยพูดถึง **เรื่องของบุตร** กันเสียบ้าง.

เมื่อบิดามารดาเป็นพรหมของบุตร เป็นอาจารย์คนแรกของบุตร. เป็นอาหุเนยยบุคคลสำหรับบุตร ดังนั้นบุตรจะต้องนอบน้อมนมัสการสักการะต่อบิดามารดา และสงเคราะห์บิดามารดา ด้วยสิ่งที่ควรสงเคราะห์ บำรุงบำเรอก่อนคนอื่น.

ถ้าเป็นบุตรที่เรียกว่าตรงตามความหมายของคำว่าบุตรมาแต่โบราณกาลนานไกล แม้พวกอื่นจะไม่ใช่พวกพุทธเขาก็ยังกล่าวได้ว่า บุตรนี้คือผู้ที่ยกบิดามารดาขึ้นจากนรกที่ชื่อ **"ปุต"** ซึ่งมีเสียงคล้าย ๆ กับคำว่า **"บุตร"** อยู่แล้ว; ฉะนั้นบุตรไม่ควรทำความร้อนใจให้แก่บิดามารดา ซึ่งเหมือน

กะว่าจับบิดามารดาใส่ลงไปในนรก. เมื่อบุตรมองเห็นอยู่ว่า บิดามารดาเป็นพรหม, เป็นอาจารย์คนแรก เป็นเทพ-เจ้าคนแรก เป็นอาหุเนยยบุคคลแล้ว มันก็ทำไม่ได้.

ยังมีที่ตรัสไว้สรุปสั้นที่สุดว่า **บุตรที่ประเสริฐที่สุดนั้นคือบุตรที่เชื่อฟัง** คือ ประพฤติเป็นไปตามคำสั่งของบิดามารดา; เพราะว่าเมื่อเชื่อฟัง มันก็ทำอะไรผิดไม่ได้ เพราะว่าคำสอนมันถูกทั้งนั้น; เพราะว่ามันคล้อยตามความประสงค์ของบิดามารดาซึ่งมีสิทธิ์ยิ่งกว่าใครอื่นหมด ที่จะเรียกร้องอะไรจากบุตร.

ทีนี้ บุตรบางคนไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนอย่างนั้น ก็กลายเป็นคนไม่มีบิดามารดา ซึ่งจัดว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิก; อย่างนี้ก็เป็นบุตรอกตัญญูไม่รู้คุณของบิดามารดา. พระ-พุทธเจ้าตรัสบุตรชนิดนี้ว่ามีราคาหรือมีคุณค่า สู้ไม้เท้าของคนแก่อันหนึ่งไม่ได้.

เรื่องมีว่า มีตาพราหมณ์คนหนึ่ง เป็นคนแก่แล้ว ลูกหลานทิ้งไม่เอาใจใส่ต้องไปขอทาน, ได้พบพระพุทธเจ้า

เข้า ท่านก็เลยแนะว่าลองกล่าวคำขับที่แต่งให้เป็นกลอนนี่แหละ ในที่สาธารณะบ่อย ๆ สิ. พราหมณ์นั้น ก็จำคำกลอนของพระพุทธเจ้าไปเที่ยวกล่าวตามที่สาธารณะต่าง ๆ ตอนท้ายของคำกลอนนั้น ก็มีพูดถึงบุตรอกตัญญู ซึ่งสู้ไม้เท้าอันหนึ่งก็ไม่ได้ว่านี่แหละ ว่า "*ทณฺโฑว กิร เม เสยฺโย ยญฺเจ ปุตฺตา อนสฺสวา*: บุตรที่ไม่เชื่อฟังขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เขาสอนให้ปฏิบัติต่อมารดาบิดานั้น ไม้เท้าอันนี้ยังดีกว่า *จณฺฑมฺปิ โคณํ วาเรติ*: ไม้เท้านี้ยังช่วยห้ามวัวดุ ที่จะมาทำอันตรายก็ยังได้. *อโถ จณฺฑมฺปิ กุกฺกุรํ*: สัตว์ประเภทไก่ หรือนกยูงที่จะมาทำอันตรายไม้เท้าอันนี้ก็ยังช่วยได้. *อนฺธกาเร ปุเร โหติ*: เมื่อตาบอดเราก็ยังใช้ไม้เท้าคลำไปข้างหน้าได้. *คมฺภีเร คาธเมธติ*: เมื่อไปถึงที่จะต้องข้ามน้ำ เราก็ยังใช้ไม้เท้าอันนี้หยั่งน้ำดูได้. *ทณฺฑสฺส อานุภาเวน ขลิตฺวา ปฏิติฏฺฐติ*: เมื่อเราล้มพลาดลง ไม้เท้าอันนี้ก็จะช่วยยันเราไว้ได้.

ข้อความตอนท้ายว่าอย่างนี้ พราหมณ์นั้นไปเที่ยวพูดท่องตามที่สาธารณะต่าง ๆ จนกระทั่งได้ยินถึงลูกหลานของแกเองเข้า มันพากันกลับใจรับตาแก่นี้ ไปเลี้ยงดูอย่างพ่อแม่ตามเคย. นี้หมายความว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสออกมาเองว่า อ้ายลูกอกตัญญูนั้นสู้ไม้เท้าอันหนึ่งก็ไม่ได้. พวกลูก ๆ ต้องระวังอย่าให้มันไปถูกกับความหมายนี้เข้า.

ทีนี้ เมื่อจะพูดกันถึงเรื่องความดีของบุตร ก็ยังมีที่ตรัสไว้ ว่า "*ปุตฺตา วตฺถุ มนุสฺสานํ* : บุตรเป็นวัตถุที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย. ข้อนี้หมายความถึงว่า มนุษย์-ชาติ คือชาติมนุษย์นี้มันจะไม่สูญพันธุ์ไป มันจะยังมีอยู่ก็เพราะสิ่งที่เรียกว่าบุตร. ลองไม่คลอดบุตร ไม่เท่าไรก็ตายหมด โลกนี้มันก็เกลี้ยงไม่มีคน ; นี้บุตรเป็นวัตถุที่ตั้งแห่งความมีอยู่ของมนุษย์ตลอดกาลนาน. ผู้ที่เป็นบุตรก็น่าจะนึกถึงค่าอันนี้ แล้วทำหน้าที่ของบุตรให้มันสมกัน. ไม่ใช่ว่ามีคนอยู่ในโลก เพื่อจะทำลายโลก หรือเพื่อรกโลก ; มันต้องมีคนอยู่ในโลก เพื่อทำโลกนี้ให้มันน่า

ดู. ควรจะถือว่าทุกคนเกิดมาในโลกเพื่อทำโลกนี้ให้งดงามดีกว่า.

ทีนี้ การที่จะเป็นบุตรที่ดี ทำโลกนี้ให้งดงาม ก็กลายมาอยู่ในข้อที่ว่า เลี้ยงมารดาบิดาอีกนั่นแหละ. มีพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้อย่างนั้นอีกว่า *"ตสฺมา สนฺโต สปฺปุริสา กตญฺญู กตเวทิโน*: เพราะเหตุนั้น ผู้เป็นสัตบุรุษพึงเป็นคนกตัญญูกตเวที. *ภรนฺติ มาตาปิตโร ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ*: ระลึกถึงพระคุณที่มารดาบิดาได้เคยทำแก่ตนในกาลก่อนแล้ว ก็เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดาตอบ. และได้ทรงแสดงธรรมะอื่น ๆ อีก แต่ใจความสำคัญมันก็มีอยู่ที่ว่า เป็นคนกตัญญูกตเวที แล้วทำทุกอย่างที่ควรจะทำ: เมื่อจะทำอะไร ให้นึกถึงการทำต่อพ่อแม่ก่อน, คล้าย ๆ กะว่ามีอะไรจะมาแจกกันกินจะต้องนึกถึงพ่อแม่ก่อนอย่างนี้เป็นต้น.

ทีนี้ก็อยากจะพูดถึงเรื่อง **คนที่เขาเคยสนใจใน "เรื่องลูกกตัญญูนี้"**. อาตมาอยากจะขอร้องให้สนใจคำ

สอนชุดใหญ่ของจีนที่เรียกว่า **"ยี่จับสี่เห่า"**. มันมีอยู่มาก ไปดูเอาเอง ในตึกนี้ก็มีภาพเขียนเรื่องนี้ทั้ง ๒๔ เรื่อง; แต่อยากจะให้สังเกตว่า แต่ละเรื่องนี้มันมุ่งหมายความกตัญญูอย่างลึกซึ้ง. เขาต้องการอบรมนิสัยกตัญญูกันอย่างลึกซึ้งจึงได้บันทึกเรื่องนี้ไว้; และบันทึกในฐานะที่เป็นเรื่องเกิดขึ้นจริง โดยเด็กชื่อนั้น บ้านนั้น ตำบลนั้น ปีนั้น ศักราชเท่านั้น; แต่นั่นเราจะไม่ถือเป็นของสำคัญก็ได้; ถือแต่ว่าเขาต้องการให้เด็กกตัญญูอย่างยิ่ง.

ตัวอย่างเช่นเด็กคนหนึ่ง แม่ไม่สบายจะกินหน่อไม้ ไปเที่ยวหาจนเลือดตาไหล พบหน่อไม้หน่อหนึ่งเข้าจนได้ในป่า ซึ่งไม่ใช่ฤดูกาลที่หน่อไม้จะงอก, เขาจึงเลยอธิบายว่า เทวดาฟ้าดินมันช่วยให้มีหน่อไม้ผุดขึ้นมาหน่อหนึ่งในฤดูที่ไม่ใช่เป็นฤดูหน่อไม้ เด็กหาจนเลือดตาไหลจึงได้.

เด็กคนหนึ่งไปนอนแช่น้ำแข็งให้น้ำแข็งละลาย เพื่อว่าจะได้ปลาบ้าง เพราะแม่กำลังไม่สบายอยากจะกินปลา

เด็กคนหนึ่งนอนตากยุง ให้ยุงมากัดตัว คือถอดเสื้อผ้าออกให้ยุงมากัดตัวเอง อย่าไปกัดแม่ที่นอนเจ็บอยู่ เราเป็นคนจน มุ้งไม่มี; เรื่องมีอย่างนี้.

เด็กคนหนึ่งพอฝนตกฟ้าลั่นฟ้าร้อง ก็ไปกอดหลักที่ฝังศพแม่ว่า "แม่ ลื้ออย่ากลัว อั๊วอยู่นี่". นี่เพราะแม่ของเขาเป็นคนกลัวฟ้าร้อง เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ต้องมีคนไปปลอบไปกอด เขาจึงจะหายกลัวคล้ายกับคนบ้าจี้. เด็กคนนี้ แม้ว่าแม่เขาตายเอาไปฝังแล้ว เขาก็ยังไปคอยกอดเสาหลักที่หลุมศพข้าง ๆ บ้านนั้นทุกคราวเลย; เพราะมันกตัญญูมากจนไม่รู้จะเรียกว่ามากอย่างไร.

เด็กคนที่ชื่อลกเจ๊ก ที่มีเรื่องราวในเรื่องสามก๊กนี้ เขาได้รับเชิญไปกินของกินที่ดี; เขากินของบางอย่างไม่ลง เขาซ่อนไว้ในแขนเสื้อจะเอาไปให้แม่, ทีนี้เจ้าของบ้านที่เขาเลี้ยงนั้น เห็นส้มตกลงมา เมื่อเขาก้มลงลาเจ้าของบ้าน; เจ้าของบ้านหาว่าเขาเป็นขโมย. นี้รวมความว่าเด็กคนนี้รู้สึกว่าแม่เขาชอบกินส้มชนิดนี้ เขาเลยกินไม่ลง ซ่อนไว้ในแขนเสื้อจะเอาไปให้แม่.

นี่ขอให้นึกดูเถอะว่า คนแต่โบราณเขานิยมหรือยกย่องหรือสนใจ มีความประสงค์จะทำให้เด็ก ๆ เกิดความกตัญญูต่อพ่อแม่ ซึ่งเป็นสถาบันของผู้มีพระคุณอันแรก

เดี๋ยวนี้มันจะมีแต่ **บุตรที่ไม่เป็นบุตร** คือว่ากลายเป็นผู้หลงในวัตถุนิยม หมุนตามความรู้สึกทางวัตถุ ไม่เห็นแก่ธรรมะ ไม่มีความกตัญญูกตเวทีมากขึ้น ๆ; พอโตขึ้น ก็เป็นบิดามารดาที่ไม่รู้จะสอนลูกให้ดีได้อย่างไร, มันจะสอนลูกผิด ๆ บิดามารดานั้นก็เปลี่ยนสถานะ จากสถาบันผู้มีพระคุณ มาเป็นบิดามารดาผู้สร้างเวรสร้างภัยให้แก่ลูกไปเสีย ทีนี้ลูกชั้นหลังมาอีก มันก็กลายเป็นโจรไปเลย, เพราะบิดามารดาที่สอนลูกผิดเป็นศัตรูเป็นไพรีแก่ลูกอยู่แล้ว ทีนี้ลูกนั้นยิ่งโตขึ้นอีก มันก็ยิ่งเป็นอย่างนั้นหนักขึ้น เดี๋ยวนี้ระวังให้ดีว่าเราจะมีแต่ **คนที่ไม่มีสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ.**

ที่เหลืออันสุดท้าย คือครูบาอาจารย์รวมไปถึงพระเจ้า พระสงฆ์.

เกี่ยวกับครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ ควรจะนึกถึงพระพุทธภาษิตข้อหนึ่งว่า "*ยมฺหา ธมฺมํ วิชาเนยฺย สมฺมาสมฺ พุทฺธเทสิตํ* : **บุคคลรู้ธรรมะที่พระพุทธเจ้า**

ทรงแสดงแล้ว จากบุคคลใด; *สกฺกจฺจํ นํ นมสฺเสยฺย อคฺคึ หุตฺตํว พฺราหฺมโณ*: จงเคารพนอบน้อมสักการะต่อบุคคลนั้น เหมือนพวกพราหมณ์บูชาไฟ. การที่ได้ยกเอาพวกพราหมณ์บูชามาเป็นอุทาหรณ์นั้น. ก็เพราะพวกพราหมณ์เขาเคารพบูชาไฟกันจริง ๆ ไม่ทำเล่น; คือพวกฤๅษีมุนี ตามป่าตามดง นี่แหละ บูชาไฟกันอย่างสุดความสามารถ ก็เลยตรัสให้เอาการกระทำนี้เป็นเครื่องเทียบว่าเมื่อได้รับความรู้ทรงพระธรรมจากบุคคลใด จงสักการะเคารพบุคคลนั้น ให้เหมือนกับที่ว่าพวกพราหมณ์บูชาไฟคือบูชาสิ่งสูงสุด.

ครูบาอาจารย์พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้นำทางวิญญาณทั้งระดับต้นและระดับปลาย; คือชักนำให้รู้ว่าเป็นไปอย่างไร จึงจะเป็นในทางสูง,; นับตั้งแต่รู้จักทำมาหากิน และรู้จักแสวงหาสิ่งประเล้าประโลมใจตามที่ควรจะได้ กระทั่งเกียรติยศชื่อเสียงที่ควรจะได้. ถ้าเลยเถิดไปมันก็เป็นสิ่งไม่ควรจะได้.

เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ๓ อย่างนี้ ถ้ามันอยู่ในขอบเขตที่ควรจะได้ มันก็ยังดีสำหรับชาวโลก. แต่ถ้ามันเลยเถิดไปแล้ว มันก็เป็นอันตราย. นี้ให้รู้จักประโยชน์ที่เป็น **กามาวจร** คืออยู่โลกที่ยังบริโภคกาม; แล้วให้เลื่อนไปถึงระดับ **รูปาวจร** คือความสงบสุขที่อิงวัตถุธรรม หรือที่อิงสังขารที่มีรูป; แล้วให้เลื่อนขึ้นไปเป็นระดับ **อรูปาวจร** คือความสงบที่อาศัยนามธรรมหรือสังขารที่เป็นอรูป. เมื่อสูงขึ้นมาจนถึงจุดนี้แล้ว ไม่มีทางไปอื่นแล้ว มันถึงขั้นที่ไม่มีทางที่จะไปอื่น นอกจากจะเลื่อนลงสู่โลกุตตระ; เพราะฉะนั้น จึงไปสู่โลกุตตรภูมิตามลำดับ

นี้คือการที่ครูบาอาจารย์สอนให้เอาตัวรอดในโลกนี้และโลกอื่นเป็นอย่างมาก; แต่พระเจ้าพระสงฆ์ คือสาวกของพระพุทธเจ้าที่แท้จริงนั้น จะสอนให้อยู่เหนือโลก คือขึ้นพ้นไปจากโลกคือให้รู้เรื่องโลกนี้ให้ดี ๆ ว่า โลกนี้มันหลอกลวงอย่างไร. วัตถุกามารมณ์ทั้งหลายนี้หลอกลวงอย่างไร โลกธรรมทั้งแปด ได้ลาภเสื่อมลาภ ได้ยศเสื่อมยศ ได้สุขได้ทุกข์ ได้นินทาได้สรรเสริญนี้ มันหลอกลวงอย่างไร จนอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด; เรียกว่ารู้จักของลึกซึ้งที่สุด

ที่มนุษย์ควรจะรู้. **รู้สมุทัย** ว่ามันเกิดมาจากอะไร? **รู้อัตถังคมะ** ว่ามันเกิดแล้วมันจะดับของมันอย่างไร? **รู้อัส-สาทะ** ว่ามันมีความเอร็ดอร่อย เป็นเสน่ห์บังหน้าไว้อย่างไร? **รู้อาทีนวะ** ว่าโดยที่แท้แล้ว มันเป็นอันตรายที่มันซ่อนไว้ข้างหลังนั้นอย่างไร? **รู้นิสสรณะ** คือทางออกที่เราจะไม่ตกเป็นเหยื่อของมัน หรือว่าเอาชนะมันได้อย่าง-ไร?

พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ข้อนี้ จึงดับทุกข์ได้สิ้นเชิง เรียกว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมา เป็นสุดยอดของพระเจ้าพระสงฆ์. ทีนี้เมื่อรู้โดยพระองค์เองแล้วยังไม่พอ ท่านยังเป็น *สัมโพเธตา* คือ **เป็นผู้ปลุกคนอื่นให้ตื่นจากหลับนี้ด้วย**, แล้วยังเป็น *โอตาเรนตา* **ทำผู้อื่นให้ข้ามวัฏฏสงสารนี้ได้ด้วย**, พระคุณของพระพุทธเจ้าสูงสุดอยู่ที่นี้. บางทีก็ได้พระนามว่า *โลกนาถ* **เป็นที่พึ่งของโลก**, บางทีก็ได้พระนามว่า โลกประทีป เป็นดวงประทีปของโลก; แล้ว *เป็นโลกนายก* **คือ นำสัตว์โลกออกไปให้**

พ้น ; แล้วก็ยิ่งด้วยความกรุณา เรียกว่า *มหากรุณิโก* เป็นผู้มีกรุณาใหญ่หลวง

ตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้ายังไม่เกิด โลกนี้มันมืด ฉะนั้นพอท่านเกิดขึ้นมา โลกนี้มันสว่าง ก็มีที่พึ่ง มีความรอด ; นี่แหละคือ **ยอดสุดของสถาบันของผู้มีพระคุณ** ไปรวมอยู่ที่พระพุทธเจ้าเป็นจุดปลายทางสูงสุด บิดามารดาระดับหนึ่ง, ครูบาอาจารย์อันดับหนึ่ง, พระเจ้าพระสงฆ์แล้วก็ไปสุดอยู่ที่พระพุทธเจ้า. ทั้งหมดนี้เรียกว่า **"สถาบันของผู้มีพระคุณเป็นรากฐานของศีลธรรม หรือว่าตั้งอยู่ในฐานของศีลธรรมอยู่ตลอดเวลา"**.

ถ้าสถาบันแห่งผู้มีพระคุณยังมีอยู่ ยังไม่ล้มละลายไปเสียก็ไม่เกิดสภาพไร้ศีลธรรมเป็นแน่นอน. เดี๋ยวนี้สถาบันนี้กำลังรวนเร ภาวะทางศีลธรรมของมนุษย์กำลังรวนเร คนเห็นแก่ตัวจนถึงกับเป็นคนอกตัญญู ไม่มีความหมายแห่งความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์. สถาบันนี้ ล้มแล้วไม่มีใครหน่วงเหนี่ยวใครอยู่ในศีลธรรมได้ แม้แต่พระเจ้าก็ช่วยไม่ได้ เพราะมนุษย์จะต้องช่วยตัวเอง, เมื่อไม่รักไม่รู้คุณ

ของพ่อแม่แล้ว จะไปรักหรือไปรู้คุณของคนอื่นได้อย่างไร ; ฉะนั้นอย่าไปโง่ ไปหลงคนนั้นคนนี้ ว่ารักว่าเร็ก ; กับพ่อแม่ของมันเองมันยังไม่รัก ไม่รู้คุณ แล้วจะมารักคนอื่นหรือรู้คุณของคนอื่นนั้น มันเป็นไปไม่ได้. นี่แหละ คือความสำคัญของสถาบันแห่งผู้มีพระคุณ ที่ตั้งอยู่ในฐานะเป็นรากฐานของศีลธรรม ซึ่งขอให้ทุกคนสนใจเป็นพิเศษ

อาตมา ได้บรรยายมาจนสิ้นกระแสความเรื่องนี้แล้ว รู้สึกว่ามันมากเกินไปบ้าง ; แต่จะทำอย่างไรได้ เมื่อพูดแล้วก็อยากจะพูดให้มันจบ ให้เป็นเรื่อง ๆ ไป. บางคนอาจจะรำคาญว่าพูดยาวนัก.

เอาละเป็นอันว่ายุติกันที.

บางตอน จาก "แว่วเสียงสวรรค์"

โดย

อาจารย์พร รัตนสุวรรณ

ควรจะปฏิบัติอย่างไรกับคนที่พึ่งตายใหม่ ๆ

*เรื่องที่เขียนลงในฉบับนี้ ไม่ใช่เกิดจากปัญหาที่ข้าพเจ้าหรือใครคนหนึ่งเป็นผู้ถาม แต่หากเป็นเรื่องที่เทพเจ้าองค์ที่เคยตอบปัญหาอธิบายให้ฟัง เพื่อต้องการที่จะให้คนที่ยังอยู่ในโลกมนุษย์ ได้เข้าใจถึงสิ่งที่ควรกระทำแก่คนที่พึ่งตายไปใหม่ ๆ คนในโลกเกือบจะทั้งหมดทำกันไปตามความเคยชิน หรือทำไปตามความเชื่อถือที่สืบต่อกันมาโดยไม่เข้าใจเหตุผล และส่วนมากของพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับคนตาย ไม่ว่าชาติไหนภาษาไหน เท่าที่ท่านมองเห็นรู้สึกว่า เป็นประโยชน์แก่คนที่ตายไปแล้วน้อยมาก มิหนำซ้ำแทนที่จะเป็นประโยชน์กลับเป็นการหน่วงเหนี่ยวให้คนที่ตายไป ต้องอยู่ในความทุกข์ทรมานนานขึ้นไปอีกโดยไม่จำเป็น

ท่านบอกว่า คนที่ละจากโลกมนุษย์ไปแล้ว ในระยะแรก ๆ ควรจะปล่อยให้เป็นหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในโลก

---

*วิญญาณ ฉบับที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๐

เดียวกัน เพราะถึงอย่างไรคนที่อยู่ในโลกของโอปปาติกะนั้น ก็ไม่ใช่คนหลับหูหลับตาทำอะไร โดยที่ไม่เห็นผลแห่งการกระทำของตน และคนที่อยู่ในโลกโอปปาติกะที่มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้ที่ตายจากโลกมนุษย์มานั้นก็มีไม่ใช่น้อย แม้มนุษย์จะไม่ทำบุญให้เลย ท่านเหล่านี้ก็ยินดีจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่มาสู่โลกของโอปปาติกะอย่างเต็มที่ และทำด้วยความเต็มใจ และส่วนมากก็มีความสันทัด หรือมีความชำนาญในการที่จะให้ความช่วยเหลือผู้ที่มาสู่โลกแห่งวิญญาณ เรื่องที่ทำให้ยุ่งยากซึ่งท่านอยากจะขอร้องให้มนุษย์เลิกก็คือ ถ้าหากว่าญาติพี่น้องทั้งหลายจะพยายามไม่ให้มีความเศร้าโศกไม่ให้มีความอาลัยถึงผู้ที่ตายจากไปแล้ว อันนี้จะเป็นประโยชน์แก่คนตายมากกว่า ทั้งนี้ก็เพราะว่า ถ้าหากคนที่ตายไปแล้วรู้สึกว่าพ่อแม่ญาติพี่น้องหรือคนที่รักไม่เศร้าโศกคิดถึงเขา เขาก็จะสบายใจ ความเศร้าโศกคิดถึงกันในระหว่างญาติพี่น้องที่อยู่กันคนละโลกเช่นนี้มันทำให้ความผูกพันที่มีต่อกันทรมานคนที่ตายไปแล้วอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ ในขณะที่เขาพึ่งตายมาใหม่ ๆ ซึ่งแน่นอนเขาจะตัดความผูกพันที่มีต่อญาติพี่น้องของเขา

ไม่ได้ และถ้าตัดไม่ได้ มันก็หมายถึงเขายังคงมีความรู้สึกเหมือนกับในขณะที่ยังเป็นมนุษย์ แต่วิญญาณของเขาต้องมาอยู่ในร่างกาย และในโลกซึ่งจะติดต่อกับญาติพี่น้องของเขาได้ยากอย่างที่สุด ผู้ที่อยู่ในโลกของโอปปาติกะมองเห็นผู้ที่อยู่ในโลกมนุษย์ ได้ยินเสียงคำพูดของคนที่อยู่ในโลกมนุษย์ แต่มนุษย์มองไม่เห็นเขา พูดกับเขาไม่ได้ ติดต่อกันไม่ได้ และความรู้สึกของเขาก็ตัดจากโลกมนุษย์ไม่ขาด เพราะความรักความอาลัยของญาติพี่น้องนั้นทำให้เขาต้องมีความผูกพันอยู่อีกตัดไม่ได้ แล้วลองคิดดูซิว่าจะทรมานเขาสักเพียงไหน มนุษย์เกือบจะทั้งโลกไม่ทราบความจริงอันนี้เลย แล้วท่านแนะให้นึกถึงพุทธพจน์ที่ว่า:–

น หิ รุณฺณํ วา โสโก วา ยา วณฺณา ปริเวทนา
น ตํ เปตานมตฺถาย เอวํ ติฏฺฐนฺติ ญาตโย

การร้องไห้ หรือความเศร้าโศก หรือความคร่ำครวญใด ๆ ก็ตาม ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ผู้ตายไปแล้ว เพราะการร้องไห้หรือการเศร้าโศกเป็นต้นนั้น ไม่ช่วยให้ญาติที่ละจากโลกมนุษย์ไปแล้วมีฐานะดีขึ้นเลย

พุทธพจน์สั้น ๆ บทนี้ ควรจะนึกถึงให้มาก และท่านแนะให้นึกถึงกัมมัฏฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้หมั่นนึกถึงอยู่เสมอเป็นประจำวันก็คือ วันหนึ่งเราจะต้องพลัด-พรากจากบุคคล และสิ่งของอันเป็นที่รัก ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ คนที่หมั่นนึกเช่นนี้บ่อย ๆ เมื่อคนที่รักตายจากไปจะไม่ค่อยเศร้าโศก และท่านบอกว่า ความเศร้าโศกของผู้ที่ยังอยู่ข้างหลังนี้ จะไม่ทรมานคนที่ตายไปแล้ว ก็ต่อเมื่อ:—

๑. คนที่ตายไปแล้วยังหลับอยู่ หรือไปอยู่ในที่ใดที่หนึ่งซึ่งห่างไกลจากญาติพี่น้องมาก และไปมีเรื่องใหม่ที่ทำให้สนใจอยู่ตลอด จนกระทั่งไม่ได้นึกถึงญาติพี่น้องเลย ซึ่งในกรณีอย่างนี้มีน้อยรายมาก และผู้ที่ตายจากโลกมนุษย์มาเกิดอยู่ในโลกของโอปปาติกะนั้น แม้ว่าจะหลับอยู่นานสักเพียงไรก็ตาม แต่สักวันหนึ่งเขาจะต้องตื่น และเมื่อตื่นขึ้นมาแล้ว ด้วยอำนาจความเคยชินเขาก็นึกถึงญาติพี่น้อง และทันทีที่นึกถึงก็จะเกิดความต้องการที่จะไปหาแล้วเขาก็จะไปถึงญาติพี่น้องได้ในทันที ยากที่ใคร ๆ จะยับยั้งเขาไว้ได้ และในเมื่อไปแล้วได้เห็นสภาพของญาติ

พี่น้อง กำลังอยู่ในความเศร้าโศกเสียใจคิดถึงเขา เขาก็จะมีความเศร้าโศกเสียใจไปด้วย และพยายามที่จะหาทางปลอบโยน ถ้าหากว่าเขารู้ตัวว่าเขาตายจากโลกมนุษย์มาแล้ว บางคนก็อาจจะตัดใจได้บ้าง โดยคิดว่าเขากับเราอยู่คนละโลก แต่ส่วนมากจะตัดใจไม่ได้ และถ้าหากเขาไม่รู้ตัวว่าตัวเองได้ตายจากโลกมนุษย์มาแล้ว ยังคิดว่าตัวเองยังเป็นคนอยู่ ถ้าเป็นอย่างนี้ ก็ยิ่งจะทรมานเขามากขึ้น และถ้าหากสันดานเดิมเป็นคนดื้อรั้นมาก ไม่ค่อยจะฟังเหตุผลในสิ่งที่ขัดแย้งกับความเข้าใจเดิม ถ้าเป็นเช่นนี้ ความทรมานของเขาก็จะยืดเยื้อต่อไปอีกนาน แต่ถ้าหากเขาไม่เป็นคนดื้อรั้นอย่างนั้น เมื่อมีโอปปาติกะตนใดมาแนะนำให้เข้าใจถึงเรื่องความเป็นจริง และให้รู้จักปรับตัวเองเสียใหม่ให้เหมาะสม ในอันที่จะอยู่ในโลกของโอปปาติกะ ความทรมานก็จะมีอยู่ไม่นาน แต่คนอย่างนี้หายาก เพราะเหตุนี้ท่านจึงอยากจะเตือนผู้ที่อยู่ในโลกมนุษย์ให้ละเว้นจากความเศร้าโศกเสียใจ

๒. คนที่รู้ตัวมาก่อนที่จะตาย และเคยมีความเข้าใจถึงชีวิตที่จะเกิดใหม่อยู่บ้าง และเมื่อถึงคราวที่จะตาย

จริง ๆ ก็ปล่อยวางไว้ คนประเภทนี้เมื่อตายจากโลกมนุษย์มาแล้วจะมามีความสุขในโลกใหม่ทันที และแม้จะรู้ว่าญาติพี่น้องมีความเศร้าโศกเสียใจอาลัยคิดถึงเขา เขาก็จะเป็นแต่เพียงสงสาร แต่ก็ไม่ทรมานเขา ถ้าหากมีทางที่จะช่วยได้ เขาก็จะพยายามช่วย แต่เมื่อเห็นว่าช่วยไม่ได้เขาก็จะปล่อยวาง ท่านแนะให้นึกถึงตัวอย่างในเรื่องมัฏฐกุณฑลี ในคัมภีร์ธรรมบท มัฏฐกุณฑลีตายในขณะที่ได้เห็นพระพุทธเจ้า แล้วมีจิตเลื่อมใสมาก และรู้ตัวก่อนแล้วว่า จะตายและปล่อยวางได้ เมื่อตายแล้วได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรอยู่ในสวรรค์ มีความสุขในทันทีที่เกิด แต่แล้วก็ได้มองเห็นพ่อมานั่งร้องไห้ที่ป่าช้าทุกวัน จึงได้ลงมาปรากฏกายให้พ่อเห็น และให้สติแก่พ่อ จนกระทั่งพ่อหายเศร้าโศก ทำให้พ่อกลายเป็นคนใจบุญ ไม่ตระหนี่เหมือนเมื่อก่อน ท่านบอกว่าตัวอย่างเช่นนี้จะจริงหรือไม่ก็ตามแต่ก็เป็นเรื่องที่มีข้อเท็จจริงและสอนใจคนได้ดีมาก

คนที่ตายไปแล้ว ญาติพี่น้องควรจะให้โอกาสและเวลาแก่เขา เพื่อให้เขาได้ปรับปรุงจิตใจของเขาให้เข้ากับ

โลกใหม่ จนกว่าเมื่อไร เมื่อเขานึกถึงเรื่องในโลกมนุษย์แล้วก็รู้สึกเฉย ๆ ไม่มีเหตุการณ์อะไรที่จะทำให้จิตใจของเขาต้องเป็นทุกข์หรือกังวล นอกจากเมื่อมีอะไรที่จะทำเพื่อเป็นการช่วยเหลือมนุษย์ช่วยเหลือญาติพี่น้อง ก็ทำไปตามเหตุผลทำไปตามหน้าที่ โอปปาติกะที่อบรมจิตใจของตัวเองให้มีลักษณะเช่นนี้ได้แล้วเท่านั้นที่สมควรจะมาติดต่อกับมนุษย์ได้ ผู้ที่มีจิตอ่อนไหวไปตามเหตุการณ์ในหนหลังได้ง่าย ไม่ควรจะมาติดต่อกับมนุษย์ และมนุษย์ก็ไม่ควรจะทำอะไรชนิดที่จะเป็นเครื่องผูกพันให้เขาต้องมาวนเวียนอยู่กับตน มีโอปปาติกะเป็นจำนวนมากที่วนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ คลุกคลีอยู่กับมนุษย์ และมีความทุกข์ทรมานหลายอย่าง โอปปาติกะประเภทนี้ บางคนก็ช่วยให้พ้นไปจากความทรมานได้ แต่บางคนก็ช่วยยาก เพราะเขากลับใจไม่ได้

เท่าที่ท่านอธิบายมาให้ฟังนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับคนตาย ดูจะไม่เป็นการจำเป็น ท่านบอกว่าเป็นคนละเรื่องกับที่ท่านอธิบาย การ

ทำบุญให้กับคนตายเป็นสิ่งที่ควรกระทำ แต่อย่าให้แก่พิธีมากนัก ควรจะทำโดยนึกถึงผู้ที่จะรับไทยธรรมคือพระสงฆ์หรือใครก็ตามที่จะรับการบริจาคจากญาติของผู้ตาย เมื่อเห็นว่าสิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์และจำเป็นแก่ผู้รับ ก็ควรจะทำในสิ่งนั้น อย่าไปนึกถึงคนตายจนเกินไป เพราะคนตายจะได้รับกุศล ก็ต่อเมื่อเขารู้และอนุโมทนา และการที่จะรู้ถึงการกุศลที่ญาติพี่น้องกระทำไปให้นั้นก็ไม่จำเป็นจะต้องให้รู้เดี๋ยวนั้น คือหลังจากตายไม่นาน เพราะถึงแม้ว่าคนที่ตายไปแล้วจะรู้ว่า ญาติพี่น้องทำบุญให้หลังจากตายมาเป็นเวลานานก็ได้ผล และโดยปกติเมื่อญาติพี่น้องทำบุญอุทิศให้กับคนตายนั้น ก็มักจะมีพวกโอปปาติกะบางคนรู้ถึงการกระทำอันนี้ และเก็บเอาไปบอกแก่คนที่ตายไปในเมื่อผู้นั้นมีฐานะที่จะรับรู้ได้แล้ว ท่านบอกว่า ข้อนี้พวกมนุษย์ไม่ค่อยจะนึกถึง คอยแต่จะเป็นห่วงเหมือนกับว่าเขายังเป็นคนอยู่ เมื่อถึงเวลากินก็จะให้กินอะไรทำนองนี้เป็นต้น มนุษย์หารู้ไม่ว่า คนที่ตายไปแล้วแต่ไม่รู้ตัวว่าตายจะเป็นด้วยเพราะสำคัญผิด หรือว่าเพราะยังหลับอยู่ หรือเพราะอะไรก็ตาม ในระหว่างนี้คนตายจะไม่ได้รับอะไรเลย

และอีกประการหนึ่ง สิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่คนตายนั้นคือกุศล ไม่ใช่วัตถุหรือสิ่งของที่ญาติพี่น้องทำบุญไปให้ เพราะถึงอย่างไร เรื่องของการทำบุญนั้นใครจะทำแทนกันไม่ได้ จะหยิบยื่นให้แก่กันเหมือนวัตถุไม่ได้ ในทำนองเดียวกับจะรับประทานอาหารแทนกันไม่ได้ คนไหนรับประทาน คนนั้นอิ่ม คนไหนไม่ได้รับประทาน คนนั้นก็ไม่อิ่ม หรือเหมือน ๆ กับการเรียนหนังสือจะเรียนแทนกันไม่ได้ คนไหนเรียนคนนั้นรู้ คนไหนไม่เรียน คนนั้นไม่รู้ การที่คนตายได้รับกุศลจากการอุทิศให้นั้น หมายความว่า การทำบุญของญาติพี่น้องเป็นการเตือนความทรงจำถึงการกุศลที่เขาเคยทำมา หรือไม่เช่นนั้น ก็เป็นการกระตุ้นให้กุศลที่มีอยู่ในสันดานของเขาปรากฏขึ้นมา เมื่อเขามีความคิดเป็นกุศลแล้ว กุศลที่เขามีอยู่นั่นแหละ คือตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดผลต่าง ๆ ดังที่เขาต้องการ คือเมื่อปรารถนาสิ่งใด เขาก็จะได้สิ่งนั้นสมความปรารถนา และได้เท่าที่กุศลที่เขามีอยู่เท่านั้น ท่านแนะให้คิดว่า สมมติว่าพระโพธิสัตว์ ซึ่งท่านได้

ทำบุญมาแล้วมากมาย กุศลที่ท่านมีอยู่สามารถที่จะบันดาลให้เกิดผลได้มาก แล้วท่านจะอุทิศส่วนกุศลของท่านให้คนที่ตายไปแล้ว เพื่อที่จะให้เขาเหล่านั้นได้มีผลเหมือนอย่างท่านบ้าง คนที่ได้รับส่วนกุศลก็คือ คนที่ได้รับรู้ในการกระทำของพระโพธิสัตว์ แล้วมีจิตชื่นชมยินดีนั้น ผลที่จะเกิดขึ้นแก่เขาจะเหมือนกับผลที่เกิดกับพระโพธิสัตว์หรือไม่ ? ในเมื่อเขาผู้นั้นเป็นแต่เพียงคนทำบุญชั้นธรรมดา ท่านบอกว่า ตัวอย่างอันนี้ให้เอาไปคิด จะได้ไม่งมงายในเรื่องการทำบุญให้กับคนตาย

ท่านบอกว่า มีอยู่เหมือนกัน บางคนพอตายจากโลกมนุษย์มาเกิดเป็นโอปปาติกะ ก็ได้รับกุศลทันทีในเวลาที่ญาติพี่น้องทำบุญให้ในระหว่างที่กำลังทำบุญเกี่ยวกับงานศพ แต่บุคคลที่จะได้รับกุศลทันทีเช่นนี้ จะต้องเป็นบุคคลที่มีบุญมาพอสมควร และจะต้องเป็นคนที่รู้ตัวก่อนตาย เข้าใจเรื่องบุญเรื่องบาปดี เข้าใจเรื่องโลกนี้โลกหน้าดี และในระหว่างที่ญาติพี่น้องทำบุญให้นั้น ก็ยังอยู่ที่บ้านเดิมของตัวเอง หรือไม่อยู่ แต่ก็ได้รู้ได้เห็นการกระทำของญาติพี่น้องทุกอย่าง และที่สำคัญที่สุดก็คือ

เขาปล่อยวางได้ เขาไม่เศร้าโศกเสียใจที่ได้ตายจากโลกมนุษย์มา และบางคนแทนที่จะเสียใจหรือเกิดความหวาดกลัวต่อความตาย ตรงกันข้าม การตายทำให้เขาโล่งใจ เพราะได้พ้นมาจากภาวะที่อึดอัด ภาวะที่ทุกข์ทรมานหลายอย่าง เช่นร่างกายแก่ทรุดโทรม มีโรคเบียดเบียน มีความทุกข์ยากลำบากในเรื่องการทำมาหากินและเรื่องอื่นอีกหลายอย่าง บุคคลที่เตรียมตัวก่อนที่จะตายมานานแล้ว เมื่อตายมาแล้วส่วนมาก เขาจะหัวเราะและรื่นเริงทันที และผู้ที่มาคอยต้อนรับ ก็จะแสดงความยินดี ที่เขาได้พบญาติเพื่อน หรือแม้จะเป็นคนอื่น แต่ก็เป็นคนที่เข้ากันได้กับพวกเขา ซึ่งจะทำให้พวกเหล่านั้นมีความยินดี

เตรียมตัวมานานก่อนตาย คำนี้หมายความว่า ได้ศึกษาธรรมมาจนกระทั่งเข้าใจดีแล้วถึงเรื่องชีวิตนี้ และชีวิตหน้า และไม่ประมาท เพราะไม่รู้ว่าจะตายวันไหน รู้แน่แต่เพียงว่ามันจะต้องตายแน่ เพราะฉะนั้นจึงได้หมั่นสร้างแต่ความดี สร้างบุญสร้างกุศลอยู่เสมอ คนประเภทนี้แหละที่เรียกว่าเตรียมตัวมานานแล้ว ก่อนที่จะตายท่าน

อยากที่จะแลเห็นคนในโลกมนุษย์ได้เตรียมตัวอย่างนี้ ซึ่งมันทำให้ภาระของผู้ที่คอยช่วยเหลือผู้ที่ตายจากโลกมนุษย์มาเบาอกเบาใจขึ้น ไม่หนักและยุ่งยากเหมือนอย่างที่ท่านแลเห็นอยู่ในทุกวันนี้

ท่านแถมให้อีกนิดหนึ่งว่า เมื่อญาติพี่น้องทำบุญอะไรให้ คนตายก็มักจะได้รับอย่างนั้น เช่นคนที่ตายไปเคยชอบรับประทานอะไร ก็ทำบุญสิ่งนั้นไปให้ และคนที่ตายไปก็ได้รับสิ่งนั้นจริง ๆ ท่านบอกว่า เรื่องนี้ต้องทำความเข้าใจให้ดี การที่คนตายได้รับของอย่างเดียวกันกับที่ญาติทำบุญไปให้นั้น ไม่ใช่เป็นเพราะของที่ทำบุญให้นั้นไปถึงคนตายโดยตรง หากแต่ว่าการทำบุญของญาติพี่น้องได้ทำให้จิตของเขาเกิดเป็นกุศลขึ้นมา และสิ่งของที่ญาติพี่น้องทำบุญไปให้นั้น ได้ไปเตือนความจำถึงสิ่งที่เขาเคยชอบ แล้วเกิดความปรารถนาขึ้นมาเดี๋ยวนั้น ครั้นแล้วของสิ่งนั้นจึงได้เกิดขึ้นแก่คนตาย จงจำไว้ให้ดีว่า ถ้าการทำบุญของญาติพี่น้องไม่ได้ทำให้จิตที่เป็นกุศลเกิดขึ้นในตัวเขาแล้ว สิ่งของที่ญาติพี่น้องทำไปให้จะไม่ถึงคนตายเลยเป็นอันขาด

ในขณะที่คนเราจะสิ้นใจ จะมีความเจ็บปวดอย่างแสนสาหัสหรือไม่? และเมื่อตายไปแล้วความเจ็บป่วยจะยังมีอยู่หรือไม่?

*การที่คนส่วนมากกลัวตายมีเหตุสำคัญอยู่สองสามอย่าง คือ:–

๑. เพราะรู้สึกว่าจะต้องจากบุคคลและสิ่งของอันเป็นที่รัก ซึ่งในเมื่อนึกขึ้นมาแล้วทำให้ใจหายเพราะเป็นการจากอย่างชนิดที่ไม่มีวันจะได้พบกันอีก ถ้าหากคนไหนมีบุคคลหรือสิ่งของที่ตนเองรักมาก ก็เกิดความกลัวและเกิดความเศร้าโศกเสียใจอย่างมาก เกิดความห่วงอาลัยอย่างมาก แต่ถ้าหากคนไหนอยู่คนเดียว ไม่มีบุคคลหรือสิ่งที่จะเป็นห่วง ความกลัวในเรื่องนี้ก็มีน้อย

๒. เพราะไม่ทราบว่า เมื่อตายแล้วจะเป็นอย่างไร วิญญาณจะสูญสิ้นไปเลย หรือว่าจะไปเกิดใหม่มีชีวิตขึ้นมาใหม่ จะมีความสุขหรือความทุกข์อย่างไร จะมีความเป็นอยู่อย่างไรไม่อาจที่จะทราบได้ และทำให้นึกหวาด

---

*วิญญาณ ฉบับที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๐

ระแวงไปต่าง ๆ เหมือนกับคนที่กลัวความมืด เพราะไม่ทราบว่าในความมืดนั้นจะมีอะไรบ้าง แต่สำหรับบุคคลที่แน่ใจว่าตัวเองตายแล้วจะต้องเกิดอีก และแน่ใจว่าจะมีความสุขยิ่งกว่าเมื่อตอนมีชีวิตอยู่เป็นคน สำหรับบุคคลที่มีความแน่ใจอย่างนี้ ความกลัวตายจะมีน้อย

๓. เพราะเข้าใจว่า ในขณะที่จะตายจะต้องมีความเจ็บปวดอย่างทรมานที่สุด ทั้งนี้แม้ว่าตนเองจะยังไม่เคยตายสำหรับในชาตินี้ก็ตาม แต่ก็เคยสังเกตหรือจำได้จากการที่ตนเองเคยป่วยหนักในบางครั้ง และเห็นคนอื่นได้รับความทรมานจากการเจ็บป่วยจนกระทั่งตาย เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนมากมักจะเป็นภาพประทับใจและทำให้คิดอยู่เสมอว่าเวลาจะตายจริง ๆ คงจะทรมานอย่างนั้น และอีกอย่างเนื่องจากว่าคนที่ป่วยหนักถึงขั้นที่จะต้องตายและในที่สุดก็ตายไปนั้น ไม่มีใครกลับมาบอกว่าตอนจะตายนั้นมีความเจ็บปวดทรมานอย่างไร และถ้าหากจะพิสูจน์จากตัวเองก็ไม่มีทาง เพราะยังไม่เคยตายแล้วฟื้นขึ้นมาอีก แต่จากความเจ็บปวดทรมานที่ได้รับในเวลาเจ็บและจากการสังเกตเห็นคนอื่น เลยทำให้เกิดความรู้สึกว่า ก่อน

ที่จะตายคงจะเจ็บปวดอย่างทรมานจนกระทั่งทนไม่ไหวจึงได้ตายไป คนส่วนมากที่กลัวตายก็เพราะกลัวเจ็บมากกว่าอย่างอื่น เราอาจจะเคยได้ยินคนส่วนมากพูดว่า ถ้าจะตายอย่างสบายก็ไม่กลัว แต่ที่กลัวตายนั้นก็เพราะกลัวทรมาน

เนื่องจากปัญหาข้อนี้เป็นปัญหาที่คนส่วนมากไม่อาจที่จะทราบความจริงได้ด้วยตัวเอง และก็ไม่อาจที่จะทราบได้จากปากคำของคนที่ป่วยหนักแล้วก็ตายไป เพราะฉะนั้นจึงได้เกิดความสงสัยว่าในขณะที่จะตายจริง ๆ นั้นมีความเจ็บปวดทรมานจริงหรือไม่ หรือว่าไม่เจ็บเลย ข้าพเจ้าคิดว่า คนที่จะตอบปัญหาข้อนี้ได้ดีที่สุดก็คือคนที่ตายไปไปแล้ว เพราะท่านเหล่านี้ได้มีประสบการณ์ด้วยตัวเองและเข้าใจว่าคงจะจำความรู้สึกในขณะที่กำลังจะตายได้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ให้คุณศรีเพ็ญเข้าไปถามโอปปาติกะองค์ที่เคยตอบปัญหามาแล้วในฉบับก่อน ขอให้ท่านตอบปัญหาข้อนี้อีก ซึ่งท่านก็ได้กรุณาตอบให้ทราบดังต่อไปนี้:—

สำหรับตัวท่าน ก่อนที่จะตายจากโลกมนุษย์นั้น

ท่านได้ป่วยกระเสาะกระแสะ ร่างกายอ่อนเพลียลงไปทุกวัน วันหนึ่ง เมื่อท่านนอนหลับก็ปรากฏว่า เมื่อตื่นขึ้นมาอีกครั้งก็มามีชีวิตอยู่ในโลกทิพย์แล้ว ตัวท่านเองไม่รู้สึกว่าได้รับความทรมานแต่อย่างใด เพราะเป็นการตายในขณะนอนหลับ และเมื่อตื่นขึ้นมาในโลกทิพย์ ท่านก็รู้สึกสบายใจและสดชื่นดี ไม่มีความเจ็บป่วยเหมือนเมื่อตอนอยู่ในโลกมนุษย์ ทั้งนี้ก็เพราะท่านได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสภาพแห่งความตาย และโลกหน้ามาก่อนแล้ว ตั้งแต่สมัยยังเป็นมนุษย์ ท่านบอกว่าสำหรับรายอื่นที่ท่านได้รู้เห็นมา ก็พอที่จะวางเป็นกฎได้ดังต่อไปนี้:–

ถ้าหากว่าคนไหนในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นคนไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องโลกหน้า ไม่เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสภาพแห่งความตาย และมีความยึดมั่นอย่างผิด ๆ ว่าคนเราเมื่อตายแล้วก็สูญเลย ซึ่งคนประเภทนี้โดยนิสัยสันดานจะต้องเป็นคนที่ยึดมั่นในตัวเอง และมีความกลัวตาย ไม่อยากจะตาย เพราะตัวเองไม่มีความหวังอะไรเหลืออยู่สำหรับกาลข้างหน้า เขาจะเชื่ออะไรก็เฉพาะ

ภายในขอบเขตเท่าที่ตาของเขามองเห็น หรือประสาทของเขาจะพึงรับได้เท่านั้น สำหรับบุคคลประเภทนี้ไม่ว่าจะตายด้วยวิธีไหน คือจะเป็นการตายอย่างชนิดที่ไม่รู้สึกตัว คือนอนหลับแล้วก็ตายไป หรือว่าสลบแล้วก็ตายไป หรือเกิดอุบัติเหตุ หรือถูกฆ่าแล้วตายทันที หรือจะตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บอย่างธรรมดาก็ตาม เมื่อตายไปแล้วรายไหนก็รายนั้น กล่าวคือพอรู้สึกตัวตื่นขึ้นมาในโลกทิพย์ก็จะต้องเข้าใจว่าตนเองยังไม่ตาย เพราะเหตุที่เข้าใจว่าตัวเองยังไม่ตาย เพราะฉะนั้นความยึดมั่นที่เคยมีต่อกายเนื้ออย่างไรก็ยังจะฝังอยู่ในใจอย่างนั้น และครั้นแล้วจากอุปาทานอันนี้ มันก็จะสร้างความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานอย่างเดียวกับเมื่อตอนที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นคนและเขาก็จะได้รับความทรมานอย่างนั้นตลอดไปนานแสนนาน ถ้าหากเขายังไม่ยอมเปลี่ยนความคิดอันนี้

ท่านให้เหตุผลว่า คนเราเมื่อก่อนที่จะสิ้นใจ ถึงแม้จะไม่รู้สึกตัวก็ตาม แต่ความเจ็บทรมานในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นมนุษย์ และในขณะที่ยังมีสติสัมปชัญญะอยู่ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ความเข้าใจต่าง ๆ ที่

เกิดขึ้นในขณะนั้น ตลอดถึงความยึดถืออะไรต่าง ๆ ในขณะนั้น เมื่อมีอยู่อย่างไร มันก็จะสร้างวิบากลงในสันดานอย่างนั้น บรรดาความรู้สึกต่าง ๆ ที่ฝังอยู่ในสันดานนั้น แม้ว่ามันจะไม่แสดงออกมาในเวลาตื่น แต่มันก็มักจะให้ผลเห็นได้อย่างหนึ่งคือการฝัน แต่การฝันนั้นแม้จะร้ายสักเพียงไรก็ตาม ไม่นานเท่าไรก็ตื่น เราได้รับการทรมานก็ในชั่วระยะเวลาที่เรานอนหลับ และยังฝันอยู่เท่านั้น เมื่อตื่นขึ้นมาแล้วและรู้สึกตัวแล้วว่าตะกี้ฝันไป ความทุกข์ทั้งหลายที่มีอยู่มันก็จะเลือนหายไปในไม่ช้า แต่การฝันร้ายซึ่งเกิดจากวิบากหรือเกิดจากความรู้สึกประทับใจต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสันดานนั้น สำหรับในโลกทิพย์แล้ว มันเป็นการทรมานอย่างแสนสาหัสและกินเวลานาน เพราะว่าตราบใดที่เขายังเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดอันนั้นไม่ได้ เช่นบางคนทั้งที่ตายมาแล้วหลายปีบางคนหลายสิบปี บางคนนับเป็นร้อย ๆ ปีก็มี ทั้งที่ตายมาแล้วเป็นเวลานาน แต่เขาก็ยังเข้าใจว่าเขายังเป็นคนอยู่ แล้วจงคิดดูว่า สำหรับในโลกของโอปปาติกะนั้นวิบากมันจะให้ผลในฉับพลัน หรือพูดอีกนัยหนึ่ง ความ

คิด คือการกระทำ และมันจะมีผลออกมาตามความคิดอันนั้นทันที ส่วนในโลกมนุษย์ถ้าเราเพียงแต่คิดอยู่ในใจ ยังไม่พูดหรือยังไม่ทำออกมา ผลจะยังไม่ปรากฏ แต่ในโลกของโอปปาติกะ ถ้ามีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ผลมันจะออกมาตรงตามความรู้สึกนึกคิดอันนั้นทันที เพราะฉะนั้นในเมื่อตนยังเข้าใจว่ายังไม่ตายเพราะคิดเสียว่า ถ้าตายแล้วก็ไม่มีตัวตน จะต้องไม่มีชีวิตและจะมีความนึกคิดอย่างนี้ไม่ได้ ก็ในเมื่อตัวเองยังมีความรู้สึกอยู่ และมีรูปร่าง และก็เหมือนกับของเดิมทุกอย่าง เพราะฉะนั้นในเมื่อเขาเข้าใจผิดอย่างฝังหัวมาเสียแล้วว่า คนที่ตายแล้วจะต้องไม่มีอะไร แต่ในเมื่อตนเองยังมีอะไรทุกอย่าง ฉะนั้นจึงเป็นการเหลือวิสัยหรือยากมาก ที่จะอธิบายให้คนเหล่านี้เข้าใจว่า เขาเองได้ตายจากโลกมนุษย์มาแล้ว และเนื่องจากบุคคลประเภทนี้เมื่อตายแล้วก็หนีจากโลกมนุษย์ไม่พ้น และยังคงเห็นสภาพต่าง ๆ ในโลกมนุษย์เหมือนกับในขณะที่ตนเองยังมีชีวิตอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการยากจริง ๆ ที่จะให้เขาเข้าใจว่าเขาเป็นคนตาย เขาได้เปลี่ยนชีวิตใหม่แล้วในเมื่อเขายังเข้าใจเช่นนี้ ยังยึดมั่น

อยู่เช่นนี้ เพราะฉะนั้น ความเจ็บปวดทรมานทุกอย่างในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์อยู่มีอยู่อย่างไร เมื่อตายจากโลกมนุษย์แล้ว ก็ยังต้องมีอยู่อย่างนั้น ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงวิบากของบาปกรรมต่าง ๆ ที่คนเหล่านั้นได้สร้างเอาไว้ ซึ่งวิบากเหล่านี้ยังจะสร้างสถานการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมชนิดที่ทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน ยิ่งกว่าความทรมานที่เกิดจากความเจ็บป่วย เช่นบางคนอาจจะมองเห็นภาพหรือสิ่งแวดล้อมที่น่าสะพึงกลัว และทรมานตัวเองอยู่ตลอดเวลา

หลักที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเอาไว้ว่า ทุกอย่างในโลกทิพย์เกิดจากใจ (มโนมยรูป) หลักอันนี้เป็นหลักที่สำคัญมาก ผู้ที่เข้าใจหลักอันนี้ดี ก็จะมองเห็นได้โดยง่ายว่าคนที่ตายแล้วแต่ยังเข้าใจว่าตัวเองยังไม่ตายนั้น จะได้รับความทุกข์ทรมานอย่างไร ความเจ็บปวดทรมานในขณะที่ยังเป็นมนุษย์อยู่นั้น ใครจะได้รับอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับประเภทของโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นเป็นราย ๆ ไป แต่ถึงแม้จะได้รับการทรมานสักเพียงไรก็ตาม แต่เนื่องจากคนเรายังมีเวลาหลับ หรือบางทีก็สลบหมดความรู้สึก

ซึ่งในขณะนี้จะไม่ได้รับการทรมาน เช่นคนที่ถูกวางยาหรือถูกฉีดยาให้สลบ หรือฉีดยาทำให้เกิดอาการชาหรือทำให้นอนหลับ ในขณะนี้คนเราก็ไม่ได้รับการทรมานจากการเจ็บป่วย และในทำนองเดียวกัน คนเราเมื่อจะตายพอถึงระยะสุดท้ายจริง ๆ คนเราจะไม่รู้สึกถึงการเจ็บปวดเลย ขอให้สังเกตว่าบางคนก่อนจะตายหูก็ไม่ค่อยจะได้ยิน ตาก็มองไม่เห็นอะไร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประสาทเริ่มจะหมดประสิทธิภาพแล้ว ซึ่งความเป็นจริงในขณะที่คนเราจะสิ้นใจนั้น ประสาททุก ๆ ส่วนจะหมดประสิทธิภาพคล้ายกับถูกวางยาสลบ หรือทำให้นอนหลับสนิท เพราะฉะนั้นในตอนนี้ขอให้ทุกคนหมดความเป็นห่วงได้ แต่ในขณะที่ประสาทหมดประสิทธิภาพ วิญญาณไม่รับรู้ถึงสิ่งภายนอก และไม่ได้รับความทุกขเวทนาทางกายนั้น ในตอนนี้ บางคนก็มีเวลาเหลือเพื่อที่จะเตรียมตัวเพื่อการไปสู่โลกหน้า เช่นบางคนสลบอยู่ตั้งหลายวัน ซึ่งในที่สุดก็ตายไปโดยที่ยังไม่ฟื้นขึ้นมาอีกเลย แต่ถึงแม้ว่าบางคนจะตายอย่างกะทันหัน เป็นต้นว่าถูกยิงตายทันทีอย่างนี้เป็นต้น แม้กระนั้นก่อนที่จะสิ้นใจหรือ

ก่อนที่วิญญาณจะดับออกจากร่างนั้น ก็ยังมีเวลาพอที่วิญญาณจะมีความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก่อนที่จะสิ้นไปจริง ๆ ซึ่งความรู้สึกที่เกิดขึ้นในระยะนี้เป็นไปโดยไม่รู้สึกตัว เป็นความรู้สึกของภวังคจิตโดยเฉพาะ แต่ถึงกระนั้นก็อย่าเข้าใจว่าจะไม่มีการรู้สึกตัวจริง ๆ ที่พูดว่าไม่รู้สึกตัวนั้น หมายถึงไม่มีความรู้สึกทางร่างกาย แต่ในส่วนจิตใจโดยเฉพาะนั้นมีการรู้สึกตัวเหมือนกับอยู่ในความฝัน ซึ่งในตอนนี้เป็นตอนที่บรรดาความเจ็บปวดทรมานต่าง ๆ ทางร่างกายไม่มีแล้ว และตอนนี้เองเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่สุด มันเป็นเรื่องของวิบากที่จะแสดงออกมาโดยเฉพาะ กล่าวคือ ถ้าหากวิบากของกุศลเกิดขึ้นในตอนนี้ เขาก็จะเห็นแต่นิมิตที่ดี เขาก็จะมีความสุขใจตายไปอย่างเป็นสุข แต่ถ้าวิบากของอกุศลแสดงออกมาเขาก็จะเห็นแต่นิมิตไม่ดี และได้รับความทุกข์ทรมานทางใจตายไปอย่างทุกข์ทรมาน อย่าลืมว่าความสุขและความทุกข์นิมิตดีและไม่ดี ที่เกิดขึ้นในตอนนี้แหละ จะเป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้ชีวิตที่เกิดใหม่ในโลกของโอปปาติกะเป็นไปในรูปไหน ขอให้นึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัส

ไว้ว่า เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วทุคติเป็นอันหวังได้ แต่ถ้าจิตผ่องใส สุคติก็เป็นอันหวังได้

อนึ่ง ท่านบอกว่า ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ ก่อนที่จะสิ้นใจนี้ ทุกคนบังคับเอาไม่ได้ว่าจะให้ความรู้สึกอันไหนมันเกิดขึ้นมา มันเหมือนกับคนทั่ว ๆ ไปที่ไม่อาจจะบังคับได้ว่า เมื่อตัวเองหลับไปแล้วจะให้ฝันอย่างไรก็ได้ คนทั่วไปทราบกันดีว่า เราไม่อาจจะรู้ล่วงหน้าว่าคืนนี้หลับแล้วจะฝันว่าอย่างไร แต่ถึงอย่างไรก็ตามมีหลักเกณฑ์พอจะยึดถือได้ว่า ถ้าหากเราพยายามทำแต่ความดีอยู่เสมอสร้างแต่วิบากที่ดีก็เป็นอันหวังได้ว่า ในขณะที่เรานอนหลับหรือในขณะที่เราจะสิ้นใจนั้นต้องฝันดีแน่ แต่ถ้าสร้างบาป-กรรมเอาไว้มาก ก็จะได้ผลตรงกันข้าม กฎของกรรมจะให้ผลอย่างตรงไปตรงมา และเที่ยงตรงที่สุด ก็ตรงนี้แหละและด้วยความจริงอันนี้เองที่ทางคริสตศาสนา กล่าวไว้ว่าเมื่อถึงวันสิ้นโลกพระผู้เป็นเจ้าก็จะพิพากษาโทษมนุษย์ทุก-คน และอย่างเที่ยงตรงที่สุด ซึ่งคำว่าสิ้นโลกในที่นี้ คนที่ไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงไปเข้าใจเสียว่า หมายถึงโลก

คือแผ่นดินได้ถูกน้ำท่วมโลก หรือถูกไฟเผาโลกอะไรทำนองนี้ แล้วชีวิตทุกอย่างก็ได้สูญสิ้นไปจากโลก ซึ่งทำให้เกิดปัญหา หรือทำให้เกิดข้อคัดค้านขึ้นมากมาย เพราะคนที่ตายไปก่อนก็จะต้องรอจนกระทั่งถึงคนสุดท้ายที่ตายจากโลกนี้ พระผู้เป็นเจ้าจึงจะพิพากษา ซึ่งทำให้เกิดปัญหาว่าพระองค์จะทำหน้าที่นี้ได้ทั่วถึงหรือ เพราะแต่ละคนก็จะต้องผ่านการพิพากษาทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้คนทั้งหมดในโลกซึ่งมีจำนวนมากมายเหลือเกินก็จะต้องรอเข้าคิวกันยาวเหยียด ซึ่งทำให้นึกไปอีกแง่หนึ่งว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่น่าจะปล่อยงานให้คั่งค้างถึงขนาดนั้น

สายใยระหว่างกายเนื้อกับกายทิพย์คืออะไร ?

* ในหนังสือโลกทิพย์ก็ดี ในหนังสือปรัชญาโยคะของท่านรามจักร์ก็ดี และในหนังสืออื่น ๆ อีกหลายเรื่องในกรณีที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ ระหว่างกายเนื้อกับกายทิพย์ ทุกเรื่องจะมีการกล่าวถึงสายใยแห่งชีวิต ซึ่งเรียก

---

* วิญญาณ ฉบับที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๑๐

ชื่อในภาษาอังกฤษว่า Magnetic cord หรือ Life line เป็นการน่าประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง กล่าวคือ ตามเนื้อเรื่องในหนังสือเรื่องโลกทิพย์นั้น ทั้งโอปปาติกะที่มาบอก และผู้ที่ทำการบันทึกต่างก็เป็นคนนับถือคริสตศาสนา ส่วนท่านรามจักร์ผู้เขียนปรัชญาโยคะ เป็นบุคคลที่นับถือหลักปรัชญาของศาสนาพราหมณ์ ทั้งสองคนนี้เกิดอยู่คนละแห่ง แต่ข้อความที่กล่าวไว้ในหนังสือตรงกัน และในหนังสืออื่น ๆ อีกที่เขียนขึ้นจากคำบอกเล่าของพวกโอปปาติกะที่มาติดต่อโดยวิธีการเข้าทรง เช่นหนังสือ Estelle Roberts Forty Years A Medium ซึ่งเป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่แพร่หลายมาก และมีหลักฐานน่าเชื่อมาก ในหนังสือเล่มนี้ผู้ทำการบันทึกไม่ใช่เป็นคนที่สนใจต่อทางศาสนาโดยเฉพาะ แต่ถึงกระนั้น ข้อความที่กล่าวถึงเรื่องสายใยแห่งชีวิตก็ตรงกัน แต่สำหรับในทางพระพุทธศาสนาไม่มีการกล่าวถึงในเรื่องสายใยแห่งชีวิต เพราะฉะนั้นจึงทำให้ข้าพเจ้าเกิดความสงสัยว่า ความจริงจะเป็นอย่างไรแน่ จึงได้เรียนถามท่านโอปปาติกะองค์หนึ่ง ซึ่งเมื่อก่อนเป็นคนอเมริกัน

และท่านได้เคยตอบปัญหาในเรื่องแว่วเสียงสวรรค์มาแล้ว ท่านได้กรุณาให้คำอธิบายดังต่อไปนี้:–

ตามที่ในหนังสือหลายเล่มกล่าวว่า ในเวลาที่คนเราจะตาย จะต้องมีกายทิพย์ออกมาจากกายเนื้อ และตราบใดที่สายใยแห่งชีวิต ซึ่งผูกพันเชื่อมโยงกายเนื้อกับกายทิพย์ยังไม่ขาดออกจากกัน กายเนื้อนั้นจะถึงแก่ความตายไม่ได้ ความตายที่แท้จริงย่อมหมายถึงสายใยแห่งชีวิตนี้ขาดสะบั้นลง และในบางกรณีที่คนเรานอนหลับแล้วมีกายทิพย์ออกมาเหมือนกับในรายที่บางคนได้สมาธิขั้นสูง แล้วถอดกาย-ทิพย์ออกมา ก็ย่อมจะมีสายใยเชื่อมโยงไว้เสมอ

ท่านบอกว่า สมมติว่าจะมีใครนั่งสมาธิแล้วถอดกายทิพย์ หรือนอนหลับแล้วมีกายทิพย์ออกมา ในขณะนั้นถ้าหากว่าจะมีใครมาฆ่าที่กายเนื้อให้ถึงแก่ความตายทันทีโดยที่ร่างกายนั้นจะไม่รู้สึกตัวก็ตาม กายทิพย์ก็จะเข้ามาสู่กายเนื้อทันทีโดยอัตโนมัติอย่างฉับพลัน โดยไม่คิดล่วงหน้าว่าจะต้องกลับ เพราะกายทิพย์จะรู้ได้โดยสัญชาตญาณ ในเมื่อมีอันตรายเกิดขึ้นกับกายเนื้อ แล้วก็จะกลับเข้าสู่กายเนื้อทันเวลาเสมอ ก่อนที่กายเนื้อจะถึงแก่ความตาย ความ

รวดเร็วในการกลับคืนเข้าสู่ร่างเดิมนั้นเร็วกว่าอะไรทั้งหมด เพราะฉะนั้น แม้ว่าบางคนจะถูกยิงด้วยปืนถูกที่สำคัญแล้วตายทันที แม้กระนั้นกายทิพย์ก็ยังกลับเข้ามาทันก่อนที่ลูกปืนจะถูกกายเนื้อเสียอีก ท่านบอกว่า อันนี้เป็นกฎธรรมดา และถ้าหากเข้าใจกฎอันนี้ดี ก็จะเข้าใจคำว่าสายใยแห่งชีวิตได้โดยแจ่มแจ้ง

ในทางตะวันตกหรือแม้ในทางปรัชญาโยคะก็ตาม มักจะมีคำพูดในทำนองเปรียบเทียบ ซึ่งฟังดูอย่างเผิน ๆ ก็เหมือนจะทำให้เข้าใจง่าย แต่เพราะความง่ายในเรื่องการใช้ภาษานี่แหละส่วนมากเลยทำให้เข้าใจผิด ท่านบอกว่าความจริงสายใยแห่งชีวิตนั้น ไม่ใช่เป็นเส้นด้าย แต่ที่ต้องใช้คำว่าเส้นด้ายหรือสายใย ก็เพราะยังหาคำที่ดีกว่านี้ไม่ได้ที่จะพูดให้คนทั่วไปเข้าใจความจริงในเรื่องนี้ ในทางคริสตศาสนากับศาสนาพราหมณ์ ข้อความในคัมภีร์มักจะเต็มไปด้วยเรื่องบุคคลาธิษฐาน ซึ่งผิดกับในทางพระพุทธ-ศาสนา ซึ่งในกรณีที่ถ้าใช้คำอุปมาแล้ว จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดก็มักจะเว้นเสีย เช่นในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกายเนื้อกับกายทิพย์ขาดจากกันนั้น ท่านบอกว่า ก็ตรงกับที่

ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่า การที่คนเราสิ้นชีวิตลง ก็เพราะสิ้นวิบากที่จะดำรงชีวิตอันนั้นไว้ ดังที่สำนวนในคัมภีร์พระพุทธศาสนาใช้คำว่า กระทำกาลกิริยา ซึ่งหมายถึงว่า ถึงเวลาตายแล้วคนเราก็ต้องตาย ซึ่งคำว่า ถึงเวลา ในที่นี้ หมายความว่า วิบากของกรรมที่สร้างชีวิตนี้ขึ้นมานั้นหมดอำนาจ หรือหมดพลังที่จะรักษาชีวิตนั้นได้อีกต่อไป ท่านแนะให้นึกถึงหลักอภิธรรมที่กล่าวว่า สาเหตุแห่งความตายมีอยู่ ๔ อย่างคือ:—

๑. สิ้นอายุ
๒. สิ้นกรรม
๓. สิ้นทั้งอายุและกรรมพร้อมกัน
๔. เพราะมีอุปัจเฉทกกรรมตัดรอน

การที่ในปรัชญาโยคะหรือในหนังสือบางเล่มกล่าวว่า คนเราจะถึงแก่ความตายก็ต่อเมื่อสายใยแห่งชีวิต ซึ่งเป็นเสมือนเส้นด้ายที่เชื่อมโยงระหว่างกายเนื้อกับกายทิพย์ขาดสะบั้นลงนั้น หมายความว่า พลังแห่งวิบากของกรรมที่จะรักษาชีวิตของกายเนื้อเอาไว้ได้ ถึงซึ่งกาลอวสาน ความจริงไม่ได้มีสายใยที่เป็นเสมือนหนึ่งเส้นด้ายผูกเชื่อมโยงกันเข้า

ไว้ ท่านบอกว่า เรื่องนี้ถ้าจะอธิบายกันด้วยหลักวิชาจริง ๆ ซึ่งเป็นการอธิบายตามข้อเท็จจริงแท้ ๆ นั้นเข้าใจยากมาก แต่ถ้าหากคนไหนเข้าใจถึงเรื่องวิญญาณเป็นผู้สร้างชีวิต ซึ่งวิญญาณสร้างขึ้นมาได้ ก็โดยอาศัยวิบากของกรรมที่มีอยู่ในวิญญาณ ถ้าเคยมีความเข้าใจเช่นนี้มาแล้ว ก็จะเข้าใจเรื่องสายใยแห่งชีวิตนั้นได้ถูกต้อง ท่านบอกให้สังเกตว่า วิบากของกรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า เป็นตัวสังขาร ซึ่งแปลว่า อำนาจสร้างสรรค์

วิบากของกรรมย่อมสามารถที่จะสร้างร่างกายออกมาในรูปต่าง ๆ เช่นสร้างกายเนื้อได้หลายแบบ ในทำนองเดียวกัน วิญญาณก็สามารถที่จะสร้างกายทิพย์ขึ้นมาได้หลายแบบ คนบางคนมักจะเข้าใจว่า วิญญาณสามารถที่จะสร้างกายเนื้อและกายทิพย์ขึ้นได้ในเวลาเดียวกันนั้น ซึ่งผู้ที่เข้าใจอย่างนี้ก็มักจะเข้าใจต่อไปอีกว่าวิญญาณได้ถูกแบ่งออกมา คือส่วนหนึ่งไปสร้างกายเนื้อ และอีกส่วนไปสร้างกายทิพย์ เมื่อเข้าใจอย่างนี้ก็จะทำให้เข้าใจว่าพลังของวิญญาณ ซึ่งมีอยู่ในกายเนื้อมีน้อย แต่พลังของวิญญาณ ซึ่งเข้าใจว่าได้ถูกแบ่งออกมาสร้างกายทิพย์นั้นมีพลังสูงกว่า ใครจะเข้าใจ

อย่างนี้ก็ได้เหมือนกัน แต่ก็ขอให้เข้าใจไว้ด้วยว่า นั่นไม่ได้ตรงกับความเป็นจริง เพราะความเป็นจริงแล้ว มันเหมือนกับเทียนเล่มหนึ่ง จะให้กำเนิดแก่เปลวเทียนเล่มอื่นสักกี่พันเล่มก็ได้ โดยที่จะไม่ทำให้เปลวไฟของเทียนเล่มแรกลดน้อยลงไปแต่ประการใด ท่านขอให้นึกถึงเรื่อง ท่านจุลปันถกที่สามารถเนรมิตกายขึ้นมาได้ตั้งพันกาย ซึ่งกายที่เนรมิตขึ้นมานั้นถึงแม้จะเป็นกายทิพย์ แต่ก็มีลักษณะเหมือนกับกายเนื้อ และทำงานเหมือนกับกายเนื้อได้หลายอย่าง หรือไม่เช่นนั้น ก็ขอให้นึกถึงเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเนรมิตกายทิพย์ให้ไปปรากฏอยู่ต่อหน้าพระวักกลิ ทรงห้ามไม่ให้พระวักกลิโดดเหว ตัวอย่างในทำนองเหล่านี้สำหรับคนที่เข้าใจทางหลักวิชาดีแล้ว ก็จะเข้าใจได้โดยไม่ยากว่า ทำไมบางคนในเวลานอนหลับจึงได้มีกายทิพย์เกิดขึ้นมาได้ และทำไมทุกคน เมื่อตายจะต้องมีกายทิพย์เกิดขึ้นเสมอ ซึ่งบางทีกายทิพย์อาจจะเกิดก่อนเป็นเวลาตั้งหลายวัน ก่อนที่กายเนื้อจะสิ้นชีวิตลง

ท่านบอกว่าขอให้พยายามศึกษาคำว่า วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามและรูป หรือวิญญาณเป็นผู้สร้างชีวิตให้

เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะจะต้องพยายามมองให้เห็นว่า สำหรับวิญญาณที่ยังมีตัณหาอุปาทาน คือยังมีความรักความหวงแหนในชีวิต ต้องการที่จะมีชีวิตอยู่ตลอดไป ซึ่งความต้องการที่ว่านี้ฝังอยู่ในสันดานอย่างลึกซึ้ง และเหนียวแน่นมาก มันเป็นความผูกพันที่มีอยู่ทุกขณะจิต แม้แต่ในขณะที่เราไม่รู้สึกตัว ความผูกพันที่ว่านี้ก็มีอยู่ตลอดเวลา สำหรับวิญญาณที่ยังมีตัณหาอุปาทานเช่นนี้ จุติแล้วต้องปฏิสนธิอีก และสร้างนามรูปขึ้นมาอีกทันที ทำไมจึงเป็นเช่นนี้?

ท่านบอกว่า สายใยแห่งชีวิตที่เปรียบเหมือนเส้นด้ายนั้น ความจริงก็คือตัวตัณหานี่เอง เพราะตราบใดที่ตัวตัณหายังมีอยู่ อุปาทานก็ต้องมี และวิบากของกรรมคือสมรรถภาพต่าง ๆ หรืออุปนิสัยใจคอต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสันดานนั้น มันก็ทำหน้าที่ของมันอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือสร้างชีวิตสืบต่อชีวิตดำรงชีวิตไว้ ถ้าอันหนึ่งจะต้องตายหรือหมดสิ้นไป มันก็จะสร้างอีกอันหนึ่งขึ้นมาแทนที่อย่างนี้ตลอดเวลา และขอให้เข้าใจไว้ด้วยว่า แบบอย่างของกายเนื้อ หรือที่มาของกายเนื้อ ก็คือกายทิพย์นั่นเอง

หรือพูดอีกนัยหนึ่ง กายทิพย์ ก็คือ กายเนื้อที่ยังอยู่ในรูปเป็นพลังงาน ซึ่งสามารถที่จะเกิดจากวิบากของกรรมได้ทันที และเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของวิบากได้ทันที ซึ่งถ้าพูดอีกนัยหนึ่ง มันก็เหมือนกับว่าก่อนที่เราจะสร้างบ้าน ก็ต้องมีบ้านเป็นมโนภาพอยู่ก่อนซึ่งบ้านที่เป็นมโนภาพนั้นเกิดง่าย เกิดได้อย่างรวดเร็ว แต่พอจะให้บ้านเกิดเป็นวัตถุขึ้นมาจริง ๆ ก็ต้องใช้เวลาเพราะอย่างน้อยก็ต้องแสวงหาวัสดุก่อสร้าง และเครื่องมือไว้ก่อน

อนึ่ง เราเข้าใจแล้วว่า โดยธรรมดาวิญญาณสามารถที่จะสร้างร่างกายได้เสมอ แต่การสร้างนี้จะสร้างได้ดีหรือไม่ดี จะคงทนถาวรหรือไม่ ก็สุดแล้วแต่วิบากของกรรม ซึ่งในเมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็ควรจะต้องจำให้แม่นว่ากายเนื้อที่ถูกสร้างขึ้นด้วยความจงใจของจิตใต้สำนึกมาตั้งแต่แรกนั้น ตราบใดที่ร่างกายอันนั้นยังไม่ตาย ความผูกพันส่วนใหญ่จะต้องอยู่กับกายเนื้อตลอดเวลา แต่ถึงกระนั้นในบางครั้งที่วิญญาณมีความเป็นอิสระ คือไม่ค่อยจะผูกพันกับกายเนื้อ เช่นในเวลานอนหลับ ในเวลาเข้าสมาธิขั้นสูง หรือในเวลาที่รู้ตัวว่าจะ

ต้องตาย ซึ่งการรู้ตัวที่ว่านี้ อาจจะมีได้โดยไม่รู้สึกตัว คือเป็นการรู้ตัวของจิตใต้สำนึก ในกรณีเช่นนี้วิญญาณย่อมจะต้องสร้างกายทิพย์ขึ้นไว้ ตามความรู้สึกผูกพันของตัณหาอุปาทานที่ต้องการจะมีชีวิตอยู่ตลอดไป ท่านบอกว่า การอธิบายเรื่องนี้ สำหรับคนที่มองไม่เห็นกายทิพย์ด้วยตัวเองนั้นเป็นการยากอย่างยิ่ง เท่าที่อธิบายมานี้ท่านก็หนักใจแทนมนุษย์เป็นอันมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามท่านได้เน้นอีกครั้งหนึ่งว่า คำว่า สายใจแห่งชีวิตขาดนั้นหมายถึงพลังที่สร้างกายเนื้อมาตั้งแต่แรกได้หมดเรี่ยวแรงลง อย่างที่เรียกว่าสิ้นกรรมนั่นเอง

ความตายคืออะไร ?

*ปัญหาข้อนี้ เป็นเรื่องที่ไม่มีใครถามขึ้นก่อน แต่เป็นปัญหาที่โอปปาติกะท่านหนึ่ง ให้ความเห็นมาว่าควรจะเขียนเรื่องนี้ เพราะเป็นปัญหาที่ทุกคนสงสัยและต้องการอยากจะทราบความจริงด้วยกันทั้งนั้น เนื่องจากทุกคนกลัวตาย และไม่ทราบว่า ตายแล้วจะเป็นอย่างไร ? และคนส่วนมากก็รู้สึกกันว่า ความตายเป็น

* วิญญาณ ฉบับที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

ความเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวงและน่ากลัวมาก แม้ว่าจะมีบางคนพูดว่า ฉันไม่กลัวตาย คนประเภทนี้ เมื่อถึงคราวจะตายเข้าจริง ๆ ก็กลัวตายกลัวมากด้วย การที่เขาพูดเช่นนั้นก็เพราะเข้าใจว่า ความตายคือความสิ้นสุดของทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อตายแล้วก็หมดเรื่อง เพราะฉะนั้นเขาจึงพูดว่าไม่กลัวตาย การที่ทุกคนกลัวตายก็เพราะมีหลักอยู่ว่า ทุกคนรักตัวเอง ทุกคนไม่อยากตาย และในเมื่อไม่รู้ว่า ตายแล้วจะเป็นอย่างไร คนประเภทนี้ย่อมต้องกลัวมาก ที่เขาพูดว่า ตายแล้วก็หมดเรื่องหมดทุกข์ ความเข้าใจอันนี้ไม่ใช่เกิดจากความรู้แจ้งแต่เกิดจากการสันนิษฐานเอาเอง ที่เห็นคนตายแล้วไม่มีความรู้สึกไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไรทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจึงเข้าใจเอาเองว่า ตายแล้วก็หมดเรื่อง แต่ข้อสันนิษฐานอันนี้มันขัดแย้งกับความรู้สึกภายในที่ว่า คนเราทุกคนรักชีวิตของตัวเองยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด และไม่อยากตายด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเมื่อถึงคราวจริง ๆ จึงอดกลัวไม่ได้ ในเมื่อยังไม่รู้แจ้งเกี่ยวกับความตาย มันเหมือนกับคนที่จะไปเมืองนอก ถ้าคนไหนมีความรู้ภาษา

ต่างประเทศดี เข้าใจถึงเรื่องราวที่ตนเองจะต้องไปประสบอยู่บ้างแล้ว เขาก็ไม่กลัวในอันที่จะไป ส่วนคนที่ไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเรื่องเมืองนอก ภาษาต่างประเทศก็ไม่รู้ ถ้าจะต้องไปคนเดียว แน่นอนเหลือเกินว่า เขาไม่อยากจะไป แม้จะจ้างให้ไปก็จะไม่ยอมไป คนส่วนมากจะเป็นเช่นนี้ เรื่องความตายเป็นสิ่งที่มืดมนยิ่งกว่าการไปเมืองนอกหลายเท่า ฉะนั้นคนที่ไม่รู้อะไรเกี่ยวกับเรื่องความตายเพียงแต่สันนิษฐานเอาเองนั้น เรื่องที่จะไม่กลัวตายเป็นอันไม่มี

คนส่วนมากคิดว่า ความตายเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่มาก เป็นการพลัดพรากและเป็นการสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ฉะนั้นความตายจึงเป็นเรื่องที่มนุษย์และสัตว์ทุกตัวตนกลัวกันมาก แต่ความเป็นจริง ความตายไม่ใช่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่มากมายอะไรนัก โดยเฉพาะในด้านจิตใจ หลังจากตายกับก่อนตายสภาพจิตใจโดยส่วนใหญ่จะคงอยู่ในรูปเดิม แม้แต่ร่างกาย โดยรูปร่างภายนอก ก็เหมือนเดิมทุกอย่าง ถ้าหากเขาตายแล้วยังอยู่ในโลกมนุษย์ เพราะฉะนั้นจึงมีคนเป็นจำนวน

มาก ทั้งที่ได้ตายจากโลกมนุษย์แล้ว ก็ยังเข้าใจว่าตัวเองยังไม่ตาย ซึ่งคนประเภทนี้ พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า สมฺมุฬฺโห กาลํ กโรติ ตามศัพท์แปลว่า เป็นผู้หลงตาย ซึ่งหมายความว่า ก่อนจะตายก็ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องโลกหน้า ตายไปแล้วก็ยังไม่รู้ว่าตัวเองได้ตายไปแล้วจากโลกมนุษย์ คนประเภทนี้พื้นเดิมเป็นพวกที่เข้าใจว่า ตายแล้วสูญ เข้าใจว่าตายแล้วหมดเรื่อง ทุกวันนี้ คนที่ตายไปแล้วไม่รู้ตัวว่าตายมีมากกว่าในสมัยก่อนมากมาย ผู้ที่ตายแล้วไม่รู้ตัวว่าตายนี้ เป็นบุคคลที่น่าสงสารมาก เพราะตลอดเวลาที่เขายังหลงเข้าใจผิดอยู่เช่นนั้น เขาจะไม่ได้รับความสุขเลย เขาจะปรับปรุงตัวให้เข้ากับชีวิตในโลกนั้นไม่ได้ แม้จะมีผู้รู้ในโลกนั้นแนะนำสั่งสอนก็ยากที่จะเข้าใจ ถ้าเทียบกับคนในโลกมนุษย์ ก็เปรียบได้กับพวกที่มีปัญญาอ่อน (idiot)

โดยหลักความจริง ชีวิตทุกชีวิตเป็นผลที่เกิดมาจากวิบาก สภาพสิ่งแวดล้อมก็เกิดมาจากวิบาก ฐานะภายนอกทุกอย่างก็เกิดมาจากวิบาก วิบากเป็นสิ่งที่ไม่ตาย วิบากคืออำนาจสร้างสรรค์ทุกสิ่งทุกอย่าง สำหรับผู้ที่เข้า

ใจหลักเหล่านี้ดี ก็จะเห็นว่า ความตายไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว ความตายไม่ใช่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวง ความตายไม่ใช่เป็นความสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ตรงกันข้าม ความตายเป็นความงอกงามของชีวิต เป็นการปรับปรุงชีวิตให้เหมาะสมเสียใหม่ คนที่ตายก็เปรียบเหมือนใบไม้เก่าที่ล่วงไป ครั้นแล้วก็จะมีชีวิตอย่างเดียวกันนั้นแหละ เกิดขึ้นมาอีก ซึ่งเปรียบเหมือนใบไม้ใหม่งอกขึ้นมาอีก ตราบใดที่รากมันยังอยู่ ต้นมันยังดี กิ่งหักหรือใบร่วง ย่อมหมายถึงจะมีกิ่งใหม่ใบใหม่งอกขึ้นมาอีก จงพิจารณาดูให้ดีว่า :–

การที่ใบร่วงหรือกิ่งหัก มันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่น่ากลัว เป็นความสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างจริงหรือไม่ ? ชีวิตของคนเราก็เหมือนกัน ตราบใดวิบากยังอยู่ วิญญาณยังอยู่ ความตายไม่ใช่เป็นการสูญเสียแต่อย่างใดเลย

คนส่วนมากเมื่อเห็นเด็กที่เกิดใหม่ย่อมจะดีใจ แม้จะไม่ใช่ลูกของตัวเองก็ตาม เพราะชีวิตเด็กเป็นชีวิตที่กำลังจะเจริญงอกงามขึ้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างกำลังจะตั้งต้นขึ้นมาอีก ขอให้พิจารณาดูเด็กในโลกนี้ ทุกคนก่อนที่จะมาเกิดก็ไม่ทราบมาก่อนว่า ตัวเองต่อไปภายหน้าจะ

เป็นอย่างไร เหมือนกับมนุษย์เราไม่รู้ว่าตายแล้วจะเป็นอย่างไร แต่เด็กที่เกิดใหม่ทุกคนก็เป็นบทเรียนที่มีค่าทำให้เรารู้จักชีวิตได้อย่างลึกซึ้ง เด็กบางคนเกิดมาในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดี มีทุกสิ่งทุกอย่างไว้คอยต้อนรับเขาอย่างดี แต่เด็กบางคนก็ตรงกันข้าม ขอให้พิจารณาดูให้ซึ้งว่า เด็กที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ จะว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัวก็ได้ เพราะเด็กทุกคนช่วยตัวเองไม่ได้ ชีวิตของเด็กต้องขึ้นอยู่กับพ่อแม่และคนอื่น ๆ อีกหลายคน แต่ถึงกระนั้นเราก็พบว่า สำหรับเด็กที่มีวิบากมาดี เมื่อเขาเกิดมาในโลกนี้แม้จะมาอย่างไม่รู้อะไรเลย แต่เด็กที่มีบุญก็จะไม่มีความลำบากอะไรถึงกับจะต้องเป็นห่วงหรือหวาดกลัว เหมือนกับคนส่วนมากที่คิดว่า ความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะไม่รู้ว่าตายแล้วจะเป็นอย่างไร แต่ถ้าหากเขารู้แจ้งว่า เมื่อตายแล้วก็ต้องเกิดอีก และชีวิตที่เกิดใหม่จะเป็นอย่างไร มันขึ้นอยู่กับวิบาก เขาก็จะไม่ค่อยกลัว

ความตาย จะเป็นสิ่งที่น่ากลัวจริงหรือไม่ ? ขอให้พิจารณาดูจากเด็กที่เพิ่งเกิดมาในโลกนี้ หรือไม่เช่นนั้น

ก็ขอให้พิจารณาดูคนที่ไปเมืองนอก คนที่รู้เรื่องเมืองนอกดี รู้ภาษาต่างประเทศดี และเตรียมตัวไว้พร้อมแล้ว เขาจะไม่กลัวเรื่องการไปต่างประเทศเลย เพราะการไปต่างประเทศนั้นมันก็คล้าย ๆ กับอยู่ในเมืองของตัวเอง ขอให้สังเกตว่า ตัวเราที่อยู่ในเมืองไทยกับตัวเราที่ไปอยู่ต่างประเทศก็คือคน ๆ เดียวกัน ๆ นิสัยใจคอก็อย่างเดียวกัน รูปร่างหน้าตาก็คน ๆ เดียวกัน ถึงแม้ว่าโดยปรมัตถ์ทั้งร่างกายและจิตใจ จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะจิตก็ตาม แต่โดยหลักส่วนใหญ่แล้ว เราก็ยังจำได้ว่าเป็นคน ๆ เดียวกัน

ในการไปต่างประเทศบางคนก็อาจจะได้ไปพบกับคนไทยด้วยกัน ได้ไปพบกับคนที่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่บางคนก็อาจจะไม่ได้พบกับคนชาติเดียวกัน หรือคนที่เคยรู้จักกันมาก่อนเลย ส่วนมากเราจะต้องไปอยู่ในท่ามกลางคนแปลกหน้า แต่ถ้าหากเขาเป็นคนมีความรู้และได้เตรียมตัวไว้ก่อนแล้ว เขาก็จะไม่มีความลำบากในการที่ต้องอยู่ท่ามกลางคนแปลกหน้า และบางคนก็อาจจะสนุกเพลิดเพลินจนลืมบ้านของตนเอง แต่บางคนก็อาจจะตรงกันข้าม

การตายก็เหมือนกับการไปเมืองนอกเหมือนกับใบไม้ที่ผลัดใบใหม่ ฉะนั้นความตายจึงไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว ถ้าหากเราได้ศึกษาให้รู้อย่างแจ่มแจ้งเสียก่อนว่า ความตายคืออะไร? ชีวิตหลังจากตายเป็นอย่างไร? คนรู้แจ้งในเรื่องนี้และได้เตรียมตัวไว้ก่อนแล้ว คนประเภทนี้เท่านั้นที่ไม่ค่อยกลัวตาย ส่วนคนที่พูดว่าคนเราตายแล้วก็หมดเรื่องเพราะสันนิษฐานเอาเองนั้นกลัวตายทุกคน

ตามหลักพระพุทธศาสนา ถือเป็นหลักตายตัวทีเดียวว่า "คนที่ยังมีตัณหาอยู่ในสันดานย่อมต้องมีความกลัวตาย" ฉะนั้นคนที่ติดหรือเป็นห่วงในเรื่องทรัพย์สมบัติในเรื่องตัวเองอยู่ และมีความเห็นว่า คนเราตายแล้วก็สูญหมดเรื่องราวทุกอย่างนั้น จะต้องมีความกลัวตายอย่างแน่นอน จะกลัวมากหรือกลัวน้อยก็อยู่ที่ตัณหามีมากหรือน้อย และตัณหาจะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับอวิชาเพราะตัณหาเกิดจากอวิชา ฉะนั้นผู้ที่มีอวิชาเบาบาง คือเข้าใจเรื่องชีวิตตามความเป็นจริงอยู่บ้าง ความกลัวตายจึงมีน้อย

* ในหนังสือวิญญาณฉบับเดือนตุลาคมที่แล้วมานี้ ข้าพเจ้าได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่องความตายยังไม่หมด เพราะข้อความตามที่เทพเจ้าองค์หนึ่งได้อธิบายให้ฟังนั้นยังมีอีกหลายแง่ที่ควรจะทำความเข้าใจให้กระจ่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความเปลี่ยนแปลงของร่างกายหลังจากตายและสภาพของจิตใจ หลังจากตาย ประเด็นทั้งสองอย่างนี้มีข้อที่แตกต่างกันอยู่หลายอย่าง ท่านเกรงว่าคนที่ได้อ่านแต่ในตอนแรกที่เปรียบคนที่ตายเหมือน กับผู้ที่ไปเมืองนอกนั้นอาจจะเข้าใจผิดและดำเนินชีวิตผิด ผลที่ได้รับก็คือตายไปแล้วแทนที่จะสบายหรือมีความสนุกเพลิดเพลินต่าง ๆ กลับจะต้องไปรับความทุกข์ทรมานเพราะฉะนั้น ในตอนนี้ท่านจึงได้สั่งให้ชี้แจงเรื่องนี้เพิ่มเติมอีกดังต่อไปนี้:–

สภาพของชีวิตในโลกของโอปปาติกะเป็นผลที่เกิดจากวิบากโดยตรง ข้อนี้จะต้องทำความเข้าใจให้กระจ่างที่สุด เหมือนกับที่เรามองเห็นชัดว่า ต้นไม้จะเกิดเป็นต้นอะไร สำคัญอยู่ที่เมล็ดของมัน สภาพของดินฟ้า-

---

* วิญญาณ ฉบับที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๑

อากาศเป็นแต่เพียงส่วนประกอบเท่านั้น แต่สำหรับการเกิดในโลกมนุษย์ เราจะต้องทำความเข้าใจเพิ่มขึ้นอีกว่า โดยหลักทั่วไปแล้ว คนเราจะเกิดขึ้นมาได้จะต้องอาศัยเหตุ ๓ อย่างคือ :—

๑. อาศัยพ่อแม่ ฉะนั้นชีวิตที่เกิดมาจะต้องเป็นไปตามอิทธิพลของกรรมพันธุ์ที่สืบต่อมาทางสายโลหิต

๒. ต้องอาศัยธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และเพราะเหตุที่ร่างกายประกอบขึ้นมาจากสิ่งที่เป็นวัตถุ เพราะฉะนั้นสภาพของร่างกายจึงต้องเป็นไปตามกฎของวัตถุด้วย

๓. ต้องอาศัยวิญญาณมาปฏิสนธิในท้องแม่ คือมาเกิดในไข่ที่ผสมเอาไว้แล้ว เพราะเหตุที่วิญญาณของแต่ละบุคคล มีวิบากของความดีและวิบากของความชั่วติดตัวมา และวิบากอันนี้แหละ คือตัวการสำคัญที่จะทำให้คนเราเกิดมามีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว ใครจะเกิดมาเป็นอะไร จะมีโชคชะตาวาสนาเป็นประการใดสำคัญอยู่ที่วิบาก

ชีวิตของมนุษย์ เป็นผลรวมที่เกิดมาจากเหตุ ๓ ประการดังที่กล่าวมานี้ ฉะนั้นในการอธิบายถึงความเป็นไปของมนุษย์จะต้องอธิบายทั้ง ๓ แง่ จะไปอธิบายจากแง่ใดแง่หนึ่งไม่ได้ แต่สำหรับคนที่ตายแล้วไปเกิดในโลกของโอปปาติกะนั้น เรื่องกรรมพันธุ์เรื่องสิ่งแวดล้อมให้ตัดออกไปได้ ชีวิตในโลกของโอปปาติกะ เป็นผลที่เกิดขึ้นจากอำนาจของวิญญาณ หรืออำนาจของวิบากล้วน ๆ

อย่าลืมว่า วิบากเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในจิตไร้สำนึก การทำงานของวิบากเราควบคุมไม่ได้ เหมือนกับเมื่อเรานอนหลับไม่มีใครสามารถที่จะควบคุม หรือบังคับว่าจะให้ฝันอย่างนั้นอย่างนี้ และไม่มีใครรู้ว่าตัวเองจะฝันอย่างไร เมื่อหลับไปแล้วความฝันที่เกิดจะออกมาในรูปไหน ก็สุดแล้วแต่นิสัยใจคอและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สะสมเอาไว้ ถ้าหากว่าคนไหนเป็นคนที่มีนิสัยดี ความรู้สึกชั่วร้ายในใจไม่มี ความทุกข์ทรมานใจไม่มี ก็มักจะฝันแต่ในทางดีเสมอ แต่สำหรับคนที่นิสัยไม่ดี มีความรู้สึกชั่วร้ายมีความทุกข์ทรมานสะสมอยู่ในจิตใจมาก ก็มักจะฝันแต่

ในทางร้าย ทำนองเดียวกัน คนเราเมื่อตายแล้ว ก็คล้ายกับนอนหลับแล้วฝันไป ซึ่งสภาพของร่างกายและสภาพของสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นมาในรูปไหน จะดีหรือชั่วอย่างไร มันขึ้นอยู่กับวิบาก ใคร ๆ ไม่สามารถจะบังคับหรือกะเกณฑ์ว่า จะต้องให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้

อนึ่ง เนื่องจากสภาพของร่างกายและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นหลังจากตายนั้น ขึ้นอยู่กับวิบากหรือสภาพของจิตใจที่สะสมเอาไว้ เพราะฉะนั้นโดยหลักเกณฑ์ทั่วไปแล้ว คนไหนในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้าได้สะสมความดีเอาไว้มาก คือเป็นคนมีคุณธรรมต่าง ๆ มันคงหลายอย่าง เช่นมีนิสัยซื่อสัตย์ กตัญญู อดทน กล้าหาญ เสียสละ รู้จักปล่อยวาง มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องชีวิตในโลกนี้และโลกของโอปปาติกะดี สำหรับคนประเภทนี้ในเมื่อตายไปแล้ว ทุกคนจะมีความสุข ร่างกายที่เคยเจ็บป่วยหรือทรมานจะไม่ติดตามไปถึงโลกหน้า เมื่อเขาเกิดใหม่ในโลกของโอปปาติกะ เขาก็จะมีร่างกายแข็งแรงสดชื่นเป็นปกติ ไม่มีความเจ็บป่วยหรือได้รับการทรมาน ตรงกันข้ามบุคคลที่ได้สะสมวิบากของความชั่วไว้มาก คือเป็น

คนที่มีนิสัยไม่ดีหลายอย่าง และในชีวิตประจำวันก็มักจะมีแต่ความทุกข์ทรมานทางใจเกิดขึ้นเสมอ เป็นคนยึดมั่นถือมั่นเกี่ยวกับเรื่องตัวตน เรื่องทรัพย์สมบัติ หรือเรื่องอื่น ๆ เหนียวแน่นปล่อยวางไม่ค่อยได้ เวลาจะตายก็เป็นห่วงตัวเอง เป็นห่วงทรัพย์สมบัติ เป็นห่วงคนนั้นคนนี้เพราะปล่อยวางไม่ได้ จิตใจเศร้าหมองและไม่เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องชีวิตในโลกนี้ และชีวิตในโลกหน้า *สำหรับบุคคลประเภทนี้ แม้ว่าเมื่อก่อนจะตายจะเคยทำบุญไว้หลายอย่าง แต่ครั้นถึงเวลาตายจริง ๆ ถ้าทำใจให้สบายไม่ได้ยังมีความกลัว ความเป็นห่วงอะไรต่าง ๆ อยู่ หลังจากตายแล้วร่างกายที่เกิดใหม่จะอยู่ในสภาพไม่ผิดไปจากก่อนตาย คือเคยเจ็บป่วยทรมานอย่างไรก็ยังจะเจ็บป่วยอยู่อย่างนั้น*

และถ้าหากพื้นเดิมเป็นคนที่เปลี่ยนความนึกคิดความรู้สึกให้เป็นไปในทางที่ดีได้ยาก เขาก็จะต้องทรมานอยู่ในสภาพคนป่วยอย่างเดียวกับเมื่อตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ และโดยปกติแล้วมันทรมานยิ่งกว่าเมื่อยังในโลกมนุษย์เสียอีก เพราะว่าสภาพของร่างกาย

สภาพของสิ่งแวดล้อม มันจะเกิดขึ้นตามความรู้สึกภายในได้งายมาก และจะอยู่ในสภาพอย่างนั้นตลอดไปในเมื่อยังเปลี่ยนจิตใจไม่ได้ และก็เปลี่ยนได้ยากด้วย เพราะคนที่อยู่ในโลกของโอปปาติกะนั้น ถ้าหากจิตใจต่ำ พื้นในทางดีมีน้อย สำหรับบุคคลประเภทนี้จะไม่ผิดอะไรกับคนที่นอนหลับแล้วฝันร้าย ตลอดเวลาที่ยังไม่ตื่นใครก็ไม่สามารถที่จะไปเปลี่ยนฝันร้ายของเขาให้หายไปได้ ถ้าฝันร้ายจะหาย ก็หายเพราะจิตใจของเขาเอง กล่าวคือ สภาพของจิตใจส่วนที่ดีถ้าหากมันเกิดขึ้นมาในตอนนั้น มันก็จะเปลี่ยนจากฝันร้ายให้กลายเป็นฝันดีขึ้นมาได้

และที่ข้าพเจ้าบอกว่าเปลี่ยนยากนั้น ก็เพราะสภาพร่างกายของมนุษย์กับของโอปปาติกะไม่เหมือนกัน คือ ร่างกายของมนุษย์มีเวลาที่จะตื่นได้ง่าย เป็นต้นว่า นอนไปนาน ๆ ก็จะรู้สึกเมื่อยหรือหิว หรือไม่เช่นนั้นสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่นเสียงดัง หรือมีคนมาเขย่งตัว ก็จะทำให้เขาตื่นขึ้นมาได้โดยไม่ยากนัก แต่ร่างกายขอยโอปปาติกะเป็นร่างกายที่ขึ้นอยู่กับจิตใจโดยตรง ประสาททุกอย่างก็ขึ้นอยู่กับจิตใจ ถ้าจิตใจยังอยู่ในสภาพอย่างไร ร่างกายมัน

ก็คล้อยตาม หรือเป็นไปตามสภาพของจิตใจ ใคร ๆ ไม่อาจทำให้เขาตื่น หรือทำให้เขารู้สึกขึ้นมาได้ นอกจากความรู้สึกภายในบางอย่างมันจะปรากฏขึ้นมา และทำให้เขาตื่นขึ้นมา ด้วยเหตุนี้แหละคนบางคนจึงตกนรกอยู่นาน หรือได้รับความทุกข์ทรมานอยู่นาน และบางคนก็อยู่ในสวรรค์นานแสนนานจนลืมโลกมนุษย์

ชีวิตในโลกของโอปปาติกะ เมื่อพูดถึงในส่วนดีก็ดีอย่างมากมายเทียบกับมนุษย์ไม่ได้เลย และเมื่อพูดถึงส่วนที่ไม่ดี ก็ไม่ดีอย่างมากเหมือนกัน ขอให้จำหลักไว้ให้ดีว่า ในโลกของโอปปาติกะทุกอย่างเกิดมาจากวิบาก เพราะฉะนั้นสำหรับคนที่ทำความดีไว้มาก พื้นเดิมเป็นคนมีจิตใจสูง และเป็นคนที่รู้จักปล่อยวาง บุคคลประเภทนี้เวลาตาย แม้จะได้รับความทุกข์ทรมานจากโรคภัยไข้เจ็บ หรือจากอุบัติเหตุ หรือจากสัตว์ร้าย หรือจากเหตุไรก็ตาม ขอให้จำไว้ให้แม่นทีเดียวว่า ความเจ็บป่วยทรมานทางร่างกายนั้น ถ้ามันมีสาเหตุมาจากทางร่างกายหรือทางวัตถุภายนอกโดยตรงแล้ว ความทุกข์ทรมานที่ว่านี้ มัน

จะไม่ติดตามไปถึงนาทีสุดท้ายก่อนที่จะดับจากโลกมนุษย์ ความทุกข์ทรมานทางร่างกายนั้นมันจะสิ้นสุดลง ในเมื่อประสาทต่าง ๆ เริ่มเสื่อมและหมดประสิทธิภาพ

ขอให้เข้าใจว่า คนบางคนที่เราเห็นว่าเขาทนทุกข์ทรมานแต่ไม่รู้สึกตัวนั้น เราก็สันนิษฐานเอาว่าเขาคงจะเจ็บป่วยทรมานอย่างนั้นอย่างนี้ ความเป็นจริงอาจจะไม่ได้เป็นเหมือนอย่างที่เรานึกก็ได้ คนไหนที่เคยเจ็บป่วยถึงขนาดสลบ ทุกคนก็จะรู้ว่า พอสลบแล้วก็ไม่รู้สึกถึงความเจ็บป่วย และในระหว่างที่สลบไปนั้น ทุกคนจะต้องฝัน อันนี้เป็นกฎที่ไม่มีข้อยกเว้นเลยสำหรับปุถุชน เป็นแต่บางคนตื่นขึ้นมาแล้วก็จำไม่ได้ ก็เลยเข้าใจว่าตนไม่ได้ฝัน บางคนก็ฝันดีสนุกสนานเพลิดเพลินต่าง ๆ แต่บางคนก็ฝันไม่ดี มีแต่เรื่องร้าย ๆ ทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน ความสุขหรือความทุกข์ในความฝันนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาจากร่างกาย แต่เกิดขึ้นจากสภาพของจิตใจ

อนึ่งคนบางคนที่สลบไป หรือบางคนก็อาจจะตายไปชั่วคราว บุคคลประเภทนี้ตื่นขึ้นมาแล้ว เขาก็จะเล่า

ถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เขาเห็นมา อันที่จริงเรื่องที่เล่ากันในลักษณะนี้มีอยู่สองประเภท คือ:-

ประเภทที่หนึ่ง เป็นภาพจินตนาการเหมือนกับคนที่นอนหลับแล้วก็ฝันไป

ประเภทที่สอง สิ่งต่าง ๆ ที่เขาไปเห็นมานั้น เขาไม่ได้นึก ไม่ได้เกิดจากความนึกคิดของเขา แต่เป็นสภาพในโลกของโอปปาติกะที่เขาไปเห็นมา

แต่อย่างไรก็ดีโดยปกติแล้ว คนที่สลบไปก็ดีหรือที่ตายไปแล้วฟื้นขึ้นมาอีกก็ดี เรื่องต่าง ๆ ที่เขาไปเห็นมานั้นมักจะปนกัน คือมีทั้งเรื่องที่จิตใจของตัวเองสร้างขึ้นเป็นมโนภาพไม่ใช่ของจริง และก็มีทั้งเรื่องจริง ๆ ปะปนอยู่ด้วย และส่วนมากก็จะแยกไม่ออกว่า ตอนไหนเป็นเรื่องไม่จริง ตอนไหนเป็นเรื่องจริง คนที่สลบไปหรือตายไปแล้วฟื้นขึ้นมาจะเล่าเรื่องได้ถูกต้องตามความเป็นจริง ก็ต่อเมื่อคนนั้นฟื้นจิตใจของเขามีสมาธิดีมีความสงบและที่สำคัญที่สุดก็คือ เป็นคนไม่มีอุปาทานในสิ่งต่าง ๆ เป็นคนไม่ชอบฝันหรือสร้างวิมานในอากาศ ซึ่งคนประเภทนี้หายาก เพราะฉะนั้นเรื่องที่เล่ากันในทำนองนี้จึงเชื่อยาก

อนึ่ง ท่านได้เตือนเอาไว้ว่า เพราะเหตุที่สภาพของชีวิตหลังจากตายเป็นสิ่งที่เกิดจากวิบากโดยตรง และวิบากอันใดก็ตามที่จะสร้างผลงานของมันออกมาได้อย่างแท้จริง ต้องมีเวลาสะสมอย่างเพียงพอ หรือต้องมีความเข้มข้นอย่างเพียงพอ เหมือนกับผลไม้ถ้ายังไม่สุกแก่เต็มที่ ก็ไม่อาจที่จะงอกขึ้นเป็นต้นได้ และเมล็ดผลไม้กว่าจะเกิดขึ้นและสุกแก่เต็มที่นั้นมันต้องใช้เวลา มากหรือน้อยก็สุดแล้วแต่จะเป็นพืชชนิดไหน วิบากต่าง ๆ ที่สะสมอยู่ในสันดาน จะผลิตผลออกมาเมื่อไร จะมีผลสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์จะมีผลยั่งยืนหรือไม่ยั่งยืน ย่อมขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของวิบากที่สะสมมา เพราะฉะนั้นใคร ๆ อย่าได้เข้าใจเป็นอันขาดว่า ในขณะนี้ซึ่งเรายังอยู่ห่างไกลจากความตาย เราก็ปล่อยตัวไปตามอารมณ์อยากจะกินอยากจะเที่ยว อยากจะทำอะไร ก็ปล่อยตัวไปตามใจปรารถนา และคิดเอาไว้ว่าเมื่อเราแก่หรือใกล้จะตาย เราจึงค่อยคิดสะสมความดีสำหรับคนที่คิดอย่างนี้ได้ชื่อว่าเป็นคนประมาท ชะล่าใจเกินไป เพราะโดยธรรมดาคนเราอาจจะตายวันไหนก็ได้ ไม่มีใครรู้แน่ และเราจะไปกลับ

ตัวเอาในขณะที่จวนจะตายก็อาจจะได้ คือตั้งใจเลิกจากสิ่งที่ชั่วร้ายต่าง ๆ และก็เลิกได้จริง ๆ แต่วิบากของความชั่วที่สะสมมาหลายปี ซึ่งมันยังฝังอยู่ในสันดานเล่า เราไม่ต้องรับผิดชอบอย่างนั้นหรือ ? ในเมื่อเราสะสมมานานและเราก็ทำมาด้วยความพอใจ วิบากมันก็ต้องเข้มข้นมีอำนาจบันดาลสูง เมื่อเป็นเช่นนี้ มันก็เป็นการยากที่เราจะหลบหลีกจากผลของวิบาก ซึ่งมันจะต้องเกิดอย่างแน่นอน อย่าลืมว่า :—

วิบากคืออำนาจสร้างสรรค์ หรืออำนาจบันดาลซึ่งมีอยู่ในจิตไร้สำนึก เราควบคุมมันไม่ได้ มันทำงานโดยอัตโนมัติ

ขอให้ท่านลองคิดดูอย่างนี้ก็แล้วกัน สัตว์บางประเภทในโลกนี้ เช่นเสือ หรือเหยี่ยวหรือสัตว์อะไรก็ตาม อวัยวะบางอย่างของมันเช่น เขี้ยว เล็บ ปากอะไรเหล่านี้เป็นต้น คนที่ไม่รู้ความจริงก็บอกว่า มันเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ธรรมชาติสร้างเล็บมาอย่างนั้นเพื่อให้มีความเหมาะสมในการดำรงชีวิต แต่ท่านรู้หรือ

ไม่ว่า เสือก็ดี เหยี่ยวก็ดี มันไม่รู้ล่วงหน้ามาก่อนเลยว่ามันจะต้องมีสิ่งเหล่านี้ และทำไมจึงต้องมี ? ถ้าสมมติว่ามันไม่อยากจะมี มันอยากจะให้มีรูปร่างเหมือนกับสัตว์อื่นที่มันชอบ มันก็เป็นไปไม่ได้ ในเมื่อวิบากของความเป็นเสือ วิบากของความเป็นเหยี่ยวยังไม่หมดไปจากสันดาน ข้อนี้ฉันใด สภาพแห่งร่างกายของเรา ซึ่งจะเกิดมาเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้ชาย จะมีบุคลิกลักษณะอย่างไร ไม่มีใครรู้ล่วงหน้ามาก่อน และก็ไม่รู้ด้วยว่าอะไรทำให้มันเกิดมา และทำไมจะต้องเกิด แต่สำหรับคนที่เข้าใจเรื่องวิบากอย่างลึกซึ้ง เขาก็จะตอบได้ทันทีว่านั่นมันสุดแล้วแต่วิบากของแต่ละบุคคล ชีวิตในโลกมนุษย์นี้ย่อมเป็นไปตามวิบากฉันใด ชีวิตในโลกของโอปปาติกะก็ย่อมจะเป็นไปตามวิบากฉันนั้น แต่ก็มีข้อที่แตกต่างกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ ผลของวิบากในโลกของโอปปาติกะนั้นรุนแรงกว่าในโลกมนุษย์หลายเท่า เพราะสภาพของชีวิตและสิ่งแวดล้อมในโลกของโอปปาติกะนั้นขึ้นอยู่กับวิบากโดยตรง ส่วนชีวิตของมนุษย์ สภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์นั้น ยังขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของวัตถุ

ผลของวิบาก จึงไม่รุนแรงหรือรวดเร็วเท่ากับในโลกของโอปปาติกะ เพราะเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า :—

อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ
ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ
ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโต

คนที่โดยปกติได้ทำบุญอยู่เสมอ ย่อมบันเทิงใจในโลกทั้งสอง คือในโลกนี้ก็บันเทิงใจ ละจากโลกนี้ไปแล้วก็บันเทิงใจ และทุกครั้งที่นึกขึ้นมาว่า เราได้ทำบุญไว้ ก็บันเทิงใจ และเมื่อไปสู่สุคติโลกสวรรค์แล้วย่อมบันเทิงใจเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่า

อิธ ตปฺปติ เปจฺจ ตปฺปติ
ปาปการี อุภยตฺถ ตปฺปติ
ปาปํ เม กตนฺติ ตปฺปติ
ภิยฺโย ตปฺปติ ทุคฺคตึ คโต

คนที่โดยปกติทำบาปอยู่เสมอ ย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง คือในโลกนี้ก็เดือดร้อน ละจากโลกนี้ไป

แล้วก็เดือดร้อน และทุกครั้งเมื่อนึกขึ้นมาว่า เราได้ทำบาปไว้ ก็เดือดร้อน และเมื่อไปสู่ทุคติอบายภูมิแล้ว ย่อมเดือดร้อนเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่า

บรรดาคนที่ตายไป คนประเภทไหน ที่ติดต่อได้ คนประเภทไหนที่ติดต่อไม่ได้

*ในจำนวนคนที่เชื่อถือ โอปปาติกะมีจริง คนเราตายแล้วไม่สูญ ตายแล้วก็ยังมีชีวิตนั้น ส่วนมากมักจะเข้าใจว่า คนที่ตายไปสามารถที่จะติดต่อได้ทุกคน โดยไม่ทราบข้อเท็จจริงว่า ในจำนวนคนที่ตายไปนั้น น้อยคนมากที่จะติดต่อได้ ฉะนั้นคนที่มาขอให้ข้าพเจ้าช่วยติดต่อกับญาติพี่น้องที่ตายไป ทุกคนที่มาก็มักจะตั้งความหวังไว้ก่อนว่า ข้าพเจ้าคงจะช่วยติดต่อให้ สำหรับคนที่เคยเชื่อข้าพเจ้าและเคยมาฟังคำบรรยายของข้าพเจ้าบ่อย ๆ เมื่อข้าพเจ้าบอกว่ายังติดต่อไม่ได้ก็ไม่มีปฏิกิริยาอะไร แต่สำหรับในรายที่ฟังข่าวมาจากคนอื่นว่า ข้าพเจ้าติดต่อกับคนที่ตายไป

---

*วิญญาณ ฉบับที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๐

ได้ และตัวเองไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องโอปปาติกะเป็นพื้น-ฐานอยู่เลย เมื่อข้าพเจ้าปฏิเสธว่ายังติดต่อให้ไม่ได้ ก็มักจะมีปฏิกิริยาไปในทางเข้าใจว่าข้าพเจ้าเป็นคนหลอกลวงไม่เป็นจริงดังข่าวที่เขาทราบมา ซึ่งบุคคลประเภทนี้จะมาเพียงครั้งเดียว แล้วก็หายหน้าไปเลย ไม่มาติดตามคอยถามว่าเดี๋ยวนี้ติดต่อได้แล้วหรือยัง และสำหรับรายที่ตัวเองมีความเชื่อมาก่อนว่า ญาติพี่น้องของเขาจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อผิดหวังจากที่นี่ก็ไปถามที่อื่น ซึ่งในที่สุดบางคนก็ถูกหลอก เพราะที่สำนักบางแห่งนั้น เขามีวิธีที่จะทำให้คนที่มาไม่ผิดหวัง คือถามอะไรตอบได้เสมอ ต้องการจะรู้อะไรบอกได้ทั้งนั้น เวลานี้คนที่งมงายในเรื่องนี้มีมาก บางคนก็ถึงกับเสียเงินเสียทองไปไม่ใช่น้อย

อันที่จริง ข้าพเจ้าไม่เป็นห่วงและไม่เดือดร้อนอะไรเลย ที่ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และเป็นการดีเสียอีกที่คนส่วนมากไม่เชื่อ เพราะจะทำให้ข้าพเจ้าได้มีเวลาทำงานอย่างอื่นที่มีสาระมากกว่านี้ การที่ข้าพเจ้าต้องเขียนเรื่องนี้ ก็เพราะข้าพเจ้าได้เสียเวลามามากแล้ว ในการที่

ต้องอธิบายซ้ำ ๆ ซาก ๆ ว่า เหตุใดจึงติดต่อได้ เหตุใดจึงติดต่อไม่ได้ให้คนที่มาถามฟัง ซึ่งเรื่องที่อธิบายนั้นก็ซ้ำ ๆ กับที่เคยอธิบายให้คนอื่นฟังมาแล้ว คิดว่าควรจะได้เขียนเรื่องนี้ไว้ให้เป็นหลักฐานเสียที จะได้ไม่ต้องเสียเวลาอธิบายบ่อย ๆ ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้เรียนถามโอปปาติกะหลายท่านด้วยกัน ซึ่งทุกองค์ได้ให้รายละเอียดดังต่อไปนี้:–

ก่อนอื่น ท่านบอกว่า จะต้องนึกเสียก่อนว่า คนที่ตายไปนั้นคือคนที่เกิดใหม่ อยู่ในสิ่งแวดล้อมอันใหม่ เพราะฉะนั้น จะให้มีอะไรเหมือนกับคนที่อยู่ในโลกมนุษย์เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ อย่าเอาความเคยชินจากโลกมนุษย์ไปให้กับผู้ที่อยู่ในโลกของโอปปาติกะ ขอให้นึกถึงตัวเองเมื่อมาเกิดในโลกนี้ เราก็ลืมความหลังกันทั้งหมด ไม่สนใจในเรื่องที่ผ่านมาแล้ว และเราทุกคนก็มีเรื่องใหม่มีปัญหาเฉพาะหน้าที่จะต้องทำ ที่จะต้องสนใจอยู่ตลอดเวลา คนที่อยู่ในโลกของโอปปาติกะส่วนมากก็มักจะอยู่ในสภาพอย่างนี้ เพราะฉะนั้นอย่าไปหวังว่า คนที่ตายไปแล้วจะขอให้เขามาติดต่อกับมนุษย์ได้ง่าย ๆ

โดยธรรมดาผู้ที่ตายไป ที่สามารถจะมาติดต่อกับมนุษย์ได้ง่ายนั้น ข้อสำคัญก็คือ เวลาจะสิ้นใจมีสติ คือรู้ตัวว่าจะต้องตาย แล้วก็เต็มใจที่จะตาย ปล่อยวางได้ คือไม่เป็นห่วงถึงชีวิตที่จะต้องดับ ไม่เป็นห่วงที่จะต้องพลัด-พรากจากญาติพี่น้อง จากทรัพย์สมบัติ และเป็นคนที่มีความเชื่ออยู่แล้วว่า ตายแล้วจะต้องเกิดอีก ตายแล้วไม่สูญ บุคคลประเภทนี้เมื่อตายไปแล้ว มีโอกาสที่จะติดต่อได้ง่าย เพราะบุคคลประเภทนี้เมื่อตายไปแล้วจะไม่ได้รับความทรมาน การตายเป็นการพ้นทุกข์จริง ๆ แต่ถึงกระนั้น ก็ควรจะรู้ไว้ด้วยว่า คนที่ตายไปในลักษณะที่เป็นสุขเช่นนี้ เมื่อตายไปแล้วก็มักจะไปเสวยสุขอยู่ในสวรรค์ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับโลกมนุษย์เลย บุคคลประเภทนี้ในระยะแรก ๆ ก็จะไม่นึกถึงโลกมนุษย์เพราะว่าสิ่งที่สวยงาม สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่ไม่เหมือนกับในโลกมนุษย์ทำให้คนเหล่านี้ มีความสนุกเพลิดเพลินจนลืมนึกถึงความหลัง และเขาเองก็คิดว่าไม่นานเท่าไรที่เที่ยวชมที่นั้นที่นี่ แต่เมื่อนับเวลาในโลกมนุษย์แล้วอาจจะกินเวลาเป็นปี ๆ หรือนับ

เป็นสิบ ๆ ปีก็ได้ ทั้งนี้สุดแล้วแต่พื้นฐานในทางจิตใจ กล่าวคือ ถ้าคนไหนไม่ว่าจะไปสนุกสนานเพลิดเพลินอย่างไรก็ตาม อดนึกถึงพ่อแม่ ญาติพี่น้อง อดนึกถึงบุคคลในครอบครัวไม่ได้ เมื่อตัวเองกินอะไรได้เห็นอะไร ก็อยากจะให้คนที่ตนเองรักได้กิน ได้เห็นอย่างนั้นบ้าง สำหรับบุคคลที่มีพื้นนิสัยอย่างนี้ก็มีระยะเวลาสั้นในอันที่จะนึกถึงญาติพี่น้อง ซึ่งบางคนอาจจะกินเวลาหลังจากที่ได้ตายมาจากโลกมนุษย์เพียงวันเดียวหรือไม่ถึงวันก็ได้ แต่บางคนก็อาจจะนานกว่านั้น แต่ถึงกระนั้นเขาก็อาจจะยังไม่มาในเมื่อรู้สึกว่าไปแล้วไม่มีประโยชน์ ไปช่วยเหลืออะไรไม่ได้ ไปติดต่ออะไรไม่ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม บุคคลประเภทนี้สักวันหนึ่ง เขาคงจะต้องมาเยี่ยมญาติพี่น้องในโลกมนุษย์ แต่คำว่าวันหนึ่งในที่นี้ บางคนอาจจะต้องใช้เวลาถึง ๑๐,๒๐ ปี หรืออาจจะมากกว่านั้นก็ได้ กว่าจะมาเยี่ยมญาติพี่น้องในโลกมนุษย์

จงจำไว้ว่า สำหรับบุคคลที่กำลังเสวยสุขอยู่ในดินแดนแห่งสวรรค์นั้น โดยปกติแล้วไม่อาจที่จะไปเชิญให้มาติดต่อกับญาติพี่น้องได้ ถ้าหากเขายังไม่สมัครใจที่จะมา

ส่วนบุคคลที่นับว่าง่ายที่สุดที่จะมาติดต่อกับญาติพี่น้องก็คือ เมื่อก่อนเขาจะอยู่ที่ไหนก็ตาม แต่มาบัดนี้ได้อยู่กับญาติพี่น้อง หรือมาเยี่ยมเยียนญาติพี่น้องอยู่เสมอ โอปปาติกะประเภทนี้เท่านั้นที่ติดต่อง่ายมาก

ในจำนวนบุคคลที่ตายไปแล้วทุกวันนี้ บุคคลที่มีโอกาสตายอย่างมีสติ ตายแล้วไปมีความสุขดังที่กล่าวมานี้มีไม่มากนัก ส่วนมากของคนที่กำลังจะตายมักจะไม่รู้สึกตัว ซึ่งบุคคลประเภทนี้เมื่อเกิดในโลกของโอป-ปาติกะ ในระยะแรก ๆ ก็จะไม่รู้สึกตัวเช่นเดียวกัน คนที่ตายมาแล้วก็ยังหลับอยู่นี้ บางคนก็อาจจะตื่นขึ้นหลังจากที่ตายภายในไม่กี่ชั่วโมง หรือภายในไม่กี่วัน แต่บางคนนับปี ๆ และบางคนก็นับเป็นสิบ ๆ ปี และที่นับเป็นร้อย ๆ ปีก็มีคือตายมาได้หลายร้อยปีแล้วก็ยังไม่ตื่นยังนอนหลับอยู่ ซึ่งเรื่องอย่างนี้มนุษย์ที่ไม่เข้าใจเหตุผลก็อาจจะเข้าใจว่า มันเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้แต่ถ้านึกเสียหน่อยหนึ่งว่า ร่างกายของโอปปาติกะเป็นร่างกายที่เกิดจากใจ หรือพูดให้ชัด เป็นร่างกายที่เกิดจากสันดาน

หรือเกิดจากวิบาก และระบบประสาทก็เป็นไปตามอำนาจของจิตใจทุกอย่าง สิ่งเร้าภายนอกไม่มีอิทธิพลเหนือ เช่นตัวอย่างคนที่ตายมา ถ้าไม่รู้สึกว่าตนเองตาย แม้จะตื่นขึ้นมาแล้วยังอยู่ที่บ้านก็ตาม ก็จะไม่เห็นซากศพของตัวเอง และบางคนถ้าจิตใจวิปริตมากอย่างที่เรียกในโลกมนุษย์ว่าเป็นโรคจิต หรือเป็นโรคประสาทอย่างแรง ก็จะเห็นแต่ภาพที่จิตใจของตัวเองสร้างขึ้นมา ได้ยินเสียงที่จิตใจของตัวเองสร้างขึ้นมาซึ่งทั้งภาพและเสียงเหล่านี้เป็นภาพมายา คือเห็นไปเองได้ยินไปเอง เพราะเหตุที่สภาพของร่างกายขึ้นอยู่กับอำนาจของจิตล้วน ๆ เช่นนี้ เพราะฉะนั้นบางคนจึงสามารถที่จะหลับอยู่ได้เป็นเวลาตั้งสิบ ๆ ปี หรือร้อย ๆ ปี

การนอนหลับในโลกของโอปปาติกะ ถือเป็นการพักผ่อนเช่นเดียวกับในโลกมนุษย์ และบางคนด้วยอำนาจแห่งวิบากของกุศล ก็อาจจะทำให้เขาต้องหลับอยู่นาน ที่ว่าเป็นด้วยอำนาจแห่งวิบากของกุศล ก็เพราะบุคคลประเภทนี้ ถ้าฟื้นขึ้นมาแล้ว จะต้องได้รับความทุกข์ทรมานอันเนื่องมาจากบาปกรรมที่ได้ทำไว้ บุคคลประเภทนี้ ก็คือพวกที่ตายด้วยอุบัติเหตุหรือถูกฆ่าตาย การตาย

ด้วยอุบัติเหตุก็ดี การถูกฆ่าตายก็ดี เป็นการตายตัวทีเดียวว่า จะต้องเนื่องมาจากวิบากของอกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่เช่นนั้นเขาจะตายในลักษณะนั้นไม่ได้ แต่เพราะเหตุที่เขาไม่ใช่มีแต่บาป ในระหว่างที่เป็นคนอยู่ก็ได้สร้างกุศลไว้มาก ด้วยอำนาจของกุศลอันนี้เอง ช่วยให้เขาได้อยู่ในความสงบสุขไปได้นานเท่าที่วิบากของกุศลอันนั้นจะพึงอำ-นวยให้ได้ เพราะฉะนั้นจึงมีตัวอย่างมากมาย ซึ่งคนที่ตายด้วยอุบัติเหตุหรือถูกฆ่าตายได้นอนหลับอยู่เป็นเวลานาน บุคคลประเภทนี้ก็เป็นอีกพวกหนึ่งที่จะติดต่อทันทีไม่ได้หลังจากตาย

คนที่ตายด้วยอุบัติเหตุหรือถูกฆ่าตาย บางคนก็หลับอยู่ไม่นาน ไม่ช้าก็ฟื้นขึ้นมา พวกนี้เมื่อฟื้นขึ้นมาใหม่ ๆ ทั้งสภาพของร่างกาย และจิตใจจะเหมือนกับก่อนตาย แต่ถ้าเขารู้ตัวว่าเขาตายแล้ว และมีจิตใจที่เป็นกุศลเกิดขึ้นบ้าง เช่นไม่อาฆาตพยาบาทคนที่ฆ่าหรือไม่เช่นนั้นก็ปลงตกที่ตัวเองต้องตายด้วยอุบัติเหตุ หรือถูกฆ่าตายเช่นนั้น โดยสำนึกได้ว่าเนื่องมาจากกรรมของตัวเอง สำหรับคนที่คิดได้อย่างนี้ ก็มีทางที่จะฟื้นคืนดีได้

ง่าย คือร่างกายจะหายจากสภาพความเจ็บปวดได้เร็ว แต่ถ้าหากคนไหน แม้จะฟื้นขึ้นมาแล้ว ก็ไม่รู้สึกว่าตัวเองได้ตายมาจากโลกมนุษย์แล้ว และบางคนแม้จะรู้สึกว่าตนเองได้ตายแล้วก็ตาม แต่ก็ยังปล่อยวางไม่ได้ ยังมีความอาฆาตพยาบาทอยู่ หรือเป็นห่วงคนนั้นคนนี้ เป็นห่วงสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่ บุคคลประเภทนี้ ทั้งร่างกายและจิตใจจะฟื้นคืนดีได้ยาก ในกลุ่มของคนประเภทนี้ บางคนก็สติเสียไปเลย คือความจำอะไรในหนหลังเลอะเลือนไปหมดเหมือนกับคนที่ถูกตีที่สมองไม่ถึงตาย แต่ความจำเลอะเลือน สติสัมปชัญญะสูญเสีย บุคคลที่อยู่ในลักษณะเช่นนี้แม้จะตามมาให้พบญาติพี่น้องได้ แต่ก็ไม่อาจบอกเรื่องราวต่าง ๆ ให้กับญาติพี่น้องได้ และอีกพวกหนึ่งถึงแม้สติสัมปชัญญะจะยังดีอยู่บ้าง แต่ความนึกคิดก็มักจะวิปริตไม่อยู่กับร่องกับรอย บุคคลประเภทนี้ก็หวังผลในการติดต่อได้ยาก

คนที่ตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งในขณะที่จะสิ้นใจไม่รู้สึกตัว เมื่อมาเกิดเป็นโอปปาติกะในระยะแรก ๆ ก็จะ

ไม่รู้สึกตัว บุคคลประเภทนี้อาจจะหลับอยู่นาน หรือไม่นานก็ตาม บางคนเมื่อตื่นขึ้นมาแล้วหากวิบากของอกุศลให้ผลในขณะนั้น ก็จะต้องไปเสวยกรรม คือไปได้รับความลำบากอยู่ในอบายภูมิ สำหรับบุคคลประเภทนี้ก็ยากที่จะตามตัวมาให้พบกับญาติพี่น้อง และบางคนที่มีบาปกรรมมาก พอตื่นขึ้นมา ก็จะพบว่าตัวเองอยู่ในสภาพที่มีแต่การทรมานต่าง ๆ จะไปไหนมาไหนไม่ได้โดยอิสระ บุคคลประเภทนี้ก็ตามตัวมาไม่ได้

คนที่ตายด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งในขณะที่ตายแม้จะไม่รู้สึกตัวก็ตาม แต่ถ้าหากพื้นเดิมเป็นคนมีใจเป็นกุศลอยู่เสมอ เมื่อตื่นขึ้นมาในโลกของโอปปาติกะ ก็จะพบว่าตัวเองตื่นขึ้นมาในท่ามกลางของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้มีความสบาย ซึ่งบุคคลประเภทนี้ ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่าบางคนก็อาจจะนึกถึงญาติพี่น้องได้เร็ว แต่บางคนก็นานกว่าจะนึกถึงญาติพี่น้อง และสำหรับบุคคลที่ตายในลักษณะที่ไม่รู้สึกตัวนี้ บางคนก็อาจจะนอนหลับอยู่นาน ซึ่งในระหว่างที่หลับอยู่นี้ก็ย่อมจะติดต่อกับญาติพี่น้องไม่ได้

จากตัวอย่างโดยสังเขปที่เล่ามาให้ฟังนี้ จะเห็นได้ว่าบุคคลที่ตายไปแล้ว ที่มีโอกาสจะมาติดต่อกับญาติพี่น้องได้ง่าย และติดต่อได้หลังจากตายไม่นานนั้น ท่านย้ำให้ฟังว่า ไม่ใช่หนึ่งในร้อย โดยประมาณแล้วจะต้องกล่าวว่าหนึ่งในพันหรืออาจจะมากกว่านั้น เพราะฉะนั้นสำหรับผู้ที่ได้ทราบมาว่ารายนั้นติดต่อได้ ก็อย่าได้เข้าใจเป็นอันขาดว่า พ่อแม่ญาติพี่น้องหรือใครก็ตามที่ตายไปจะต้องติดต่อได้ง่าย ๆ เหมือนกับรายนั้นรายนี้

ข้าพเจ้าได้เรียนถามท่านอีกอย่างหนึ่งว่า แล้วก็อย่างท่าน ซึ่งมาให้คำแนะนำอยู่นี้ ก็ปรากฏว่ามีหลายองค์ และทำไมอย่างนี้จึงติดต่อได้ง่าย

ท่านอธิบายให้ฟังว่า สำหรับโอปปาติกะอย่างท่านนี้เป็นอีกประเภทหนึ่ง สาเหตุที่ท่านมาติดต่อกับโลกมนุษย์ก็เพราะมีความเมตตาปรารถนาที่จะให้มนุษย์ได้รู้ถึงชีวิตที่ตัวเองจะต้องพบหลังจากตาย และต้องการที่จะให้มนุษย์ได้รู้จักผิดรู้จักถูกรู้จักบุญรู้จักบาป ซึ่งบุคคลที่มีหน้าที่เหมือนอย่างท่าน ถึงแม้จะมีมากก็จริง แต่ถ้าเทียบกับจำนวนของโอปปาติกะทั้งหมดที่มีอยู่ในโลกของท่าน ก็ต้องพูดว่า

เป็นจำนวนเล็กน้อยอย่างที่สุด ไม่ทราบว่าจะคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้อย่างไร จะว่าหนึ่งในล้าน หรือหนึ่งในโกฏิ หรือหนึ่งในอะไรก็ตาม ก็ยากที่จะพูดให้ถูกต้องตามความเป็นจริงได้ แต่ถึงกระนั้น ก็อย่าลืมว่า พวกโอปปาติกะที่เต็มใจจะมาติดต่อกับโลกมนุษย์เหมือนอย่างเท่านั้น จะต้องใช้เวลาศึกษาและอบรมตัวเองแต่ละคน ซึ่งถ้าคิดตามเวลาในโลกมนุษย์แล้ว ก็ต้องนับกันเป็นปี ๆ ทีเดียว เพราะฉะนั้น อย่าไปหวังว่าเราจะติดต่อกับคนที่ตายไปแล้วได้ง่าย ๆ แม้จะมีบุคคลที่เป็นสื่อกลางสามารถจะติดต่อได้ก็ตาม

